

ΚΥΠΡΙΑΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΒΡΑΒΕΙΟΝ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ
ΛΕΥΚΟΣΙΑ-ΚΥΠΡΟΣ

ΕΤΟΣ ΙΕ'

ΙΟΥΝΙΟΣ 1950

ΑΡ. 180

Μ Α Γ Ε Μ Α

Κρόσια άσημένα κρέμονταν τ' σύννεφα
πάνω άπ' του φεγγαριού τή διάφανη όψη·
πέπλος ανάλαφρος ή όμίχλη άπλώνονταν
τις άπαλές του άχτίδες ν' άντισκόψει.

Μές άπ' των πύκων τή βαθύ άνατρίχιασμα
τρικύμιζαν του άργού πελάου οι θρόοι,
κι άδρό ένα μύρο με τ' άγέρι διάβαινε
σαν άπό σύμρνα κι άψιθιά κι άλόη.

Πνιχτά, πίσω άπό τά θουνά τά σύθαμπα,
ξάστραφτε κάπου άλαργινή μιά μπόρα,
κι άπ' τήν άπόμακρη έκκλησιά ένα σήμαντρο
μετρούσε άργά κι έπίσημα τήν ώρα.

Κ' ήτανε ή ώρα που ξυπνοϋν οι άνίσκιωτες,
που θγαίνουνε οι ξωθιές στα μονοπάτια,
κ' ήτανε ή ώρα που τά μάγια δένονται
καί ρίχονται οι γητιές στ' άθωα τά μάτια.

Κ' ήτανε ή ώρα που γυρμένος ύφαινα
με κάποια χάδια άπόκοσμα — θυμήσου —
τό μαγικό τό δίχτυ τής αγάπης μου
πάνω άπ' τό φεγγαρόλουστο κορμί σου.

ΝΙΚΟΣ ΣΗΜΗΡΙΩΤΗΣ

Π Ο Θ Ο Σ

"Έχω μέσα μου ένα τέρας
λιμασμένο και νυχάτο,
κρύβεται στο φώς τής μέρας,
μά τή νύχτα νάτο-νάτο.

"Όπου μυριστεί «δέν πρέπει»
γρούζει, θέλει νά χυμήξει,
τά φραγμένα μόνο βλέπει,
ξέφραγα μήτε ν' άγγίζει.

Με χαλκάδες, μ' άλυσίδες
τό κρατώ μέσ' στο κλουβί του
κι' όλη μου ή ζωή φροντίδες
για τή μαύρη τήν τή του.

Είν' ό πόθος μου τό τέρας
κι' ή καρδιά μου τό κλουβί του
κι' είμ' ό δύστυχος πατέρας
που σκοτώνει τό παιδί του !

ΚΛΑΥΔΙΟΣ ΜΑΡΚΙΝΑΣ

Η ΑΓΑΠΗ ΣΟΥ

Σ' απάντησα στο μελιχρό
 μιᾶς δύσης γέρμα
 κοντὰ στ' ἀκροθαλάσσι,
 κι' ὁ γήλιος σου φοροῦσε
 χρυσὴ κορώννα στὰ μαῦρα τὰ μαλιά σου,
 καὶ ρόδιζαν δειλά
 τὰ χλωμά σου τὰ μάγουλα.
 Παιγνίδιζαν τὰ τσινόρα σου τὰ μεγάλα
 κι' ἀποροῦσαν
 πού σ' ἔκραζε τὸ εἶναι μου μὲ τ' ὄνομά σου....

Κι ἔνοιωσα νὰ πλαταίνουν οἱ οὐρανοὶ
 ἐντὸς μου,
 νὰ μεγαλώνουν οἱ ὀρίζοντες
 τοῦ νοῦ μου....

Ἐκεῖ στο μελιχρὸ τ' Αὐγούστου δεῖλι
 κοντὰ στ' ἀκροθαλάσσι,
 ἦρτε νὰ μὲ θρεῖ ὁ μέγας ἔρωτας
 γιὰ νὰ μοῦ ψιθυρίσει πὼς ἀξίζει νὰ πονέσω
 καὶ νὰ πεῖ μὲ τὸ στόμα τοῦ Ποιητῆ
 τὸ μέγαν τὸ λόγο :
 «ὄ,τι δὲν ἀγαποῦμε, δὲν ὑπάρχει...»

Ἔτσι γνώρισα τὴν ἀγάπη τὴν ἀκέρια,
 πού ἀπὸ τὸν πόνο θρέφεται,
 φουντώνει, γιγαντώνεται καὶ πάει ὡς τ' ἄστρα.

Σ' ἀγκάλιαζα,
 καὶ τὰ φιλιὰ μου
 διὰ δῆμα ἔπλεκαν ἀπὸ μαργαριτάρια
 ἓνα γῦρο στὰ μαῦρα σου μαλιά,
 καὶ τὰ χὰδια μου
 φάνταζαν σὰν ἀλουργίδα
 τριγύρω στὸ κορμί σου.
 Φώλιαζε στὶς γωνιὲς τῶν χειλιῶν μας
 ἢ εὐτυχία τοῦ ἀπόλυτου.
 Στὴν κάμαρά μας τὴ ζεστή
 χωροῦσε τὸ σύμπαν,
 Ἡ ἀγάπη σου φτερὰ μοῦ τᾶκαμε τὰ χέρια
 καὶ μ' ἀνέβασε ψηλά
 ν' ἀγγίξω τὸ γαλάζιο τοῦ ἀπείρου.

Ἔλα λοιπόν, ξανὰ
 νὰ καθαλικέψουμε τὰ σύννεφα,
 νὰ τραγουδήσουμε τὴν ποίηση,
 ν' ἀγκαλιάσουμε τὸ φῶς,
 νὰ δαμάσουμε τὴ συμφορὰ τοῦ χρόνου.
 Ἔλα νὰ κοιτάξουμε ἀτρόμητοι, κατάματα τὸν ἥλιο,
 πιασμένοι χέρι χέρι,
 ὅπως πρὶν.

ΑΠΟΨΕΙΣ

ΟΙ ΤΕΧΝΕΣ ΚΑΙ ΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ

Ὁ Sir Philip Joubert, Στρατάρχης τῆς Ἀεροπορίας, δημοσίευσε στὸν «Ἡμερήσιο Τηλέγραφο» τοῦ Λονδίνου τῆς 13ης Μαΐου μακρὸν ἄρθρον περὶ Κύπρου, στὸ ὁποῖον ὑποστηρίζει, μεταξύ ἄλλων, ὅτι δὲν ὑπάρχει οἰοσδήποτε δεσμὸς—φυλετικὸς ἢ πνευματικὸς—μεταξὺ Κύπρου καὶ Ἑλλάδος καὶ ὅτι τὸ Κυπριακὸν Ἐνωτικὸν κίνημα εἶναι τεχνητὴ ὑπόθεση.

Δὲν θ' ἀσχοληθοῦμε στὸ σημερινὸ μας σημεῖωμα μὲ τὸ πολιτικὸν μέρος τῆς ἀρθρογραφίας τοῦ Βρεττανοῦ Στρατάρχου, οὔτε καὶ θ' ἀνατρέξουμε στὴν ἱστορία—τὴν ἀρχαία, τὴ μεσαιωνικὴ καὶ τὴν νεώτερη— γιὰ ν' ἀποδείξουμε πόσο ἀβάσιμα εἶναι τὰ συμπεράσματά του, ὅσον ἀφορᾷ τοὺς πνευματικοὺς δεσμοὺς, πού—ἀντίθετα πρὸς ὅσα αὐτὸς φθέγγεται—δὲν ἔπαυσαν νὰ ἐνώνουν σφιχτὰ τὸ νησὶ μὲ τὴν Ἑλληνικὴ μητρόπολη, ἀπὸ τὰ πανάρχαια χρόνια μέχρι σήμερα. Ἡ γλῶσσα, ἡ θρησκεία, ἡ τέχνη, τὰ ἦθη καὶ ἔθιμα, πού ὑφίσταντο καὶ ἐξακολουθοῦν μέχρι σήμερον νὰ ὑφίστανται κοινὰ στὴν Κύπρον καὶ τὰ ἄλλα τμήματα τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἀποδεικνύουν, πέρα ἀπὸ κάθε ἀμφιβολία, πόσο ἀνιστόρητα εἶναι τὰ συμπεράσματα τοῦ Sir Philip καὶ πόσο σαφρὴ ἡ ἐπιχειρηματολογία του.

Ὁ Ἄγγλος Στρατάρχης ὅμως ἀσχολεῖται στὸ ἄρθρον του καὶ μὲ τὴ σημερινὴν πνευματικὴν ἀνάπτυξη τῶν Κυπρίων, γιὰ τὴν ὁποῖαν παρατηρεῖ τὰ ἐξῆς ἀχαρακτήριστα: «Ἀπὸ τὴν ἄποψη τῆς πνευματικῆς καλλιέργειας ἡ Κύπρος βρίσκεται σὲ δυσάρεστη θέση. Δὲν ὑπάρχει ντόπια τέχνη, οὔτε θέατρο, οὔτε μουσικὴ. Οἱ βιβλιοθηκῆς εἶναι λίγες, ἐνῶ λογοτεχνία δὲν ὑφίσταται».

Γιὰ ἓναν πού ξέρει πρόσωπα καὶ πράγματα ἢ διαπίστωση τοῦ Sir Philip ἀποδεικνύεται ὀλότελα λανθασμένη. Ἡ Κύπρος δὲν ἔχει βέβαια σήμερα νὰ παρουσιάσει πνευματικοὺς καὶ καλλιτεχνικοὺς κολοσσοὺς· παρὰ τὴ δουλείαν ὅμως, μέσα στὴν ὁποῖαν ζοῦν, παρὰ τὴν ἀπουσίαν ὁποιασδήποτε κρατικῆς προστασίας καὶ τὴν ἔλλειψη ὁποιασδήποτε οικονομικῆς ἐνθάρρυνσης, οἱ Κύπριοι διανοοῦμενοι καὶ καλλιτέχνες ἐργάζονται σεμνὰ καὶ ἀθόρυβα κ' ἐπιτελοῦν μέσα στὰ πλαίσια τῆς νεοελληνικῆς πνευματικῆς καὶ καλλιτεχνικῆς δημιουργίας ἓνα ἔργο, πού μπορεῖ νὰ μὴν ἔχει βέβαια διεθνή σημασίαν, ἔχει ὅμως χαρακτήρα καὶ νόημα καθαρὰ Ἑλληνικό. Κι' ἐδῶ ἔγκειται ἀκριβῶς ἡ πλάνη τοῦ Βρεττανοῦ ἀρθρογράφου: ὅτι δηλαδὴ προσπάθησε νὰ δημιουργήσει μιὰν ἀνεδαφικὴν ὑπόθεση καὶ ν' ἀντιμετωπίσει τὴν Κυπριακὴ διανόηση καὶ τέχνην σὰ μιὰν αὐτόνομη πνευματικὴ περιοχὴ, ἐνῶ στὴν πραγματικότητά αὐτὴ δὲν εἶναι παρὰ μονάχα μιὰ μερικὴ ἐκδήλωση τοῦ καθολικοῦ νεοελληνικοῦ πνεύματος, ἓνα παρακλάδι τῆς νεοελληνικῆς πνευματικῆς παραγωγῆς. Εἶναι λάθος νὰ μιλοῦμε γιὰ «Κυπριακὴ διανόηση», «Κυπριακὴ λογοτεχνία», «Κυπριακὸ θέατρο» ἢ «Κυπριακὴ Μουσικὴ». Αὐτὰ στὴν πραγματικότητά δὲν ὑφίστανται. Ὑπάρχουν ἀπλῶς Ἕλληνες διανοοῦμενοι τῆς Κύπρου, Ἕλληνες λογοτέχνες τῆς Κύπρου, Ἕλληνες καλλιτέχνες τῆς Κύπρου. Ὅλοι αὐτοὶ διαπνέονται ἀπὸ τὰ ἴδια πνευματικὰ ιδεώδη μὲ τοὺς ἄλλους Ἕλληνες συναδέλφους τους, καλλιεργοῦν τὶς ἴδιες μορφές τέχνης, ἔχουν τὰ ἴδια χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα κ' ἐπιδιώκουν τοὺς ἴδιους καλλιτεχνικοὺς καὶ πνευματικοὺς σκοποὺς. Τὰ βιβλία τους, οἱ συνθέσεις τους, οἱ ζωγραφικοὶ τους πίνακες εἶναι Ἑλληνικοὶ. Οὐδέποτε παρουσιάσθηκαν στὴν Κύπρον ἢ στὸ ἐξωτερικὸ μὲ τὴν «ἐθνικότητα» τοῦ Κυπρίου, ἀλλὰ μὲ τὴν Ἑλληνικὴν ἐθνικότητα. Αὐτὸ ἐγίνετο καὶ αὐτὸ γίνεται πάντοτε. Χαρακτηριστικὸ εἶναι κείνο πού συνέβηκε πέρυσι στὴν Οὐαλλία: Στὸ Μουσικὸ Φεστιβάλ τῆς Llangollen, ὅπου μετείχεν ὡς κριτῆς ὁ Κύπριος μουσικοσυνθέτης Σόλων Μιχαηλίδης, ὅταν ἐπρόκειτο ν' ἀναπεταστοῦν οἱ σημαῖες τῶν χωρῶν πού συμμετείχαν, πρὸς

τιμὴν τοῦ Κυπρίου μουσικοῦ δὲν ἀναπετάστηκε ἡ Ἀγγλικὴ ἢ ἡ σημαία τῆς Βρεττανικῆς ἀποικίας τῆς Κύπρου, ἀλλὰ ἡ Ἑλληνικὴ σημαία.

Βέβαια δὲν μποροῦν οἱ Κύπριοι λογοτέχνες καὶ καλλιτέχνες — ὅσο τουλάχιστο μένουσιν στὴν Κύπρον — νὰ φτάσουν στὸ ἐπίπεδο τῆς πνευματικῆς καὶ καλλιτεχνικῆς ἀπόδοσης τῶν ἐλευθέρων Ἑλλήνων. Ἐκεῖνοι ἀπολαμβάνουν πρῶτ' ἀπ' ὅλα τὸ ὕψιστον ἀγαθὸν τῆς ἐλευθερίας, ποῦ εἶναι — ὡς γνωστὸν — ὁ σπουδαιότερος συντελεστὴς γιὰ τὴ δημιουργία ἀνώτερης πνευματικῆς καὶ καλλιτεχνικῆς ζωῆς. Ὑστερα ἔχουν τὴν ὑποστήριξη τοῦ κράτους, τὴ συμπαράσταση τῆς πολιτείας, τὴ στοργὴ τοῦ περιβάλλοντος. Ζοῦν μέσα σὲ μιὰν ἀτμόσφαιρα ποῦ εἶναι ἀπαλλαγμένη ἀπὸ τὴν ἔνταση καὶ τὸ ἀγχος τῆς δουλείας, σὲ μιὰν ἀτμόσφαιρα, γι' αὐτὸ, προσφορώτερη καὶ δημιουργικώτερη. Αὐτὸς ἄλλωστε εἶναι καὶ ὁ λόγος γιὰ τὸν ὁποῖον ὅσοι Κύπριοι λογοτέχνες, καλλιτέχνες καὶ διανοούμενοι ἔφυγαν ἀπὸ τὸ νησί κι' ἐγκαταστάθηκαν στὴν ἐλεύθερη πατρίδα, τὶς περισσότερες φορές διάπρεψαν.

Μὰ καὶ μ' ὅλες τὶς δύσκολες συνθήκες, κάτω ἀπὸ τὶς ὁποῖες ζοῦν, οἱ Κύπριοι διανοούμενοι, λογοτέχνες καὶ καλλιτέχνες — ἀντίθετα πρὸς ὅσα θέλει νὰ ὑποστηρίξει ὁ Sir Philip Joubert — ἔχουν ἐπιτελέσει ἕνα σημαντικό ἔργο, γιὰ τὸ ὁποῖο μιλοῦν μὲ ἐκτίμηση ὄχι μονάχα οἱ δικοὶ μας ἀλλὰ καὶ πολλοὶ ξένοι. Ἡ ποίηση τῶν δυὸ μεγάλων μας διαλεκτικῶν ἔχει ἐπισύρει τὸ θαυμασμὸ κι' ἔξω ἀπὸ τὰ ὅρια τῆς Ἑλλάδας. Ἐκτὸς ὅμως ἀπὸ τὸ Μιχαηλίδη καὶ τὸ Λιπέρτη ὑπάρχει ἕνα πλῆθος ἄλλων ἀξιολόγων Κυπρίων ποιητῶν. Περιοριζόμεθα νὰ ἀναφέρουμε χρονολογικὰ τὰ ὀνόματα μερικῶν ἀπ' αὐτούς: Γλ. Ἀλιθέρης, Π. Βαλδασερίδης, Κ. Χρυσάνθης, Π. Δρουσιώτης, Ξ. Λυσιώτης, Γ. Μαρκίδης, Γ. Λεύκης, Π. Κριναῖος, Χρ. Γαλατόπουλος, Μ. Κράλης, Λ. Γιαννίδης, Δ. Δημητριάδης, Ν. Βραχίμης κλπ. Μὰ καὶ στὸν τομέα τῆς πεζογραφίας οἱ Κύπριοι ἔχουν ἐπιτελέσει σημαντικὴ πρόοδο. Ἀναφέρουμε μόνο τοὺς διηγηματογράφους Νίκο Νικολαΐδη, Μελεῖ Νικολαΐδη, Γλαῦκον Ἀλιθέρη, Λουκὴν Ἀκρίταν καὶ Ἀντίοχον Κυπρολέοντα, τῶν ὁποίων τὸ ἔργο ἔχει ἀναγνωρισθῆ κι' ἔχει κερδίσει πανελλήνιαν ἐκτίμηση. Ἀλλὰ καὶ στὴ Μουσικὴ καὶ στὴ Ζωγραφικὴ δὲν ὕστεροῦν οἱ Κύπριοι. Τὰ ὀνόματα τῶν μουσικῶν Σόλωνος Μιχαηλίδη καὶ Γιάγκου Μιχαηλίδη εἶναι κιόλας γνωστὰ ἔξω ἀπὸ τὰ Ἑλληνικὰ σύνορα καὶ τὸ ἔργο τῶν Κυπρίων ζωγράφων Π. Γεωργίου, Ι. Κισσονεργῆ, Α. Διαμαντῆ, Τ. Κάνθου καὶ ἄλλων ἔχει ἐπίστερη τὴ γενικὴν ἐκτίμηση. Οὔτε εἶναι σωστὴ ἡ πληροφορία πῶς ἡ Κύπρος ὑστερεῖ σὲ Βιβλιοθήκες. Αὐτὸ μπορεῖ νὰ συνέβαινε ἄλλοτε· ἀλλὰ σήμερα χάρις στὴν πρωτοβουλία ἐκλεκτῶν Κυπρίων διανοουμένων καὶ τὴν ἀρωγὴ κοινοτικῶν ἐκπαιδευτικῶν ἢ ἐκκλησιαστικῶν ταμείων καὶ παρὰ τὴν ἀδιαφορία καὶ τὴν ἀπάθεια τῆς Κυπριακῆς Κυβέρνησης ἐπιτελεῖται καὶ στὸν τομέα αὐτὸν ἕνα πραγματικὰ ἀξιόλογο ἔργο.

Ἡ πνευματικὴ ὅμως ζωὴ τῆς Κύπρου δὲν περιορίζεται μονάχα σ' αὐτά. Μερικὰ ἀπὸ τὰ ἀνώτερα ἐκπαιδευτήριά της ἔχουν μεταβληθῆ σὲ πραγματικὰ κέντρα ὄχι μονάχα ἐκπαιδευτικῆς ἀλλὰ πνευματικῆς — μὲ τὴν εὐρεία σημασίαν τῆς λέξης — δραστηριότητος. Λαμπρὲς ἐπιστημονικὲς δημοσιεύσεις καὶ φιλολογικὰ περιοδικὰ συνεχίζουσι ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν ἀνελλιπῶς τὴν ἐκδοσὴν τους, πνευματικὰ ἰδρύματα ἀριθμοῦν ἑκατοντάδες μελῶν καὶ φιλολογικὰ σωματεῖα καλλιεργοῦν συστηματικὰ τὴν ἀγάπην γιὰ τὴν τέχνην καὶ τὴ διάνοησιν. Κι' ὅλα αὐτὰ χωρὶς καμμιά κυβερνητικὴ βοήθεια καὶ καμμιά κρατικὴ ἐνίσχυση.

Ἄς μὴν ἀνησυχεῖ λοιπὸν ὁ Sir Philip Joubert γιὰ τὸ ἐπίπεδο τοῦ πολιτισμοῦ τῶν Κυπρίων. Ἐκεῖνο γιὰ τὸ ὁποῖον πρέπει μάλλον νὰ ἀνησυχεῖ εἶναι τὰ ἔμπόδια ποῦ παρεμβάλλει ἡ χώρα του στὴν περαιτέρω ἀνάπτυξιν τοῦ πολιτισμοῦ τοῦ τόπου αὐτοῦ, μὲ τὸ νὰ τὸν κρατᾷ ἀκόμη σὲ δουλείαν.

ΜΙΧΑΗΛ ΒΟΛΟΝΑΚΗΣ (*)

Μετὰ βαθείας συγκινήσεως καὶ ἐξαιρετικῆς λύπης ἠκούσθη ἐν Κύπρῳ καὶ ἰδιαίτερος ἐν τῷ Παγκυπρίῳ Γυμνασίῳ ὁ θάνατος τοῦ πρώην Γυμνασιάρχου αὐτοῦ ἀειμνήστου Μιχαὴλ Βολονάκη. Διὰ τοῦτο τὸ σχολεῖον, τὸ ὁποῖον ἐκεῖνος ἐπὶ δεκαπενταετίαν λίαν εὐδοκίμως διηύθυνε καὶ προήγαγεν, ἀπεφάσισεν ἀμέσως ἅμα τῷ ἀγγέλματι τῆς θλιβεράς εἰδήσεως τὴν ἀπονομὴν εἰς τὸν ἐκλιπόντα τῶν ἐνδεδειγμένων τιμῶν πρὸς ἄδιον ἔκφρασιν τῆς εὐγνωμοσύνης τόσοσιν τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ τούτου ἰδρύματος ὅσον καὶ γενικώτερον τῆς Κύπρου ὁλοκλήρου, τῆς πνευματικῆς καὶ τῆς ἐκπαιδευτικῆς, πρὸς τὴν γενεράν μορφήν τοῦ ἀνά τὸ Πανελλήνιον καὶ πέραν ἀκόμη αὐτοῦ διακριθέντος μεγάλου ἐκπαιδευτικοῦ καὶ ἐπιστήμονος, ἀλλὰ πρό παντός γνησίου Ἑλλήνος. Ἡ διακοπὴ τῶν μαθημάτων τοῦ σχολείου εἰς ἀμφοτέρα τὰ τμήματα αὐτοῦ, ἀρρένων καὶ θηλέων, ἀμέσως ἅμα τῇ γνωστοποιήσει τοῦ θανάτου τοῦ ἀνδρός μετὰ καταλήλου προσαλαΐας πρὸς τοὺς μαθητὰς καὶ τὰς μαθητρίδας αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ σήμερον διευθύνοντος αὐτὸ ὑπῆρξεν ἡ πρώτη πράξις εἰς ἔνδειξιν τιμῆς πρὸς ἐκεῖνον.

Περαιτέρω ὅμως ἀπεφασίσθη ὑπὸ τοῦ συλλόγου τῶν καθηγητῶν, τῇ ἐγκρίσει τῆς σχολικῆς ἐφορείας, ὅπως τελεσθῆ ἑθρησκευτικὸν καὶ φιλολογικὸν μνημόσυνον αὐτοῦ, ἐπὶ τῇ συμπληρώσει 40ῆμερου ἀπὸ τοῦ θανάτου του, εἰς ἐμὲ δ' ἔλαχεν ὁ κλῆρος καὶ τὸ θαρὺ ἔργον, κοινῇ ψήφῳ τῶν καθηγητῶν τοῦ σχολείου, νὰ ἐγκωμιάσω ἀπὸ τοῦ ἐπισήμου θήματος τοῦ σχολείου τὴν δρᾶσιν τοῦ ἐκλιπόντος ἀνδρός οὐχὶ μόνον πρὸς ἔνδειξιν εὐγνωμοσύνης πρὸς αὐτόν, ὡς εἶπον, ἀλλὰ καὶ πρὸς παράδειγμα διὰ τοὺς σημερινοὺς νέους καὶ νεανίδας, οἱ ὅποιοι ἐντυφώσιν εἰς τὴν μελέτην τῶν κλασσικῶν συγγραφέων, τῶν ὁποίων τὴν σπουδὴν ἐν τῷ σχολείῳ ἐκεῖνος εἰς μέγιστον βαθμὸν προήγαγεν. Ὁ μελετητὴς τῆς ἱστορίας τῆς ἐν Κύπρῳ ἐκπαιδεύσεως κατὰ τὸ τέλος τοῦ παρελθόντος αἰῶνος καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ παρόντος θά σταματήσῃ, καὶ ἂν δὲν τὸ θέλη, εἰς τὴν μορφήν τοῦ Μιχαὴλ Βολονάκη. Διότι ἡ νεωτέρα ἱστορία τῆς Κύπρου εἶναι ἀρρήκτως συνδεδεμένη μὲ τὴν ἴδρυσιν καὶ προαγωγὴν τοῦ ἐν Λευκωσίᾳ Παγκυπρίου Γυμνασίου. Σπανίως ἡ ἱστορία ἐνὸς τόπου συνεδέθη τόσοσιν στενά μὲ τὴν ἱστορίαν ἐνὸς ἐκπαιδευτικοῦ ἰδρύματος. Καὶ ὅμως τοῦτο εἶναι ἀλήθεια ἀναμφισβήτητος πρόκειμένου περὶ τοῦ Παγκυπρίου Γυμνασίου καὶ τῆς Κύπρου.

Εἶναι ἴσως εἰς πάντας γνωστών καὶ ἐκ προηγουμένων ἐπ' εὐκαιρίᾳ λόγων καὶ ἐκ σχετικῶν δημοσιευμάτων γενομένων πρὸ 7 περίπου ἐτῶν ἐπὶ τῇ 50ετηρίδι τοῦ Παγκυπρίου Γυμνασίου, μὲ πόσους κόπους καὶ θυσίας ἐπετεύχθη ὑπὸ τῶν κατοικῶν τῆς νήσου, ἄνευ οὐδεμιᾶς κυβερνητικῆς ἀρωγῆς, ἡ ἴδρυσις τοῦ Παγκυπρίου Γυμνασίου, τῷ 1893, ἐκ τῆς ὁποίας πᾶσαν τὴν μέλλουσαν πνευματικὴν καὶ ἐκπαιδευτικὴν ζωὴν τῆς νήσου ἐξήρτησαν οἱ ἰδρυταὶ του. Πρὸς πόσας δυσκολίας ἐπάλασσε τὸ ἴδρυμα τοῦτο κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς λειτουργίας του, δὲν εἶναι τοῦ παρόντος νὰ εἶπω. Ὁ πρῶτος γυμνασιάρχος αὐτοῦ Ἰ. Δέλλιος, ἀνὴρ εὐρείας μορφώσεως καὶ πείρας, ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος στυλοβάτης τοῦ σχολείου. Ἄλλ' ὅταν ἐκεῖνος διὰ διαφόρους ἐσωτερικοὺς λόγους, περὶ τῶν ὁποίων δὲν εἶναι τοῦ παρόντος, ἠναγκάσθη νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν νήσον καὶ τὸ προσφιλὲς του ἴδρυμα, ἡ Φιλοσοφικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, πρὸς ἣν ἀπετάθη ἡ ἐφορεία αὐτοῦ Παγκυπρίου Γυμνασίου πρὸς ἐξεύρεσιν νέου γυμνασιάρχου, ἀπέβλεψε πρὸς τὸν τότε, τῷ 1896, νεαρῶτατον διδάκτορα τῆς Σχολῆς Μιχαὴλ Βολονάκην, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἰδιαίτερας διακριθῆ εἰς τὰς ἐν αὐτῷ ὑπὸ κορυφαίους ἐπιστήμονας καθηγητὰς σπουδὰς του, ὡς εἰς τὸν ἐνδεδειγμένον διάδοχον πολυτεירוῦ ἐπιστήμονος, παιδαγωγοῦ καὶ συγγραφέως, οἷος ἦτο ὁ Ἰ. Δέλλιος.

Τὸ ἀνατιθέμενον εἰς ἕνα νεαρὸν ἐπιστήμονα ἔργον ἦτο βαρύτατον. Ἄνευ οὐδεμιᾶς διδακτικῆς πείρας καὶ γνώσεως, πλὴν τῶν θεωρητικῶν μαθημάτων τοῦ Πανεπιστημίου, ἄνευ κοινωνικῶν ἐφοδίων διὰ τὸ νεαρὸν τῆς ἡλικίας, ἀλλὰ μὲ ἀκαταμάχητα προσόντα τὴν ἐπιστημονικὴν κατάρτισιν καὶ τὸν ἱερὸν ἐνθουσιασμόν διὰ τὴν νεοελληνικὴν ἐκπαίδευσιν καὶ τὴν πίστιν ἐπὶ τὰ ἔθника

(*) Λόγος εἰς τὸ φιλολογικὸν μνημόσυνον Μιχαὴλ Βολονάκη τὸ ὄργανωθὲν ὑπὸ τοῦ Παγκυπρίου Γυμνασίου, τὴν 23ην Ἀπριλίου 1950.

ιδεώδη πρὸς πραγματοποίησιν αὐτῶν, ἰδίως εἰς μίαν δούλην νήσον, κατήρητο ὁ Μιχαὴλ Βολονάκης πρὸς κατάληψιν τῆς πρώτης δι' αὐτὸν θέσεως. Εἶναι ἐξαιρετικὸν παράδειγμα ἢ περίπτωσις αὕτη, τοῦ νὰ ἀναλάβῃ ἓνας τὴν διεύθυνσιν τοιοῦτου ἐκπαιδευτηρίου ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας ἅμα τῇ ἐγκαταλείψει τῶν φοιτητικῶν ἐδράνων. Ἡ ἐκλογὴ του ἐν τούτοις δὲν πρέπει νὰ ὑπῆρξεν τυχαία, ἀλλὰ τοῦναντίον ἐν πλήρει ἐπιγνώσει τῶν εὐθυνῶν. Καὶ τούτων πρέπει νὰ εἶχον πλήρη συναίσθησιν καθηγηταί, οἳ ἦσαν οἱ τότε διακρινόμενοι κορυφαῖοι Ἑλληνες ἐπιστήμονες, διεθνoῦς κύρους, τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν.

Ὁ Βολονάκης ἀναλαβὼν τὴν διεύθυνσιν τοῦ Παγκυπρίου Γυμνασίου ἀπεδείχθη συντόμως ἐθνικὸς καὶ ἐκπαιδευτικὸς ἱεραπόστολος ἐν τῇ νήσῳ. Προέβη πρῶτον εἰς τοιαύτας μεταρρυθμίσεις τοῦ σχολείου ὡς πρὸς τὸ πρόγραμμα καὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν τάξεων του, αἱ ὁποῖαι τὸ κατέστησαν ὑποδειγματικὸν τύπον τῶν ἑλληνικῶν κλασσικῶν γυμνασίων. Ἐνῶ τὸ σχολεῖον κατὰ τὴν πρώτην του τριετίαν ἠκολούθει τὸν ἐν Ἑλλάδι ἰσχύοντα τύπον τριετοῦς Ἑλληνικοῦ σχολείου ἢ σχολαρχείου μετὰ τετραετοῦς κύκλου τοῦ καθ' αὐτὸ γυμνασίου, τὰ δὲ ἐν Αἰγύπτῳ γυμνάσια ἠκολούθουν τύπον πενταταξίου γυμνασίου, ὁ Βολονάκης συνέστησε τὸν τύπον τοῦ ἑξαταξίου κλασσικοῦ γυμνασίου μὲ θάσιν ἑξαετῆ κύκλον μαθημάτων τοῦ δημοτικοῦ σχολείου. Διὰ τοῦ τρόπου τούτου τὴν μὲν δημοτικὴν παιδείαν ἐνίσχυσε, κατήρτισε δὲ τὸν κλασσικὸν γυμνασίον δυνάμενον ὡσαύτως νὰ ἀνταποκριθῇ πλήρως πρὸς τὸν σκοπὸν του. Δὲν δυνάμεθα θεθαίως νὰ ἰσχυρισθῶμεν ἀπολύτως ὅτι ὁ τύπος οὗτος τοῦ δημοτικοῦ καὶ τοῦ γυμνασίου εἶναι ὁ ἐνδεδειγμένος νὰ ἐπικρατῇ διαρκῶς εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἐκπαιδευσίν, ἀλλὰ δυνάμεθα ἀνεῦ δισταγμοῦ νὰ θεωρήσωμεν ὅτι ἐκ πάντων τῶν μέχρι ἡμερῶν δοκιμασθέντων ὑπῆρξεν οὗτος ὁ μονιμώτερος. Μετὰ πολλὰς δεκάδας ἐτῶν ἀπεφάσισαν οἱ ἐν Ἑλλάδι νὰ δημιουργήσωσιν ἀνάλογον τύπον καὶ τοῦτον νὰ ἐπιβάλλωσιν γενικῶς εἰς τὴν ἐκπαιδευσιν, καὶ ὁσάκις παρεξέκλιναν ἐξ αὐτοῦ πάλιν ἐπανήλθον εἰς αὐτὸν, διότι εὗρον αὐτὸν ὑπὸ τὰς σημερινὰς συνθήκας προσφορῶτερον. Ἀσφαλῶς ὁ Βολονάκης καινοτομῶν ἐν τῷ Παγκυπρίῳ Γυμνασίῳ δὲν θὰ ἐφαντάζετο ὅτι ὁ τύπος οὗτος θὰ ἐκαθολικεῖτο εἰς ὅλοκληρον τὴν Ἑλλάδα καὶ ὅτι θὰ ἔζη δοκιμασθεῖς μετὰ πάροδον 50 καὶ πλέον ἐτῶν ἀπὸ τῆς πρώτης του ἐφαρμογῆς. Περί τοῦ προγράμματος δὲ τούτου θὰ ἐκθέσω κατωτέρω.

Εἶναι ὅμως καταπληκτικὸν τὸ γεγονός ὅτι ὁ Βολονάκης, στερούμενος εἰδικῆς παιδαγωγικῆς μορφώσεως — αὕτη δὲν παρεῖχε τότε ἀκόμη εἰς τὸ ἑλληνικὸν Πανεπιστήμιον —, ἄτε μὴ μετεκπαιδευθεῖς εἰς Εὐρώπην, ἐπεχείρησε καὶ ἔδωσε λύσεις εἰς ἐκπαιδευτικὰ ζητήματα πρωτοτύπου καὶ ἀνταποκρινόμενας εἰς τὰς ἑλληνικὰς ἐκπαιδευτικὰς ἀνάγκας, τὰς ὁποίας ἀνεγνώριζε μετὰ μεγίστην διορατικότητος. Αἱ ἐκπαιδευτικαὶ τὸ ἀπόψεις, τὰς ὁποίας διετύπωσεν εἰς τὸ ἐν Ἀθῆναις ἐκπαιδευτικὸν συνέδριον τῷ 1904 ὡς ἐκπρόσωπος τοῦ Παγκυπρίου Γυμνασίου, δεικνύουσιν ἄνδρα ἐμβαθύναντα τὰ μέγιστα εἰς τὰ νεοελληνικὰ πνευματικά καὶ ἐκπαιδευτικὰ προβλήματα. Συνέστησε πρῶτον τὸν χωρισμὸν τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου εἰς κλάδους εἰδικότητων, πράγμα τὸ ὅποιον ἐτέθη εἰς ἐφαρμογὴν μόλις πρὸ ὀλίγων ἐτῶν, ἔπειτα εἰσηγήθη τὴν ἀνάγκην ἐπαγγελματικῆς καὶ τεχνικῆς ἐκπαιδεύσεως, ἢ ὅποια ὡσαύτως εἰσῆχεν ἐν Ἑλλάδι πολὺ θραδύτερον. Ὁ ἴδιος ἐπεχείρησε τὸ δεύτερον ζήτημα νὰ θέσῃ εἰς ἐφαρμογὴν ἐν Κύπρῳ α) διὰ τῆς προσαρτήσεως εἰς τὸ Παγκύπριον Γυμνάσιον ἐμπορικοῦ τμήματος, πράγμα τὸ ὅποιον ὅμως δὲν ἐτελεσφόρησε, καὶ β) διὰ τῆς συμπληρώσεως τοῦ παιδαγωγικοῦ τμήματος αὐτοῦ εἰς ἴδιον Διδασκαλεῖον διετοῦς κύκλου, προσηρτημένου ὡς τμήματος τοῦ Γυμνασίου τόσον διὰ λόγους οἰκονομικοῦς ὅσον καὶ διὰ λόγους ἐκπαιδευτικοῦς καὶ κορυφαίους. Ἡ τελευταία αὕτη καινοτομία ὑπῆρξεν ἀποτελεσματικὴ, διότι οὕτω ὠλοκληρώθη ἡ μὲν μορφωσις δημοδιδασκάλων ἐν τῇ νήσῳ. Τὸ ἴδρυθῆν διὰ τῶν διευθετήσεων τούτων Παγκύπριον Διδασκαλεῖον, τὸ ὅποιον ὑπῆρξε τὸ πνευματικὸν φυτῶριον σχεδὸν τῆς ὀλόκληρης τῶν διδασκάλων τῆς νήσου μέχρι τῆς διακυβερνητικῆς ἐπεμβάσεως καταργήσεώς του, ὑπῆρξεν ἐκ τῶν σημαντικωτάτων δημιουργημάτων ἐν τῇ νήσῳ καὶ μόνον διὰ τὴν ἰδρυσίν του ταύτην πρέπει ὀλόκληρος ἢ Κύπρος, καὶ ἰδίως αἱ διὰ τῶν ἐξ αὐτοῦ ἐξεληθόντων δημοδιδασκάλων αὐτῆς μορφωθῆσαι γενεαί, νὰ εἶναι ἕσαι εὐγνώ-

μονες πρὸς τὸν ἰδρυτὴν του. Ἄν δὲ μετὰ πάροδον πολλῶν ἐτῶν τὸ Διδασκαλεῖον τοῦτο μετετρέπη εἰς τριτάειον, τετρατάειον καὶ πεντατάειον, εἰς τὴν πραγματικότητα διητήρησε τὴν θέσιν καὶ τὸν χαρακτῆρα, τὸν ὁποῖον ἔδωσεν εἰς αὐτὸ ἅμα τῇ ἰδρῦσει του ὁ ἀείμνηστος Βολονάκης. Οὕτω ἂν τὸ Παγκύπριον Γυμνάσιον συνετέλεσεν εἰς τὴν ραγδαίαν ἀφύπνισιν τοῦ δουλεύοντος τόπου, τὸ Παγκύπριον Διδασκαλεῖον ὑπῆρξεν ἡ φωτοβόλος ἐστία, ἡ ὁποία ἐφώτισε τὴν πλειονότητα τῶν κατοίκων αὐτοῦ, ἡ ὁποία ἐμορφώθη εἰς τὰ δημοτικά σχολεῖα τῶν πόλεων, τῶν κωμοπόλεων καὶ τῶν χωρίων τῆς νήσου.

Παραλλήλως πρὸς τὴν πνευματικὴν καὶ τὴν ἐκπαιδευτικὴν ἐπίδρασιν τῶν μέτρων τούτων τοῦ Βολονάκη πρέπει νὰ ἐξαρθῇ καὶ ἡ ἐθνικὴ δρᾶσις, ἡ ὁποία ἐτελεῖτο ἀφ' ἐνὸς μὲν διὰ τῆς ἐν τῷ Παγκυπρίῳ Γυμνασίῳ καὶ τῷ Παγκυπρίῳ Διδασκαλεῖῳ ἐργασίας, ἀφ' ἑτέρου δὲ διὰ τῶν διδασκάλων, οἱ ὁποῖοι ὡς ἔθνικοι κήρυκες ἐξήλθον ἐκ τοῦ πνευματικοῦ τούτου φυτωρίου. Ἡ ξένη κυβέρνησις τοῦ τόπου κατ' ἄρχην μὲν ἀπέβλεψε πρὸς ἀμφοτέρα ταῦτα τὰ ἐκπαιδευτικὰ ἰδρύματα μετὰ πολλῆς συμπαθείας καὶ στοργῆς — κατὰ θαυμαστὸν τρόπον ὑπὲρ αὐτῶν ἐξεφράσθησαν καὶ Μεγάλοι Ἀρμοσταὶ καὶ τὸ ἀγγλικὸν Ὑπουργεῖον—, εἶτα δὲ διαισθανθεῖσα ὅτι διὰ τῆς λειτουργίας ἰδία τοῦ Παγκυπρίου Διδασκαλεῖου ἐτονώνετο τὸ ἐθνικὸν φρόνημα τοῦ λαοῦ καὶ ἐπιθυμοῦσα νὰ θέσῃ τέρμα εἰς τὴν ἐθνικὴν δρᾶσιν τῶν διδασκάλων ἐπέβαλε διὰ τῶν μέτρων τῆς τῷ 1935 τὴν κατάργησιν τοῦ Παγκυπρίου Διδασκαλεῖου καὶ τὴν ἀντικατάστασίν του δι' ἄλλου Κολλεγίου διατελοῦντος ὑπὸ τὰς ἀμέσους κυβερνητικὰς διαταγὰς.

Ἄλλὰ παραλλήλως πρὸς τὰ μέτρα διὰ τὴν μόρφωσιν δημοδιδασκάλων ἀξίωον τοῦ ὀνόματος καὶ τῆς ἀποστολῆς των, ὁ Βολονάκης εἶχε μεριμνήσει περὶ συμπληρώσεως τοῦ προγράμματος τοῦ Γυμνασίου εἰς τρόπον, ὥστε τοῦτο νὰ ἀποθῆ ἀληθῆς πνευματικὸς φάρος. Δὲν περιωρίζετο οὕτως μόνον εἰς τὰς διατάξεις τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας, ἀλλὰ προσέθεσε τοιαύτην ὕλην καὶ τοιαῦτα μαθήματα, ὥστε ἐν αὐτῷ νὰ καλλιεργῶνται πραγματικῶς αἱ κλασσικαὶ σπουδαί. Πρὸς τοῦτο κατήρτισεν ἴδιον ἀναλυτικὸν πρόγραμμα, τὸ ὁποῖον ἐνεκρίθη ὑπὸ τῆς σχολικῆς ἐφορείας τῷ 1903 καὶ ἐτέθη ἀμέσως εἰς ἐφαρμογήν. Πλὴν τῆς αὐξομειώσεως ὥρῶν τινῶν διδασκαλίας διαφόρων μαθημάτων προσέθεσε τὴν διδασκαλίαν τῆς Ἱστορίας τῆς Τέχνης καὶ τῆς Ἀγωγῆς τοῦ Πολίτου καὶ ἔδωσεν ἰδιαιτέραν σημασίαν εἰς τὴν διδασκαλίαν τῶν τεχνικῶν μαθημάτων, τῆς γυμναστικῆς καὶ τῆς ᾠδικῆς, τὰ ὁποῖα καθώρισε νὰ διδάσκωνται εἰς ἀπάσας τὰς τάξεις. Αἱ μετατροπαὶ αὗται ἔτεινον εἰς τὸ νὰ δημιουργήσῃσι πράγματι νέους καλοὺς κάγαθους κατὰ τὸ πρότυπον τοῦ κλασσικοῦ κόσμου, εἰς τὴν ἐντρυφήσιν τοῦ ὁποίου κυρίως ἐκάλεε τοὺς μαθητὰς του. Δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἀναλύσω λεπτομερῶς τὰς διαφορὰς τοῦ ὑπ' αὐτοῦ συνταχθέντος ἀναλυτικοῦ προγράμματος. Τοῦτο ἄλλως τε ἐκφεύγει τῶν ὁρίων ἐνὸς φιλολογικοῦ μνημοσύνου. Δὲν δύναμαι ὁμως νὰ παραλίπω νὰ ἀναφέρω, πόσον καλύτερον εἶχε κατανοήσῃ ὁ Βολονάκης τὸν σκοπὸν τῆς διδασκαλίας τοῦ Λυτοῦ εἰς τὴν Γ' τάξιν, ὀρίζων ὅτι θὰ ἔπρεπεν ἐξ αὐτοῦ νὰ διδάσκαται ὁ Ἐρατοσθένης ἢ ὁ κατὰ Ἀγοράτου λόγος ἀντὶ τῶν σήμερον διδασκόμενων μικρῶν λόγων αὐτοῦ, ὡσαύτως δὲ ὅτι εἰς τὴν αὐτὴν τάξιν θὰ ἔπρεπε νὰ διδάσκωνται παρὰ τὴν Ἀθηναίων πολιτείαν τοῦ Ἀριστοτέλους μακρότεροί διάλογοι τοῦ χαριτωμένου ἀττικιστοῦ Λουκιανοῦ, ὡς ὁ Τίμων ἢ ὁ Χάρων, περαιτέρω δὲ ἀπομνημονεύματα τοῦ Ξενοφῶντος. Ἀξία ὡσαύτως σημειώσεως εἶναι ἡ διδασκαλία εἰς τὴν Στ' τάξιν ᾧδων τοῦ μεγίστου τῶν λυρικῶν Πινδάρου, προσέτι δὲ ἡ διδασκαλία τῆς ἑλληνικῆς γραμματολογίας ἐν συνεχείᾳ εἰς ἀπάσας τὰς τάξεις πρὸς βαθυτέραν κατανοήσιν τῆς ὅλης ἐξελίξεως τοῦ ἑλληνικοῦ πνευματικοῦ κόσμου. Ἀναφέρων ὀλίγα ἐπὶ τοῦ προγράμματος ἐπιθυμῶ ὡσαύτως νὰ ἐξάρω τὸ ὅτι ὠρίζετο, ἔστω καὶ περιορισμένη εἰς χρόνον διδασκαλίας, ἡ ἀνάγνωσις νεοελληνικῶν ἔργων μετὰ συνθέσεων πρὸς καλλιέργειαν τῆς νεοελληνικῆς γλώσσης καὶ μελέτην τοῦ νεοελληνικοῦ ἐν γένει πολιτισμοῦ. Περιττὸν νὰ σημειώσω, πόσον ἐβράβυε νὰ κατανοηθῇ ὑπὸ πάντων ἡ μεγάλη ἀξία τῆς μελέτης τοῦ νεοελληνικοῦ κόσμου καὶ τῶν νεοελληνικῶν δημιουργημάτων καὶ πὼς μερικοὶ καὶ σήμερον ἀκόμη ἴσως νὰ μὴ εἶναι πεπεισμένοι περὶ τῆς ἀνάγκης ταύτης.

Περαιτέρω πρέπει νὰ ἐξαρθῇ τὸ πολὺ πληρέστερον ἢ σήμερον πρόγραμμα-

μα διδασκαλίας τῶν Λατινικῶν, τῶν ὁποίων ὄχι μόνον αἱ ὄραι εἶναι ἠδξημέναι, ἀλλὰ καὶ οἱ διδασκόμενοι συγγραφεῖς πολὺ περισσότεροι ἢ σήμερον. Οὕτω τὸ σχολεῖον μετὰ τῆς διδασκαλίας τῆς Ἱστορίας τῆς Τέχνης, κυρίως τῆς ἑλληνικῆς, ὠλοκλήρως τὸν κλασσικὸν αὐτοῦ χαρακτήρα, ὡς καὶ προηγουμένως εἶπον. Ἡ κοινοτομία δὲ τῆς διδασκαλίας τῆς Ἀγωγῆς τοῦ Πολίτου ὑπῆρξε σημαντικωτάτη. Τὸ μέτρον τοῦτο ἐδείχθη ὄχι μόνον λυσιτελέστατον πρὸς συμπλήρωσιν τῆς γυμνασιακῆς μορφώσεως τῶν μελλόντων νὰ ἐξέλθωσιν ἐξ αὐτοῦ τοῦ σχολείου εἰς τὴν κοινωνίαν, ἀλλὰ καὶ κατέστη πρότυπον δι' ὅλα τὰ σχολεῖα τῆς Ἑλλάδος θραδύτερον, τῆς διδασκαλίας τοῦ μαθηματος εἰσαγωγείσης ἐπισημῶς ὡς μέρους τῆς ὕλης τῆς ἱστορίας τῆς Στ' τάξεως. Ὑπευθυμίζω ὅσα σχετικῶς πρὸ τινος χρόνου εἶχεν εἶπει ὁ πρῶν Ὑπουργὸς κ. Τσάτσος καὶ πόσον ἡ εἰσῆγησις περὶ ἐνισχύσεως τῆς διδασκαλίας τῆς Ἀγωγῆς τοῦ Πολίτου ἐπεκροτήθη ὑπὸ τῶν ἐν Ἑλλάδι ἐκπαιδευτικῶν κατ' ἰδίαν καὶ ἐν ἐκπαιδευτικῷ συνεδρίῳ. Παραλλήλως πρὸς πάντα ταῦτα τὰ μέτρα ἢ εἰσαγωγή τῆς διδασκαλίας τῆς Ἱστορίας τῆς Κύπρου παραλλήλως πρὸς τὴν λοιπὴν γενικὴν ἱστορίαν, κατὰ τάξεις, παρεῖχε μίαν περαιτέρω εὐκαιρίαν πρὸς συμπλήρωσιν ἀπαραιτήτων εἰς μορφωμένους νέους γνώσεων καὶ ἰδία εἰς ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι θὰ ἠκολούθουν τὸ διδασκαλικὸν ἐπάγγελμα. Διότι καὶ ὁ γενόμενος συνδυασμὸς διδασκαλίας τῶν κυριωτέρων μαθημάτων τῆς Α' τοῦ Διδασκαλείου μετὰ τῶν τῆς Στ' τοῦ Γυμνασίου παρεῖχε τὴν τοιαύτην γενικὴν μὲρῶσιν ἄσασκὴν πρὸς περαιτέρω διάπλασιν τῆς ἐπαγγελματικῆς ἐκπαιδεύσεως τῶν μελλόντων διδασκάλων.

Ἀναλύων τὰς λεπτομερείας τοῦ προγράμματος τοῦτου ἐπιθυμῶ νὰ ἀναφέρω ὅτι αἱ μεταρρυθμίσεις αὗται, εἰσαχθεῖσαι καὶ ἐφαρμοσθεῖσαι ἐν τῷ Παγκυπρίῳ Γυμνασίῳ καὶ Διδασκαλείῳ, παρεῖχον τὴν ἀναγκαίαν πείραν εἰς τὸν γυμνασιάρχην αὐτοῦ ἀείμνηστον Βολονάκην, ὥστε οὗτος, μεταβάς μετὰ τὴν ἐν Κύπρῳ ὑπηρεσίαν του εἰς Ἑλλάδα καὶ ἀναλαβὼν τὴν γενικὴν διεύθυνσιν τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας, — τιμηθεὶς οὕτω ἐπαξίως τῆς δράσεως αὐτοῦ—, ἐπέτυχε νὰ εἰσαγάγῃ καὶ ἐφαρμόσῃ ἀνάλογα μέτρα εἰς τὴν ἑλληνικὴν μέσσην ἐκπαιδεύσιν, τῆς ὁποίας τὰ θεμέλια ὑφ' ἣν μορφήν καὶ σήμερον αὕτη ἰσχύει, ἐτέθησαν ἐπὶ τῆς γενικῆς διευθύνσεως ἐκείνου. Ἡτύχησε τότε νὰ ζήσῃ εἰς ἐποχὴν μεγίστων ἐθνικῶν θριάμβων καὶ ὑπὸ πρωθυπουργίαν τοῦ μεγίστου τῶν συγχρόνων Ἑλλήνων πολιτικῶν, τοῦ ἀείμνηστου Βενιζέλου, ἡ δὲ δρᾶσις του αὕτη εἶναι συνδυασμένη πρὸς τὴν περίοδον τῆς μεγαλυτέρας ἀκμῆς τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος, καθ' ἣν πάσα δημιουργικὴ πνοὴ καὶ εἰς πάντας τοὺς κλάδους τῆς δημοσίας, ἀκόμη καὶ τῆς ἰδιωτικῆς ζωῆς, εἶχεν ἐμφυσηθῆ καὶ ἀπετέλεσε τὴν ἀφετηρίαν πάσης μεγαλειώδους ἐξορμήσεως τοῦ ἔθνους. Εἰς τὴν δημιουργικὴν ταύτην πνοὴν συνετέλεσεν εἰς μέγα βαθμὸν ὁ ἀείμνηστος Βολονάκης, χρησιμοποήσας τὰ φῶτα καὶ τὴν πείραν, τὰ ὁποῖα ἀπέκτησεν ἐκ τῆς ἐν Κύπρῳ ὑπηρεσίας του.

καὶ ἡ συγγραφή τοῦ ἔργου του «Ἀγωγή τοῦ Πολίτου», τὸ ὁποῖον ὑπῆρξε τὸ πρῶτον κυρίως ἐπιστημονικὸν ἔργον του καὶ τὸ ὁποῖον ἔδωσεν εἰς αὐτὸν τὴν ἀφετηρίαν πρὸς ἀσπαχολῆσιν μετ' ἐπιστημονικὰ θέματα, ὀφείλεται εἰς τὴν ἐν Κύπρῳ ἐργασίαν του. Τὸ ἔργον τοῦτο ἀπέβη σὺν τῷ χρόνῳ τελειοποιούμενον καὶ ἐπαυξανόμενον ὡς τὸ μοναδικὸν βοήθημα εἰς ἐκπαιδευτικούς, διανοημένους καὶ πολιτευομένους περὶ τῶν συναφῶν πρὸς τὴν ἀγωγήν τοῦ πολίτου ζητημάτων, τῶν ὁποίων τὴν λύσιν εὐρίσκει ὁ θουλόγεμος προχειρότατα εἰς αὐτό. Τοῦτο ἐδημοσιεύθησαν 3 ἐκδόσεις, ὧν ἡ τελευταία, λίαν ὀγκώδης καὶ ἐπὶ ἀρίστου χάρτου, θίγει καὶ τὰ πρόσφατα παγκόσμια προβλήματα. Ὡσιύτως μικροτέρα ἐκδόσις προορίζεται ὡς βοήθημα τῶν μαθητῶν τῶν γυμνασίων καὶ ἄλλων ἀντιστοιχῶν ἐκπαιδευτηρίων.

Φεύγων ἐκ Κύπρου ὁ ἀείμνηστος Βολονάκης, κατέλιπε, πλὴν τῶν λοιπῶν δημοσιεύσεών του, αἱ ὁποῖαι εἶναι ἀπὸ ἐκπαιδευτικῆς ἀπόψεως ἐνδιαφέρουσαι, ἰδίως αἱ ἀναγράφονται τὰ πεπραγμένα ἐκάστου ἔτους τῆς γυμνασιάρχιας του, ἐν οἷς καταφαίνονται αἱ ἐκπαιδευτικαὶ τὸ ἀρχαὶ καὶ κατευθύνσεις, ἔτερον ἔργον ἐκδοθὲν προτροπῇ τῶν φίλων καὶ ἐκτιμητῶν του καὶ τὸ ὁποῖον ἐπεγράφη «Πάλμοι τῆς Κύπρου», ἐδημοσιεύθη δὲ μετέπειτα καὶ εἰς β' ἐκδοσιν ἐν Ἀθήναις. Περιέλαβεν οὗτος ἐν αὐτῷ λόγους ἐθνικοὺς, ἐκπαιδευτικοὺς, σχολικοὺς κ. ἄ., διαλέξεις ἐπὶ ποικίλων ἐπιστημονικῶν καὶ κοινωνικῶν θεμάτων,

ἐν οἷς καὶ ἱστορικὴ ἐξέτασις τῆς Σαλαμίως καὶ τῆς Ἀμμοχώστου, προσφωνήσεις, ἄρθρα καὶ ἐν τέλει ἐπιστημονικὰς πραγματείας. Τὸ ἔργον εἶναι προϊόν τῆς ἐν Κύπρῳ δράσεως τοῦ Βολονάκη καὶ δεικνύει ὄχι μόνον τὸν στενωτάτον σύνδεσμον αὐτοῦ πρὸς τὴν νήσον, εἰς τὴν ὁποίαν ἐπὶ 15 ἔτη ὑπῆρέτησεν, ἀλλὰ καὶ τὰ ἴδια αὐτοῦ ἐνδιαφέροντα ἔθνικα, ἐκπαιδευτικά, κοινωνικά κ.ἀ., τὰ ὁποῖα ἔμελλον εἰς τοὺς μετέπειτα χρόνους νὰ ἀναπτυχθῶσι πλατύτερον καὶ βαθύτερον.

Δὲν θὰ ἐνδιατριψῶ εἰς τὰ δημοσιεύματα ταῦτα λεπτομερῶς ὡς ἔξω τοῦ σκοποῦ καὶ τοῦ χαρακτήρος τοῦ σημερινοῦ μνημοσύου, δὲν δύναμαι ὁμῶς νὰ μὴ κάμω ἰδιαίτεράν μνείαν μιᾶς εἰδικῆς μελέτης, λίαν χρησίου καὶ σήμερον δημοσιευομένης δ' ἐν τέλει τοῦ ἔργου, ἐνωθὴ τὴν περὶ τῆς ἐν Κύπρῳ ἐκπαιδύσεως ἀπὸ τῆς ἀγγλικῆς κατοχῆς μέχρι τοῦ 1911. Δὲν ἀναφέρω τὴν μελέτην ταύτην τόσο διὰ τὸ πρῶτον μέρος αὐτῆς τὸ περιλαμβάνον τὴν ἱστορικὴν ἀνασκόπησιν ὅσον διὰ τὸ δεύτερον τὸ διαλαμβάνον περὶ τῆς ὀργανώσεως τῆς ἐν Κύπρῳ παιδείας, ἔνθα μακρὸς σχετικῶς γίνεται λόγος περὶ τῆς δημοτικῆς παιδείας, τῶν περὶ αὐτῆς νόμων καὶ τῶν ἀναγκῶν τῆς. Διότι ὁ Μιχαὴλ Βολονάκης ἐν Κύπρῳ εὕρισκόμενος, δὲν ἐνδιεφέρθη μόνον διὰ τὸ Παγκύπριον Γυμνάσιον, ἀλλὰ ἐξετείνε τὴν δρᾶσίν του καὶ εἰς τὴν δημοτικὴν παιδείαν, πρὸς τοῦτο δὲ παρεῖχε πρόσφορον τὴν εὐκαιρίαν τότε ἡ ἐκτίμησις καὶ τῆς τοπικῆς κυβερνήσεως πρὸς τὸ μοναδικὸν τοῦτο ἴδρυμα μέσης παιδείας ἐν Κύπρῳ καὶ ὁ στενὸς σύνδεσμος, τὸν ὁποῖον αὕτη προεκάλει μεταξὺ τῆς ὀργανώσεως τῆς δημοτικῆς παιδείας καὶ τοῦ Παγκυπρίου Γυμνασίου. Πᾶς ἀποβλέπων εἰς τὴν σήμερον ἐπεληθούσαν τεραστίαν μεταβολὴν ὡς πρὸς τὴν ἐκπαιδευτικὴν πολιτικὴν τῆς κυβερνήσεως τῆς νήσου θὰ ἔχη ἴσως νὰ ἀναφωνήσῃ τὸ τοῦ Κικέρωνος ὁ *tempora, o mores*. Ἀλλὰ πολὺ περισσώτερον παρά ἡ Κυβερνητικὴ μέριμνα καὶ ἐκτίμησις συνετέλεσαν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς παιδείας ἐν Κύπρῳ ὁ ζήλος τῶν κατοίκων καὶ ἡ φιλομάθεια αὐτῶν. Ἴδου τί λέγει ὁ Βολονάκης ἐν τῇ ρηθείᾳ πραγματεία του (σελ. 223): «Ὁ ζήλος τῶν Ἑλλήνων Κυπρίων πρὸς τὰ γράμματα σχεδὸν ἐγενικεύθη. Πάντες ἀνευ οὐδενὸς ἐξαναγκάζοντος αὐτοῦ νόμου ἀποστελλοῦσι τὰ ἑαυτῶν τέκνα εἰς τὰ καθ' ἕκαστον ἔτος πολυπλασιαζόμενα σχολεῖα, ἰδρύονται, οὐ μόνον ἐν ταῖς πόλεσιν ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς χωρίοις, νυκτερινὰ ἢ κυριακὰ σχολεῖα καὶ ἄλλα παιδευτικὰ κέντρα, διότι πᾶσα σχεδὸν ἡλικία τῶν Κυπρίων διακαῶς ποθεῖ νὰ μετάσχῃ τῶν ἀγαθῶν τῆς παιδείας».

Δὲν θὰ ἀναλύσω λεπτομερῶς τὰς ἀπόψεις τοῦ Βολονάκη περὶ τῶν πραγμάτων τῆς δημοτικῆς παιδείας καὶ τῶν ἀναγκῶν αὐτῆς ἐν τῇ νήσῳ. Θὰ ἀναγνώσω ἁπλῶς τὰς εἰσηγήσεις του, τὰς ὁποίας ἔκαμεν πρὸ 40 περίπου ἐτῶν, καὶ ἐξ αὐτῶν θὰ ἀναγνωρίσῃ τις σήμερον πόσην ἐκπαιδευτικὴν διορατικότητά εἶχεν ὁ ἀνὴρ ἐκεῖνος καὶ πόσον μέχρι σήμερον ἡ πληρῶσις τῶν ἀναγκῶν τούτων τελεῖται τόσο ὑπὸ τῶν κατοίκων ἐπὶ τῶν γενικῶν ἐκείνων ἀρχῶν καὶ πόσον τούναντιον ὑπὸ τῆς κυβερνητικῆς πολιτικῆς παρατηρεῖται σήμερον παρέκκλισις ἐξ αὐτῶν πρὸς μεγίστην ζημίαν τῆς ἐκπαιδύσεως τῆς νήσου. (1)

Τοιαύτη ὑπῆρξεν ἐν ὀλίγοις ἡ ἐκπαιδευτικὴ δρᾶσις τοῦ ἐκλιπόντος πρώην γυμνασιάρχου ἐν Κύπρῳ καὶ ἐν Ἑλλάδι. Ἀνεξαρτήτως τοῦ ὅτι ἔζησε καὶ ἔδρασεν ἐν Κύπρῳ εἰς μίαν ταραχώδη ἐποχὴν λόγῳ τῶν κομματικῶν ἀνταγωνισμῶν καὶ ἀντιθέσεων, ὡς ἐκ τῆς διαιρέσεως τοῦ λαοῦ διὰ τὸ φλέγον τότε ἀρχιεπισκοπικὸν ζήτημα, καὶ παρ' ὅλον ὅτι ἀτυχῶς δὲν παρέμεινεν ἀμέτοχος ὁ σήμερον ὑφ' ἡμῶν τιμώμενος τῆς τότε τὰ πάντα ἀφαρπαζούσης κομματικῆς δυνάμει, ἐν τούτοις ἡ φαινήν του δρᾶσις, ἀποτέλεσμα ἐνὸς ἐνθέου ζήλου καὶ πίστεως ἐπὶ τὰ ἔθνικα ἰδεώδη καὶ τὴν ἀξίαν τῆς μορφώσεως καὶ δὴ τῆς κλασσικῆς, δὲν δύναται νὰ μὴ ἀναγνωρισθῇ ὑπὸ παντὸς ἀμερολήπτου κριτοῦ καὶ ἰδίως εἰς χρόνους, καθ' οὓς ἐσθῆθη εὐτυχῶς ἡ ὑπὸ τῆς αὐτῆς μορφῆς διαιρούσα τὴν ἑλληνικὴν κοινωνίαν τῆς νήσου ὀλεθρία ἀντίθεσις. Ταῦτα λέγων δὲν ἀναφέρομαι εἰς τὴν ἀποσχισθεῖσαν σήμερον ἐκ τῆς ἑλληνικῆς κοινωνίας κομμουνιστικὴν μειονότητα, πρὸς τὴν ὁποίαν ὑπῆρξε φανερά ἡ ἀντίθεσις τοῦ ἐκλιπόντος ἀνδρός, παθόντος καὶ ὑπ' αὐτῆς, ἀλλ' εἰς μόνην τὴν ὑγιᾶ πλειονότητα ὀλοκλήρου τοῦ λαοῦ.

(Τὸ τέλος εἰς τὸ ἐπόμενον).

Κ. ΣΠΥΡΙΔΑΚΙΣ

(1) Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ἀνεγνώσθησαν αἱ σελίδες 222—226 ἐκ τῶν «Παλμῶν τῆς Κύπρου».

ΤΑΣΟΣ, ΖΩΗ ΚΑΙ ΘΑΝΑΤΟΣ

Σε ὅποιον σ' ἀγῶνα πιάνεται
ἢ ἀλύγιστη ταιριάζει ὄρμη.

ΑΙΣΧΥΛΟΣ

Τὸ βράδυ εἶταν προχωρημένο.

“Ἐνα σκυλί γαύγιζε ἄγρια, δυνατά. Ἔμοιαζε νὰ διαμαρτυροῦταν γιὰ τὴ μεγάλη κακοκαιρία κι' ἤθελε νὰ φτάσει ἢ φωνὴ του ψηλά, πολὺ ψηλά, ὡς τὸ Δημιουργὸ τοῦ κόσμου. Τὸ πλατὺ ποτάμι εἶχε ξεχειλήσει. Κατέβαινε μ' ὄρμη καὶ παράσερνε στὸ διάβα του ἕνα σωρὸ κορμούς δέντρων — ἔτοιμο νὰ χυθεῖ στὸν κάμπο καὶ νὰ τὸν ἐξαφανίσει.

Μόλις συνῆρθε ὁ Τάσος, ἡ ἔλψη του ἔπεσε στὸν Κώστα, τὸ χωροφύλακα, ποῦ εἶταν ἀπὸ πάνω του καὶ τοῦ περιποιοῦταν τὴ λαβωματιά. Τὸν ἄκουσε ποῦ εἶπε: «Τὸ εὐτύχημα, ποῦ δὲν τὸν βρῆκε σ' ἄσχημο μέρος». Καὶ κοίταξε τ' ἀριστερὸ του χέρι — δεμένο στὸ μπράτσο, σφιχτά. Αὐτός, ὁ Κώστας, εἶταν ἕνα εὐγενικὸ παιδί, ὅλο καλωσύνη. Τοῦ Τάσου, ἀπὸ τότε ποῦ πρωτοπάτησε σ' αὐτὸ τὸ χωριό,— στὴν πολιτεία δὲν μποροῦσε νὰ βρεῖ δουλειά — τοῦχε δώσει πολὺ καλὴ θέση στὴν καρδιά του. Πόσες φορές δὲν ἄφινε τὴ δουλειά του, γιὰ νὰ τοῦ ξηγήσει πότε τόνα καὶ πότε τ' ἄλλο. Μέχρι ποῦ, μιὰ Δευτέρα ἀπόγευμα, τὴν ὥρα ποῦ τελειώνει τὸ παζάρι καὶ φεύγουν οἱ γειτονικοὶ χωριάτες, μὲ τὸ νὰ δειχνεῖ τοῦ Τάσου καὶ νὰ νοματίζει τὰ βουνὰ ποῦ περικύκλωναν τὸ χωριό, τοῦφυγαν δυὸ καὶ πέρασαν μέσα ἀπὸ τὸν κάμπο. Μὰ ὅλοι τὸλεγαν, τότε, πῶς ὁ Κώστας πρώτη φορά ποῦ πάθαινε τέτοιο πράμα.

Κι' ὁ Τάσος, ὅμως, τὸν ἀγαποῦσε — ὅπως ὅλους τοὺς ἀνθρώπους ποῦ ἔχουν καλὴ ψυχὴ. “Όταν, κάποτε, ἄκουσε πῶς θάφευγε ὁ Κώστας γιὰ τὴν Κοζάνη, λίγο ἔλειψε νὰ δακρῦσει. Τοῦ φάνηκε πῶς θὰ ἔχανε ἕνα κομμάτι ἀπὸ τὸν ἑαυτό του — τὸ πόδι του, νὰ ποῦμε, ἢ τὸ χέρι του.

* * *

“Ἐξω πέφτει ἡ βροχὴ τρικουβερτη. Εἶναι τόσο μεγάλο τὸ κακό, ποῦ λὲς καὶ δὲ θὰ σταματήσει ποτέ. Ὁ Τάσος πονάει. Πονάει κι' ἀνάμεσα ἀπὸ τὰ δόντια του ξεπετιοῦνται θρυσιές γι' αὐτόν, τὸν ἀγνωστο, ποῦ τὸν λάβωσε' χωρὶς κείνος νὰ τὸν πειράξει στὸ παραμικρό.

Πέρα, κατὰ τὸν Ὀλυμπο, ὀργιάζει τὸ κανονίδι. Τόνα ἀδελφι σκοτώνει τ' ἄλλο. Μιὰ ἀγριότητα εἶναι ἀπλωμένη παντοῦ, ὅπως τὸ πυκνὸ, τὸ μαῦρο σὺννεφο.

Ποῖος νὰ μοῦριξε, ἀρὰ γε; Ρώτησε ὁ Τάσος, ξέπνοα.

—Ἐγώ!... Εἶπε ὁ Κώστας, καὶ χαμήλωσε τὸ κεφάλι, στενωχωρημένος.

—Ἐσύ!...

—Ναί!... Πέρασες μέσα ἀπὸ τὸν κάμπο κι' εἶταν πολὺ σκοτεινά. Σοῦ φάναξε «ἄλτ» τρεῖς φορές, μὰ σὺ δὲ μ' ἄκουσες...

—Φτοῦ, νὰ πάρει ἡ ὄργη... Μουρμούρισε ὁ Ἀντώνης. Καὶ σηκώθηκε γιὰ τρίτη φορά ν' ἀλλάξει θέση, γιὰτὶ καὶ κεῖ ποῦ εἶταν ἄρχισε νὰ στάζει. (Μὰ εἶταν γιὰ νὰ κάθεται κανεὶς καὶ νὰ κοιμάται κιόλας, μέσα σ' αὐτὲς τὶς παράγκες—γραφεῖα;) Τοῦτος, κάτω στὸν Κοκκινωπό, εἶχε χωράφι, πρόβατα — ποῦ, κάποτε, τὰ βοσκοῦσε κι' ὁ ἴδιος. “Όμως, τί εἶχε νὰ χάσει!... Ψημένους εἶταν, μποροῦσε νὰ κάνει καὶ τὸν ἐργάτη. Μαθημένος στὸ χιόνι, στὸ τσουχτερὸ κρῶ, στὸ βροχόνερο...

“Ἐξω εἶταν, ἀκόμα, πολὺ σκοτεινά. Μερικὲς σταγόνες βροχῆς χρύσιζαν στὸ φῶς τοῦ γραφείου, καθὼς ἔβγαινε ἀπὸ τὸ παράθυρο κι' ἔπαιξε μὲ τὶς θεότητες τῆς χειμωνιάτικης νύχτας. Καὶ πάλι ὁ θόρυβος ποῦ ἔκανε τὸ ποτάμι καὶ τὸ γαύγισμα τοῦ σκύλου.

Γύρισε ὁ Τάσος κι' εἶδε τοὺς ἄλλους ἀμίλητους.

—Ἐ, τί καθόσαστε ἔτσι; Φάναξε. Δὲ θὰ πείτε ἀπόψε κανένα παραμῦθι;...

—Ποῖος ἔχει σειρά; Μίλησε ὁ Γιάννος, ὁ νυχτοφύλακας.

—Ὁ Τάσος!... Πετάχτηκε ὁ Ἀντώνης, μὲ τὴν ἀγριοφωνάρα του.

—Σύμφωνοι!... Εἶπε κι' ὁ Τάσος. Ἀνασηκώθηκε, στηρίχτηκε στὸν ἀγκῶνα του κι' ἄρχισε:

—«Εἶταν ἕνας νέος εἴκοσι, πάνω-κάτω χρονῶ. Ζοῦσε μόνος σ' αὐτὸ τὸν κόσμο. Κι' εἶχε ἕνα σκοπό: «Ν' ἀγωνιστεῖ, νὰ καλλιτερέψει τὴ ζωὴ του' γιὰ

τὸ καλὸ τοῦ ἑαυτοῦ του, μὰ καὶ γιὰ τὸ καλὸ τοῦ κόσμου. Καί, μιά πού ἡ Πατρίδα θ' ἀργοῦσε ἀκόμα νὰ τὸν καλέσει, ξενητεύτηκε... Τράβηξε πολλά... Ἄκουραστος ὁ Θάνατος, τὸχε θάλει μεράκι νὰ τὸν κάνει δικό του. Μὰ πάντοτε τοῦ ξέφευγε! Κι' ἄς εἶταν μπροστά του ἕνα ἀσήμαντο, ἕνα τιποτένιο πραγματάκι, πού μποροῦσε νὰ παίξει μαζί του—σάν ποῦπαιζε τοῦτος, λίγα χρόνια προτού ξενητευτεῖ, μὲ τὴν μπάλα. Ὡσπου μιά νύχτα, κεῖ πού εἶταν ξεπλωμένος, εἶδε μιά σκιά νὰ μπαινὲ μέσα' μιά θεόρατη σκιά. Περπατοῦσε ἀργά, κουρασμένα, ὅπως ἂν ἐρχόταν ποδαρόδρομο ἀπὸ πολὺ μακρινὸ μέρος. Κοίταξε γύρω-γύρω. Κοίταξε... Καὶ κάθε φορὰ πού τελείωνε τὴν ἐξέτασή του μὲ τὸν ἕνα, κουνούσε ἀρνητικὰ τὸ κεφάλι. Καὶ καλά: «Δὲν εἶναι αὐτὸς πού θέλω». Ὅταν, ὅμως, ἔφτασε καὶ σ' αὐτόν, χτύπησε τὸ πόδι του μ' ὄρμη στὸ πάτωμα καὶ τὰ μάτια του στραφτοβολήσανε σάν τὸν ἥλιο. Τὸν ἔπιασε ἀπὸ τὸ γιακὰ καὶ τὸν τραβολογούσε :

—Ἄ δὲ φύγεις ἀπὸ δῶ, φουκαρᾶ μου, νὰ πεῖς στὴ Ζωὴ νὰ σὲ ξεγράψει!... Θὰ γίνεις δικός μου. Ἄκουσες ;...

Τότε γίνηκε κάτι, πού ὄλα τ' ἀστέρια τ' οὐρανοῦ—ἂν καὶ κακοκαιρία—βγήκανε, ξαφνιασμένα, νὰ τὸ δοῦνε.

Ὁ νέος τόλμησε ν' ἀντιμιλήσει:

—Ἄ δὲ φτειάξω τὸν ἑαυτὸ μου, ὅπως θέλω γώ, δὲ φεύγω!...

—Μπᾶ !... Ξαφνιάστηκε κείνος, Ζόρικος εἶσαι θλέπω !!...

—Αὐτὸ πού σοῦ λέω...

—Θὰ φύγεις !!...

—Ὅχι, θὰ μείνω.

Τότε ὁ ἄλλος σηκώνει τὴ χέρα του καὶ τοῦ τραβάει ἕνα χαστοῦκι, πού γύρισε ὁ κόσμος ἀνάποδα. Ἐπειτα δίνει μιά καὶ φεύγει χτυπώντας τὴν πόρτα μὲ δύναμη τόση, πού νόμιζες πὼς ἔγινε σεισμός.»

—Μπράβο !... Φώναξαν ὄλοι μαζί, μὲ μιά φωνή, σὰ νὰ τῶχαν συμφωνήσει.

Ἐπειτα, πάλι, ὁ θόρυβος πού ἔκανε τὸ ποτάμι καὶ τὸ γαύγισμα τοῦ σκόλου.

Ἡ βροχὴ εἶχε σταματήσει. Τὸ φεγγάρι ἔβγαине ἀργά, χαμογελῶντας' ὁ οὐρανὸς εἶτανε γεμάτος ἄστρα.

Ἐνας φλογερὸς ἥλιος, βάλθηκε τὴν ἄλλη μέρα, ἀπ' τὸ πρωῒ, νὰ στεγνώσει τὴ θρεμένη γῆ. Θαρρεῖς κι' ἡ φύση, ἤθελε νὰ φτειάξει τὴ ζημιά, πού ἔκανε τὸ περασμένο θραῦ.

Τὰ χαμόδεντρα τοῦ κάμπου, τίνιζαν ἀπὸ πάνω τους τὸ κρουσταλιασμένον νερὸ καὶ δέχονταν, μὲ καμάρι, τὰ μύρια χαιδολογήματα τοῦ ξανθοῦ ἀγαπητικοῦ. Ἐνα κοπάδι πετούμενα, ψήλωνε, ὄλο καὶ περισσότερο. Τόσο, πού νόμιζες πὼς ἤθελαν νὰ φτάσουν τὸν ἥλιο.

Ὁ Γάσος ἔδεσε τὸ χέρι του καλά καὶ βγήκε ἔξω μὲ τὸ Γιάννο τὸ νυχτοφύλακα—ἐναν κρεμανταλά, ἀπὸ τὸν Πόντο, μὲ πελώρια χέρια. Βρώμικος, κουρελῆς, φοροῦσε πάντα τραγιόσκα κι' εἶτανε πάντα ἀξούριστος. Εἶχε φοβερὴ ὄψη. Στὸ θάθος, ὅμως, εἶταν ἡμερος σάν τὸ θρέφος.

—Πὼς ἔγινε κι' ἀργησες, χτὲς ;... Ρώτησε ὁ Γιάννος καὶ σύγκαιρα ἔβγαλε καπνὸ, νὰ στρίψει τσιγάρο.

—Εἴμουνα στῆς Δέσπας...

—Τόξαιρα γώ... Μὰ ἤθελα νὰ τ' ἀκούσω κι' ἀπὸ σένα. Αὐτὸς, ὅμως, ὁ Σπιρίδης,—σὰ δὲν ντρέπεται !—νὰ μπάζει στὸ σπίτι του. .

—Εἶναι τίμιος ἄνθρωπος...

—Μπορεῖ... Ἄλλὰ δὲν εἶναι σωστό. Ἐγώ, γιατί δὲ σὲ μπάζω;...

Ὁ Γάσος τὸχε καταλάθει, ἀπὸ καιρὸ, πὼς τὸν εἶχε ματιάσει γιὰ γαμπρὸ του. Καὶ τὸν κύκλωσαν, ὀρητικοί, οἱ συλλογισμοί: Βέβαια, ἡ Μυρτῶ ἔχει καλὴ προίκα. Κι' ἄσχημ ἂν πεῖς πὼς εἶναι, θὰ τὴν ἀδικήσεις. Ὅμως, σάν τὴ μέσπω, δὲν εἶναι... Ἐπειτα, ἡ Δέσπω εἶναι σεμνὴ, μετρημένη' ἡ ἄλλη πεταχτή, τὰ μυαλά της τάχει πάνω ἀπὸ τὸ κεφάλι...

Κόντεψαν νὰ προσπεράσουν καὶ τότε μόνο τὴν εἶδαν, ροδομάγουλη κι' ἀφράτη, νὰ βγάξει νερὸ ἀπὸ τὸ πηγάδι. Ὁ Γιάννος καμώθηκε πὼς λογάριάζε πόσο θάπιανε ἀπὸ τὸν καπνὸ. Στάθηκε, ὅμως, κι' αὐτὸς.

Ἡ Δέσπω μόλις εἶδε τὸν Τάσο, λαβωμένο, παράτησε τὸ νερὸ στὴ μέση τοῦ πηγαδιοῦ. Ἐμεινε ἀκίνητη, ὄλο ἀπορία.

— Πῶς τόπαθες, καλὲ Τάσο; Ξεφώνησε.

— Δὲν εἶναι τίποτα.... Θὰ σοῦ πῶ τὸ βράδου.

— Θάρθεις;

— Ἰαί.

— Θὰ σὲ περιμένω... Εἶπε, σιγά, πήρε τὸ νερὸ κ' ἔπιασε τὸ δρόμο τοῦ γυρισμοῦ.

— Σκρόφα!... Μουρμούρισε ὁ Γιάννος καὶ τράθηξε τὸν Τάσο, νὰ τὸν πάει πίσω, στὰ γραφεῖα.

— Αὐτὸ εἶταν ὄλο; Παραπονήθηκε ὁ Τάσος.

— Ἄμ τι ἤθελες;... Ἐχω καὶ δουλειά.... Εἶπε ὁ νυχτοφύλακας, μὲ θυμό.

Ἡ ἴλιος ἄρχισε πάλι νὰ χάνεται. Βγήκανε σύννεφα. Ἐλεγεσ πῶς ὁ Θεὸς εἶχε τὰ κέφια του κ' ἤθελε νὰ παίξει μὲ τοὺς ἀνθρώπους.

* * *

Πέρασε πολὺς καιρὸς. Τὸ χωριὸ εἶταν ἴσηχο τώρα. Ὁ θουνίσιος ἀέρας, κατέβαινε χωρὶς κανένα ἀνεπιθύμητο θόρυβο—ἀπὸ κείνους, πού συχνὰ ἐβαζαν τοὺς ἀνθρώπους σ' ἀνησυχία. Βαθεῖα νύχτα. Ἐξω, ὅπου κ' ἂν ἐβλέπες, χιόνι. Ἡ κλειστὴ μὰ χαλασμένη πόρτα, βροντοῦσε—σάν κάποιος νάθελε νὰ τὴ σπάσει.

Ἡ Τάσος στριφογύριζε στὸ κρεβάτι του. Δὲν τὸν πονοῦσε τώρα ἡ λαβωματιά, τὸ χαστούκι τοῦ Θανάτου. Εἶταν ἡ Δέσπω τοῦ Σπιριδὴ μαζί του καὶ δὲν τὸν ἄφηνε νὰ ξεποστᾶσει.

— Τί ἔχω καὶ δὲ μ' ἐρωτεύεσαι;... Ἐλεγε καὶ ξανάλεγε. Μόνος σου δὲν τόπες πῶς ὠραιότερη ἀπὸ μένα δὲν ἔχουν δεῖ τὰ μάτια σου;...

— Δὲν εἶναι ἡ γυναῖκα πῶχει τὴν πρώτη θέση στὴν ψυχὴ μου. Γι' αὐτὸ, μὴ μοῦ ζητᾶς νὰ σ' ἐρωτευῶ...

Ἡ πόρτα χτυποῦσε. Χτυποῦσε κ' ἔρριχνε πολλὴ λύπη μέσα στὸν κλειστὸ χῶρο.

— Ὡστε, λοιπόν, ἔχεις τὴ δύναμη νὰ περιφρονῆσεις τέτοια κάλλη;... Τέτοις σπάνιο θησαυρῷ;

— Ὡχ, πειρασμέ!...

— Κοίταξε δέρμα... Κοίταξε μαλλιά, μάτια, μέση...

— Δὲν μπορῶ... Δὲν ἀντέχω...

Γύρισε νὰ δεῖ ἔξω. Τὰ πληχτικά σύννεφα, εἶχανε σκορπίσει. Ὁ κάμπος εἶχε πλημμυρίσει ἀπὸ ἓνα χρυσαφὶ χρῶμα χαρούμενο.

— Γιὰ δὲς, πού τὴν ἐρωτεύτηκα!... Σκέφτηκε ὁ Τάσος.

Κι' ἔπειτα ἄρχισε νὰ σθῆνει, νὰ χάνεται— ὅπως ἂν ἐβούλιαζε μέσα σ' ἓνα παχὺ στρώμα λάσπης...

...Εἶταν σὲ μιὰν ἐξαίσια χώρα. Μιά χώρα κατάφορτη ἀπὸ πρασινάδες, λουλούδια...

Ὅπου κ' ἂν ἔπεφτε τὸ μάτι του, ἡ ψυχὴ του σκιρτοῦσε ἀπὸ ἀγαλλίαση. Ἐνα ρίγος τριγυρνοῦσε σ' ὄλο του τὸ κορμί. Ἐνα παράξενο, πρωτοφανέρωτο σ' αὐτόν, ρίγος.— «Αὐτὸ θᾶναι ἡ Εὐτυχία!...». Ψιθύρισε. Εἶχε συγκινηθῆ τόσο πολὺ, πού ἄρχισε νὰ σκέφτεται μήπως εἶταν ὄνειρο.— «Μπᾶ! Δὲ μπορεῖ... Δὲ γίνεται. Ὁνειρο θᾶναι!...» Καὶ τὰ πουλιὰ κελαιδοῦσαν, ὅσο ἔπαιρνε πιὸ γλυκά, σὰ νάθελαν νὰ τὸν κάνουν νὰ πιστέψει πῶς ἦταν ὄνειρο.

— Πῶς τὸ λένε αὐτὸ τὸ μέρος; Ρώτησε μιὰ νέα κοπέλα, πού φανερώθηκε ἄξαφνα, χωρὶς νὰ τὴν πάρει εἰδηση ἀπὸ πού ἦρθε.

— Παράδεισο!... Τοῦ ἀπάντησε κείνη, καὶ τοῦ ἔρριξε μιὰ πύρινη ματιά. Κι' ἐμένα, ἂν θὲς νὰ μάθεις, μὲ λένε Ζωή...

— Μπᾶ!... Ξαφνιάστηκε κείνος. Χαίρομαι πολὺ. Ἐσοῦ εἶσαι ἡ Ζωή;.. Τί ὁμορφὴ πού εἶσαι!..

— Ἄστα αὐτὰ τώρα, γιατί θέλω νὰ σοῦ μιλήσω.. Δὲν ἔχω καιρὸ γιὰ χάσιμο...

Ἡ Τάσος τὴν ἔπιασε ἀπὸ τὸ χέρι καὶ κάθησε μαζί της χάμω, στὸ γρασιδί.

Ἡ πλάση ὄλη μοσχοβολοῦσε λογιῶ-λογιῶν ἀρώματα. Τ' ἄστρα, θεο-τρελλα, χορεύανε σάν πλάσματα μὲ ψυχὴ.

Ἡ Ζωὴ τὸν ἀγκάλιασε. Τοῦ πάτησε ἓνα φιλὶ στὸ στόμα. Κι' ἀνάμεσα στὶς χίλιες λαλιές τῶν πουλιῶν, ἀνάμεσα στοὺς γλυκοκέλαιτους ἤχους:

—Τὸ βλέπεις αὐτὸ τὸ μέρος;... Εἶπε. Λίγοι ἔχουν τὴν τύχη νὰ μένουν σ' αὐτό. Ἐσὺ μπορεῖς, ἂν θέλεις... Σοῦ ἀξίζει, γιατί ἀγωνίστηκες...

—Κι' ἄλλοι ἔχουν ἀγωνιστῆ, χωρὶς... ..

—Σώπαινε. Εἶσαι ἀπ' αὐτοὺς ποὺ διάλεξε ἡ Μοῖρα...

—Οὔτε νὰ τὸ συζητᾶς.

—Γιατί;... Ἀπόρησε κείνη. Δὲν πέτυχε αὐτὸ ποὺ ἠθελες, μὲ τὸ παραπάνα;... Δὲν ἀγωνίστηκες καὶ θγήκες νικητής;...

—Δὲν ἔχει νὰ κάνει' ἄς θγήκα νικητής. Εἶμαι νέος καὶ πρέπει ν' ἀγωνιστῶ. Κι' ἐδῶ, τώρα πιά, δὲν μπορῶ...

Τὸ χλωμὸ φεγγάρι γελοῦσε, ὅλο γελοῦσε ἔτσι, σὰν εἰρωνικά, σὰν ἀδιάντροπα.

—Ἐγὼ λέω νὰ μείνεις...

—Ὅχι, θὰ φύγω!...

—Καὶ τὴ Δέσπω;... Δὲ θὰ τὴν πάρεις μαζί σου;...

—Δὲν εἶναι καιρὸς τώρα γιὰ τέτοια. Ἀργότερα, δὲν ξέρω, ἴσως...

—Καλά!... Κάνε ὅπως καταλαβαίνεις... Εἶπε τότε ἡ Ζωὴ. Κι' ὡστόσο νὰ γυρίσει ὁ Τάσος νὰ δεῖ, τὴν εἶχε χάσει ἀπὸ μπροστά του.

Μιὰ ἀόρατη δύναμη ἄρχισε τότε νὰ τὸν σπρώχνει, μ' ὀρμή, σὰ νάθελε νὰ τὸν διώξει ἀπ' αὐτὸ τὸ μέρος. Ὡσπου ἔφτασε στὸν πληχτικό, στὸν ἄχαρο χῶρο τοῦ γραφείου.

Οἱ λαλιές τῶν πουλιῶν ἔφταναν ἀκόμη ὡς αὐτὸν — ἦχοι ἑνὸς ἄλλου, μακρινοῦ καὶ παραμυθένιου κόσμου...

ΝΙΚΟΣ ΜΠΑΤΑΓΙΑΣ

Θ Υ Μ Η Σ Η

ᾠ! Πῶς συχνὰ σὲ σένα ὁ νοῦς μου φτερουγίζει
κάθε φορά ποὺ ἡ μοναξιά θὰ μὲ κυκλώσει
κρύφιος καημὸς θαθειά μὲ πλημμυρίζει
σὰν ἡ καρδιά σιμά της δὲ σὲ νοιώσει.

Θυμᾶμαι τὰ παλιά μας κείνα χρόνια
—πόθοι κι' ἐλπίδες, ποὺ φλογίζαν τὶς ψυχές μας —
ὅπου σὰ λεύτερα κι' ἀνέμελα ἀηδόνια
μὲ τὶς ἀθῶες φτερουγίζαμε χαρές μας.

Καὶ μὲ τῆς μνήμης ξανοιγμένες τὶς φτεροῦγες
σ' ὅ,τι μαζί ἔχουμε πλάσει τριγυρίζω,
στοῦ ὠραίου παρελθόντος μας τὶς ροῦγες
ποὺ μ' ἔργα ὠραία πλημμυρισμένες ἀντικρῶζω.

ᾠ πῶς συχνὰ σὲ σένα ὁ νοῦς μου φτερουγίζει
κάθε φορά ποὺ ἡ μοναξιά θὰ μὲ κυκλώσει!
Κρύφιος καημὸς θαθειά μὲ πλημμυρίζει,
σὰν ἡ καρδιά σιμά της δὲ σὲ νοιώσει.

ΚΥΠΡΟΣ ΤΟΚΑΣ

Γ. Β Ε Ρ Ι Τ Η Σ

Στις 5 Μαΐου του 1948 έφυγε μέσα από τη σύγχρονη Νεοελληνική ζωή το μεγαλύτερο χριστιανικό λυρικό ανάστημά της και μαζί ένας πολυδύναμος στοχαστής κι' άγιοστής: ο 'Αλέξανδρος 'Ι. Γκιάλας. 'Ο πνευματικός κόσμος της 'Ελλάδας, ιδιαίτερα τὸ ἐκλεκτὸ ἀναγνωστικὸ κοινὸ τῶν «'Ακτίων», ποὺ εἶχαν τὴν εὐκαιρία νὰ τὸν γνωρίσουν μὲ τὸ ψευδώνυμο Γ. Βερίτης καὶ νὰ τὸν ἐκτιμήσουν, ἔνοιωσαν θαθεῖα τὴν ἀπουσία του αὐτῆ. Μὰ θαθύτερα ἀκόμα τὴν ἔνοιωσε τὸ Νεοελληνικὸ Χριστιανικὸ κίνημα, σὰν ἀπώλεια πιστοῦ, ταπεινοῦ καὶ πολύτιμου ἐργατοῦ.

"Ἰσαμε τὴν Κύπρο ἔχει φτάσει τὸ καθαρὸ, ἐνθουσιαστικὸ καὶ λυτρωτικὸ του τραγοῦδι. Εἶναι ζήτημα ἂν ἄλλος Νεοελληνας ποιητῆς, εἶπε ὁ Π. Μελίτης στὸ στερνὸ ἀποχαιρετισμὸ τοῦ ποιητῆ, τραγουδήθηκε κι' ἀγαπήθηκε τόσο ἀπ' τὰ νιάτα. «Τὰ τραγοῦδιά του, μέσα στὸ στόμα τῶν φοιτητῶν καὶ τῶν παιδιῶν, ἔχουν πάρει τὴ σημασία δημοτικῶν τραγοῦδιῶν καὶ τραγοῦδιῶν ἀπ' ἄκρη σ' ἄκρη σ' ὅλη τὴν 'Ελληνικὴ γῆ», παρατηρεῖ ὁ Σ. Καλησπέρης.(1) 'Εκτὸς ἀπὸ τίς πολυάριθμες μελοποιήσεις ποιημάτων του, ποὺ ἔχουν γίνεῖ ἐδῶ στὴν 'Ελλάδα, ἔχω ἔπ' ὄψιν μου καὶ μιὰ τοῦ κ. Σόλωνος Μιχαηλῖδη, ἔκφραση δυναμικῆ τοῦ παλμοῦ ποὺ δονεῖ τὸ ποίημα τοῦ Βερίτη «Χριστιανοί» καὶ ποὺ ἔγινε ὕμνος τῆς ΟΧΕΝ Λεμεσοῦ.

Γέννημα τῆς «μυροθόλου Χίου» ὁ Βερίτης, ἔδειξε πρωϊμώτατα τὸ ποιητικὸ του ταλέντο. Στὶχοὶ τῆς ἐφηβικῆς του ἡλικίας δημοσιεύτηκαν μὲ τὸ ψευδώνυμο «Πέτασος» στὰ τοπικὰ φιλοσοφικὰ φύλλα τῆς Χίου καὶ στὴ «Ν. Ἐστία». 'Ο πατέρας 'Ιωάννης Γκιάλας, ἱερεὺς καὶ δάσκαλος στὴ Χίο, ἀνάθρεψε «ἐν παιδείᾳ Κυρίου» τὸ νεαρὸ 'Αλέξανδρο. "Ὑστερα ἀπὸ λαμπρὰς γυμνασιακὰς σπουδὰς, ὁ πατὴρ Γκιάλας φέρνει τὸν 'Αλέξανδρο, 16 χρονῶν ἀκόμα τότε, στὴν 'Αθήνα, μὲ τὴν ἐπιθυμία νὰ ὑπηρετήσει στὸ ἀναμορφωτικὸ κίνημα τῆς 'Αδελφότητος Θεολόγων «Ζωή». "Ἐτσι, ἐνῶ σπουδάζει Θεολογία, ταυτόχρονα ὁ Γκιάλας συμμετέχει στὸ ἐπιτελούμενο ἱεραποστολικὸ ἔργο, ποὺ τὸ συνεχίζει καὶ μετὰ τίς σπουδὰς του, μεταξὺ τῶν φοιτητῶν καὶ μαθητῶν τὰ πρῶτα χρόνια. Στάθηκε ἡ ψυχὴ τοῦ 'Ακαδημαϊκοῦ Κοινωνικοῦ Συνδέσμου, τῆς μετέπειτα Χριστιανικῆς Φοιτητικῆς Ἐνώσεως, ποὺ σήμερα ἀριθμεῖ πάνω ἀπὸ 2 χιλιάδες μέλη ὄλων τῶν ἐπιστημῶν.

'Ὅς Γ. Βερίτης ἀρχίζει ἀπὸ τὸ 1938 νὰ συνεργάζεται στὶς «'Ακτίνες» μέχρι τὸ Φεβρουάριον τοῦ 1946, ὁπότε μιὰ ἐγκεφαλικὴ συμφορῆση τὸν ἀχρηστεύει ὡς λογοτέχνη. «Αἱ πνευματικὰ δυνάμεις ἐξεδηλοῦντο πάλιν, ἀλλὰ ὁ ἐργάτης εἶχεν ἔκτοτε κλείσει τὸ ἔργον του... "Ἐμεινεν ἀπὸ τότε ὁ ὑπὸ νοσηλείαν ἀδελφός, ὁ τόσοσν ἡρέμας, εὐχαρίστωσ, ἐν πλήρει ὑποταγῇ καὶ ἐμπιστοσίαν εἰς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ παραδεδομένος».(2) Καὶ «ἡ καμπάνα τοῦ θραυνοῦ μὲ τὸν ἀπόκοσμον ἦχο» σήμανε γιὰ τὸν ποιητὴ ποὺ τέλειωσε τὸν ἐπιγειό του δρόμο μόλις 33 χρονῶν καὶ ποὺ «εξεχύθηκε ὀλόκληρος σὰν μῦρο μουσικὸ» «δουλεύων τῷ Κυρίῳ». Μέσα σὲ κύματα λουλουδιῶν τὸν ξεπροβόδησαν φίλοι κι' ἀδελφοὶ μικροὶ καὶ μεγάλοι.

* * *

Παρ' ὅλη τὴ λιγὸχρονη ζωὴ του, ἡ πολύπλευρη λογοτεχνικὴ ἐργασία τοῦ Βερίτη ὡς ποιητῆ, διηγηματογράφου, θεολόγου, φιλολόγου κι' αἰσθητικοῦ, μὲ τὴν ἐκλεκτὴ ποιότητά της ἀποτελεῖ σταθμὸ σημαντικὸ στὴν 'Ιστορία τῶν Νεοελληνικῶν Χριστιανικῶν γραμμάτων. Τὸ ἔργο του, μελλοντικὰ, θὰ πρέπει νὰ ἐξεταστῆ καὶ σὰν μιὰ ἀφετηρία μέσα στὴ Λογοτεχνία μας γενικὰ. "Ἦδη ἀπὸ αὐτὸν ξεκινᾷ κι' ἀρχισε νὰ διαμορφώνεται μιὰ ὀλόκληρη λογοτεχνικὴ γενιά.

Περὶσσότερα ἀπὸ 60 ποιήματά του δημοσιεύτηκαν στὶς «'Ακτίνες» καὶ στὴν «'Ωδὴ τοῦ 'Αγαπητοῦ», ποὺ κυκλοφόρησε τὸ 1947 ἢ «Δαμασκός». Μέσα σ'

(1) Βλ. Σ. Καλησπέρη «'Αλέξανδρος Γκιάλας — Γ. Βερίτης», «'Ακτίνες», τεῦχος 81, σελ. 258.

(2) Περιοδ. «Ζωή», ἔτος ΛΗ', σελ. 136.

αυτά σαν σέ ἀμφορέα ὁμορφιάς ἔχουσε ὁ Βερίτης τὸ «τρίδιπλο ἀπόσταγμα» τῆς βαθειᾶς ἐσωτερικῆς του ἐμπειρίας, τοῦ καθαροῦ χριστιανικοῦ του βιώματος. «Ἡ ποίηση τοῦ Βερίτη», γράφει ὁ Σ. Καλησπέρης, (3) «δὲν εἶναι ἡ ἀτόνη θρησκευτικὴ ποίηση τῶν νεοελλήνων ποιητῶν ποῦ συγκινήθηκαν, βέβαια κάποτε ἀπὸ τὴν χριστιανικὴ γιορτῆ, ἀπὸ τὸ θρησκευτικὸ ἔθιμο ἢ ἀπὸ ἓνα λόγὸ τοῦ Κυρίου ἢ καὶ ἀκόμη ἀπὸ ἓνα ἡρωϊκὸ γεγονός τῆς Χριστιανωσύνης κι' ἔγραψαν τὸ θρησκευτικὸ τους ποίημα καὶ μόλις τόγραψαν ἔχασαν τὴν πηγὴ τῆς ἐμπνεύσεώς του... Εἶναι γιομάτῃ φλόγα καὶ πίστη ποῦ συγκινεῖ τὴν ἀνθρώπιν ψυχὴ... Ὁ Βερίτης στὰ λυρικά του ποιήματα τραγουδάει τοὺς πόθους τῶν χριστιανῶν τῆς ἐποχῆς του. Ἐχει πλήρη συναίσθηση τοῦ μεγαλείου τῆς ἀποστολῆς του κι' ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμὴ εἶναι μεγαλόπνοος καὶ στιβαρός».

Γιὰ πολλὰ ἀπὸ τὰ τραγούδια του μπορεῖ νὰ λεχθῆ αὐτὸ ποῦ ἔγραψε ὁ Ζάη Ριβιέρ γιὰ τὸν Κλωντέλ : «Ἐκεῖνο ποῦ ἐπιθυμεῖ δὲν εἶναι ἡ συγκατάθεση τοῦ γούστου μας, ἀλλὰ ζητάει τὴν ψυχὴ μας, γιὰ νὰ τὴν προσφέρει στὸ Θεό».

Τὸ μήνυμα τῆς ἐπιστροφῆς μας στὶς πνευματικὲς ἀξίες τοῦ Χριστιανισμοῦ εἶναι κυρίαρχο σ' ὅλο τὸ ἔργο τοῦ Βερίτη : «Τὸ καθαρὸ μυαλὸ τοῦ Βερίτη εἶχε θυθμετρήσει τὸ μεγάλο κακὸ ποῦ εἶχε κάνει ἡ ἄρνηση. Ἕνας ἀπὸ τοὺς σκοποὺς τῆς ζωῆς του ἦταν νὰ φανερώσῃ σ' ὅλη τὴν ἔκτασή της τὴν μεγάλῃ τούτῃ κατάρρα. Πόνεσε πολὺ γιὰ τὴ δυστυχία ποῦ ἔφερε ἡ ἄρνηση στὴν ἀνθρώπιν ψυχὴ. Ἐπιστράτευσε τὴν πέννα του καὶ τὴν ζωτικότητά του γιὰ νὰ κτυπήσῃ τὸ κακὸ. Ἐσκυψε ἐπάνω σὲ γεγονότα καὶ σ' ἐποχές, σὲ πρόσωπα καὶ πράγματα καὶ ἔφερε σὲ φῶς στοιχεῖα καὶ μορφές ποῦ δικαίωναν τὴν πίστη του καὶ τὶς ἀπόψεις του. Στάθηκε ἐρευνητῆς κι' ἐκλαϊκότης, δημιουργὸς καὶ διαφωτιστῆς».

Σάν φίλος τῆς ἱστορικῆς ἔρευνας ἀνατρέχει μὲ ἀγάπη στὴν πνευματικὴ κότητα τοῦ Ἀνατολικοῦ καὶ Δυτικοῦ κόσμου, στὸ Βυζάντιο, στὶς μεγάλες μορφές τοῦ Αὐγουστίνου καὶ τῶν πατέρων τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας. «Περισπούδαστο ἵτοκουμένο» χαρακτηρίζεται ἡ μελέτη του γιὰ τὴ «Γυναῖκα στὸ Βυζάντιο». Παρουσιάζει ἀκόμα τοὺς «Νεομάρτυρες» καὶ ἄρθρο γιὰ τὸ χριστιανικὸ βιβλίον στὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας (ὑπογραφή Ἀ. Λαμπρινός).

Παράλληλα μελετᾷ μορφές τῆς Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας, τὸν Ἄγγελο Βλάχο, τὸν Σ. Ζαμπέλιο, τὸν Σολωμό, τὸν Ροῖδη, τὸν Λαπαθιώτη. Μὰ μὲ ξεχωριστὴ ἀγάπη στέκεται μπροστὰ στὸν Παπαδιαμάντη, τὸν «εἰσηγητὴ τοῦ χριστιανικοῦ ψυχογραφήματος στὴν Ἑλλάδα», ὅπως τὸν χαρακτηρίζει. Λίγο ἢ πολὺ ἔχει μὲ τὸν τελευταῖο κοινὴ ἀνατροφή καὶ συγγένεια πνευματικὴ.

Τὰ γαλλικὰ χριστιανικὰ γράμματα εἶναι ἄλλο μεγάλο θέμα ποῦ ἀπασχόλησε τὸν Βερίτη. Κάτω ἀπὸ τὴ δυνατὴ πέννα του ζωντανεῖ τὸ ψυχικὸ δρᾶμα κι' ἡ λύτρωση τῶν ὑψηλῶν κορυφῶν τῆς Γαλλικῆς λογοτεχνίας, τοῦ Claudel, τοῦ Mauriac, τοῦ Ἐρνέστο Ψυχάρη. Τοῦ πρώτου μεταφράζει κομμάτια ἀπὸ τὸ ἔργο του. Γιὰ τὸν Ἐρνέστο Ψυχάρη, τὸν Ἕλληνα μὲ τὴ Γαλιτικὴ ἀβρότητα, γράφει μιὰ «διονυχιστικὴ καὶ ἀπόλυτα ἐνημερωμένη μελέτη» καὶ μεταφράζει τὸ «Ταξίδι τοῦ Ἐκατόνταρχου» ποῦ ἐξέδωσε φέτος ἡ «Δαμασκός». Μεταφράσεις του ποιημάτων τοῦ P. Valery—Radot, τοῦ Lefevre, τῆς H. Charasson εἶδαν τὸ φῶς στὶς «Ἄκτινες», ποῦ ἔχουν προσφέρει πολλὰ στὴν ἐπαφὴ τοῦ Ἑλληνικοῦ κοινοῦ μὲ τὴν ξένη Χριστιανικὴ λογοτεχνία.

Στὰ διηγήματά του ὁ Βερίτης ἀσχολεῖται μὲ τὸ ἴδιο θέμα τῆς ἐπιστροφῆς.

Θὰ πρέπει ν' ἀναφέρουμε καὶ τὴν ἀξιόλογη λαογραφικὴ του ἐργασία — συλλογὴ καὶ ἀνάλυση παροιμιῶν καὶ μελέτη δημοτικῶν τραγουδιῶν ἀπὸ Χριστιανικὴ σκοπιά. Ἄλλὰ καὶ ἡ προσφορά του στὸ πεδίο τῆς αἰσθητικῆς εἶναι σημαντικὴ. Θέματα σαν «Ἡ καλλιτεχνικὴ δημιουργία καὶ ὁ καλλιτέχνης», «Ἡ Τέχνη γιὰ τὸν ἄνθρωπο», «Ὁ ποιητῆς χθὲς καὶ σήμερα», «Ὁ θάνατος τοῦ λυρισμοῦ», «Ὁ λυρισμὸς θὰ ξαναζήσῃ» καὶ «Λογοτεχνία καὶ ἰδανικά» τὸν ἀπασχολοῦν.

Δὲν πρέπει νὰ παραλείψουμε τὶς «Βιβλικὲς μορφές» ποῦ παρουσίασε κατὰ καιροὺς στὸ περιοδικὸ «Ζωή».

(3) Ἐ. ἀ. σελ. 259.

Τὸ Εὐρωπαϊκὸ πνεῦμα ἀφοῦ περιπλανήθηκε στοὺς σκοτεινοὺς καὶ ἀνυδρὺς τόπους τοῦ ὕλισμοῦ, ἔκαμε τὴ μεγάλη, τὴν παγκόσμια αἰσθητὴ στροφὴ πρὸς τὸ Χριστιανισμό. Στὴν Εὐρωπαϊκὴ λογοτεχνία εἶναι ἀκόμα πιὸ ἐκδηλὴ ἡ στροφὴ αὐτὴ. Ὁ Κλωντέλ, ὁ Μωριάκ, ὁ Ἐλιοτ, δεῖχνουν τὸ δρόμο, σάν φωτερὸς καὶ πολῦτιμος ἀστερισμός. Αὐτὴ τὴν παγκόσμια στροφὴ, σάν εὐαίσθητος δέκτης, συνέλαβε ἡ Ἑλληνικὴ ψυχὴ τοῦ Βερίτη, ἀφοῦ πρωτύτερα μὲ δίψα ἀσίασθη εἶχε πιῆ ἀπ' τὸ μεγάλο ποτάμι τῆς Ἑλληνοχριστιανικῆς μας παράδοσης.

Ὁ Μελῆς Νικολαΐδης, ποῦ εἶχε τὴν εὐκαιρίαν νὰ συνδεθῆ ἀπὸ χρόνια μὲ τὸν ποιητὴ, σημειώνει(4) : «Μέσα ἀπὸ αὐτὸ (τὸ ἔργο του), θὰ ἰδοῦμε νὰ ἀναπηδᾷ καὶ νὰ στήνεται μπροστὰ μας, ζωντανὴ καὶ αὐτούσια, ἡ σεμνὴ μορφή του, ἡ ἄδολη ψυχὴ του, ἡ φλογερὴ καὶ καλλιεργημένη του σκέψη...». Ὁ Βερίτης «βρίσκεται μόνιμα καὶ σταθερὰ μέσα στὴν καρδιά μας, ὄχι μόνο σάν μιὰ δροσερὴ πηγὴ ἀγάπης, ἀλλὰ καὶ σάν μιὰ αὐστηρὴ παρόρμηση γιὰ μιὰν ἀνώτερη ἠθικὴ καὶ πνευματικὴ ζωή».

ΓΙΑΝΝΗΣ Κ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

(4) Μελῆς Νικολαΐδης «Γ. Βερίτης» «Ἀκτίνες» 1Β', σελ. 301.

T. S. ELIOT

M A P I N A

Ποιῆς θάλασσες, ποιά ἀκρογιάλια, ποιά γκριζὰ βράχια καὶ πιὰ νησιά,
Ποιὸ νερό, γλύφοντας τὴν πλώρη,
Καὶ ποιά μπουρδιὰ τοῦ πεύκου κ' ἡ τσίχλα, ποῦ τραγουδᾷ μὲς' τὴν καταχνιά τοῦ δάσους,
Ποιῆς ζουγραφιῆς !
Ἦ κόρη μου.

Ἐκεῖνοι π' ἀκονίζουσαν τὸ δόντι τοῦ σκύλου σημαίνοντας—Θάνατος,
Ἐκεῖνοι π' ἀχτινοβολοῦν μὲ τὴ δόξα τοῦ μιγοτρούχλου, σημαίνοντας—Θάνατος,
Ἐκεῖνοι ποῦ κάθονται στὸ στάβλο τῆς ἱκανοποίησης, σημαίνοντας—Θάνατος,
Ἐκεῖνοι ποῦ ὑποφέρουσαν τὴν ἔκσταση τῶν ζώων, σημαίνοντας—Θάνατος,
Γίνανε ἀνύπαρχοι, τοὺς δάμασαν ὁ ἀγέρας,
Μιὰ πνοὴ ἀπὸ τὰ πεύκα καὶ τὸ δασοτράγουδο τῆς καταχνιάς !
Αὐτὴ ἡ χάρη τους ἔχει διαλύσει.
Τ' εἶναι τὸ πρόσωπα αὐτὸ πιὸ καθαρὸ καὶ καθαρώτερο·
Ὁ σφυγμὸς στὸ μπράτσο πιὸ δυνατὸς καὶ δυνατώτερος—
Δοσμένο ἢ δανεισμένο ; Μακρύτερ' ἀπὸ τ' ἄστρα καὶ πιὸ κοντὰ ἀπ' τὸ μάτι.
Ψίθυροι καὶ μικρὰ γέλια ἀνάμεσα σὲ φύλλα καὶ πόδια διαστικὰ
Στοῦ ὕπνου τὰ βάθη, ὅπου συναντιῶνται ὅλα τὰ νερά.
Ἰστὸς ραγισμένους ἀπ' τὸν πάγο, καὶ μπογιὰ ραγισμένη ἀπ' τὴ ζέστη.
Τὸ ἔκανα αὐτό, τόχω ξεχάσει
Καὶ τὸ θυμάμαι.

Ἡ ἀδύνατη ἀρματωσιὰ καὶ τὸ σάπιο καραβόπανο
Μεταξὺ ἐνὸς Ἰουνίου κ' ἐνὸς ἄλλου Σεπτεμβρίου.
Ἔκανα αὐτὰ χωρὶς νὰ ξέρω, μισοσυνεΐδητα, ἀγνωστα, δικὰ μου.
Τὰ μαδέρια μπάζουσαν νερά, οἱ ἄρμοι θέλουσαν καλαφάτισμα.
Αὐτὸ τὸ σχῆμα, αὐτὸ τὸ πρόσωπο, αὐτὴ ἡ ζωὴ
Ζώντας γιὰ νὰ ζήσει σ' ἕναν κόσμον καιροῦ πέρ' ἀπὸ μένα.
Ἄς παραχωρήσω τὴ ζωὴ μου γι' αὐτὴ τὴ ζωὴ, τὴν ὁμιλία μου γι' αὐτὸν τὸν ἀμίλητον,
Τὸν ξύπνιο, χεῖλια χωρισμένα, τὴν ἐλπίδα, τὰ καινούργια πλοῖα.

Ποιῆς θάλασσες ποιά ἀκρογιάλια ποιά γρανιτένια βουνὰ πρὸς τὰ πλεούμενά μου
Κι' ἡ τσίχλα ποῦ φωνάζει μὲς' ἀπὸ τὴν καταχνιά τοῦ δάσους,
Κόρη μου !

Μεταφρ. ΣΤΑΥΡΟΥΛΑ ΚΑΡΑΓΕΩΡΓΙΑΔΟΥ

ΜΙΑ ΜΕΓΑΛΗ ΑΓΑΠΗ

Ἡ φωτερὴ ἀνοιξιὰτικὴ μέρα ξημέρωνε χαρούμενα. Ὅλα τριγύρω χαμογελοῦσαν. Ἡ φύσις ντύθηκε μὲ μιὰ ὀλόλαμπρη φορεσιά. Τ' ἀνοιξιὰτικο ἀγέρι χάιδευε ἔρωτιάρικα τὰ φύλλα, σιγοτραγουδώντας. Τὰ πρῶτα ἀνοιξιὰτικὰ μπουμπούκια σκάζαν ἀνάμεσα στὶς καινούργιες φυλλωσιές μ' ἀσύγκριτη χάρη. Ἐνα ταπέτο ὀλοπράσινο, κεντημένο μὲ λογιῆς-λογιῆς λουλούδια, ἀπλώνονταν παντοῦ στὴν πλάση... Μέσα στὸ ἤρεμο αὐτὸ περιβάλλον κάθε πόνος ἀπαλαίνει κι' οἱ ψυχές ξαναγενιοῦνται.

Τέτοια συναισθήματα γιομίζαν σήμερα τὴν ψυχὴ τῆς Λίνας, μιᾶς νέας κοπέλας μὲ ὀλόφωτα μαῦρα μάτια. Καθισμένη στὴ θεράντα ἄκουγε νὰ ξεχύνονται ἀπὸ τὸ ραδιόφωνο οἱ παθιάρικοι τόνοι κάποιου νοσταλγικοῦ τραγουδιοῦ. Ἐνοιώθε τὴν καρδιά της ἀνάλαφρη σὰν μικροῦ παιδιοῦ. Μιά παρηγορὴ ζεστασιά, μιὰ θεϊκὴ γαλήνη, πλημμύριζε τὴν ψυχὴ της.

Τ' ἀγιόκλημα, οἱ τριανταφυλιές κι' οἱ κρίνοι συναγωνίζονται στὴ χάρη καὶ στὴν ὁμορφία, ἀναδίνοντας ἕνα μεθυστικὸ ἄρωμα.

Ἡ Λίνα μὲ μισόκλειστα τὰ μάτια σκεφτόταν. Σὰν κινηματογραφικὴ ταινία ξετυλιγόταν μπροστὰ της ἡ ζωὴ της. Χρόνια πολλὰ πέρασαν ἀπὸ τότε. Μικρούλα, χαριτωμένη πεταλοῦδίτσα, ρουφοῦσε ἀχόρταγα τὸ μέλι ἀπ' τοὺς ἀνθούς τῆς ζωῆς. Γελοῦσε, γλεντοῦσε ξέγνοιαστα. Ἡ ζωὴ τῆς πρόσφερε ἀδιάκοπα, σ' ὀλόχρυσο κύπελλο, τὸ νέκταρ τῆς χαρᾶς. Ὅσπου μιὰ μέρα οἱ γαλάζιοι οὐρανοὶ τῆς εὐτυχίας της συννέφιασαν. Πρόβαλε στὸ ξένοιαστο διάβα της ἐκεῖνος ποῦ ἦταν μοιραῖο νὰ τῆς ραγίσει τὴν καρδιά, ἀφήνοντας μέσα της χαραγμένα βαθειὰ τὰ ματωμένα ἀχνάρια τοῦ πόνου.

Οἱ πόθοι, τὰ ὄνειρα, τὰ ἰδανικά της, ζωντάνεψαν στὴ μορφή τοῦ Λάκη. Καὶ τὸν ἀγάπησε μὲ πάθος. Κι' ἐκεῖνος δὲν ἔμεινε ἀδιάφορος γιὰ τὴ Λίνα. Κι' ἦταν ἡ ἀγάπη τοῦ ἀπέραντη, σὰν τὸ ἄπειρο, πλατειὰ σὰν τὴ θάλασσα, ἀγνὴ σὰν τὸ χιόνι. Κι' ὅλα τριγύρω τραγουδοῦσαν τὴν εὐτυχία τους. Τὸ κύμα παίζοντας χαδιάρικα στὸ ἀκρογιάλι, ἡ γάργαρα θρύση μὲ τ' ἀνάλαφρο τραγοῦδι της, οἱ χιλιόφωνες τρίλιες τοῦ δάσους. Κι' ἡ ζωὴ κυλοῦσε μαγευτικά σὰν ὄνειρο. Μέρα μὲ τὴ μέρα ἐνοιώσαν τὴν ἀγάπη τους νὰ θεριεύει, νὰ φουντώνει. Κι' ὅλα τριγύρω ἔγιναν βουβοὶ μάρτυρες τοῦ ἔρωτά τους. Τ' ἄγρια θράχια, τὸ μακρυσμένο ἐρημοκλήσι μὲ τίς ξεθωριασμένες εἰκόνες, τ' ἀνριοιολούλουδα τοῦ κάμπου.

—Λίνα μου γλυκειά! Τραγοῦδι τῆς καρδιάς μου!, τῆς ἔλεγε. Τὸ μέλλον μᾶς χαμογελᾷ εὐτυχισμένο. Θὰ τρυγήσουμε μαζί τοὺς καρπούς τῆς ἀγάπης μας...

Κι' ἐκείνη τοῦ ἀπαντοῦσε :

—Εἶσαι γιὰ μένα ἡ ζωὴ, τὸ φῶς. Χωρὶς ἐσένα μαύρη σκοτεινιά θὰ μὲ κυκλώνει. Εἶσαι μιὰ θάλασσα πλατειὰ κι' ἀτέλειωτη, κι' ἐγὼ καράβι ξεχασμένο κι' ἀκυβέρνητο, ἐγκαταλειμμένο στὴ δικὴ σου θέληση...

Κι' οἱ μέρες περνοῦσαν. Μὰ μιὰ κακιὰ νεράιδα ζήληψε τὴν ἀπέραντη εὐτυχία τους καὶ πήρε τὸ Λάκη μακρυστά. Τὸ πικρὸ φαρμάκι τοῦ χωρισμοῦ κατάντησε τὴ Λίνα κουρέλλι. Ἡ μοναδικὴ χαρὰ ποῦ δρόσιζε τὴν πονεμένη της ψυχὴ ἦταν τὰ γράμματα του. Λίγο-λίγο κι' αὐτὰ ἀραίωσαν, κι' ὕστερα σταμάτησαν ὀλότελα.

Τὶ μέρες φρικτῆς ἀναμονῆς ἦταν κείνες! Μέρα μὲ τὴ μέρα περίμενε μὲ λαχτάρια τὸν ταχυδρόμο. Τοῦ κάκου. Τίποτα δὲν ἐρχόταν νὰ σκορπίσει λίγη χαρὰ, λίγο φῶς στὴ σκοτεινιασμένη ζωὴ της. Τοῦ ἔγραψε, τοῦ ξανάγραψε, πόνος ἔστρεψε ἀσάλευτο θρόνο βαθειὰ μέσα της. Μιά μέρα πληροφορήθηκε τὸ γάμο τοῦ Λάκη μὲ μιὰ ἀρχοντοχωριάτισσα.

Τὸ κτύπημα ἦταν φοβερό. Ἡ ζωὴ δὲν εἶχε πιά γιὰ κείνην καμμιά ὁμορφιά. Τὸ γέλιο χάθηκε πιά ἀπὸ τὸ πρόσωπό της, κι' ἕνας βαθὸς σπαρακτικὸς πόνος ἔστρεψε ἀσάλευτο θρόνο βαθειὰ μέσα της. Μιά μέρα πληροφορήθηκε τὸ γάμο τοῦ Λάκη μὲ μιὰ ἀρχοντοχωριάτισσα. Στυντρίμι τῆς ἀγάπης θλιβερό κατάντησε στὸ σανατόριο. Παρὰ τὴν προσεχτικὴ θεραπεία ποῦ τῆς ἔκαναν, ἡ ὑποὺλη ἀρρώστεια ποῦ τῆς κατάρτωγε τὰ σωθικά προχωροῦσε μὲ μεγάλα βήματα. Πρὶν λίγες μέρες κρυφάκουσε μιὰ

νοσοκόμα που ἔλεγε πὼς ἡ ζωὴ της ἦταν πολὺ σύντομη. Μ' αὐτὸ δὲν εἶχε καμμιά σημασία γιὰ τὴ Λίνα, καὶ πρὸ παντὸς τέτοια μέρα, που ἔνοιωθε τὴν ψυχὴ της νὰ πλημμυρίζει μὲ μιὰ καλωσύνη ὑπέρτατη, μιὰ θεϊκὴ γαλήνη...

* * *

“Ἐνα τριαντάφυλλο μάδησε τὰ πέταλα του, ραίνοντας τὸ νεκρὸ πρόσωπο τῆς Λίνας, ἐνῶ ἀπὸ τὸ ραδιόφωνο ἀντηχοῦσαν ἀκόμη νοσταλγικὲς οἱ στροφές κάποιου παληοῦ, ἀγαπημένου της τραγουδιοῦ.

ΤΟΥΛΑ Ν. ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΥΣ

Γ Α Λ Η Ν Η

Πόσο λαβώθηκε θαθειά ὁ πόθος,
πόσο ἐμάτωσε ἡ πεθουμιά μὲς τὴν καρδιά
τὸ χαμόγελο τῆς Γαλήνης
τὸν ἥλιο του στὰ πρόσωπα νὰ καθρεφτίσει. . . .

“Ὅσα ὄνειρα στὸν οὐρανὸ τοῦ ὕπνου μας τὰ ζήσαμε
ποτές δὲν περπατήσανε στὴ γῆς
κι' ἄς λάμπει ὁ ἥλιος μὲσα στὴν καρδιά
κι' ἄς παραμένει ἡ θύμηση τοῦ ὄνειρου
μὲς τὴ μνήμη ζωντανή,
δίχως ποτὲ νὰ μέλλεται νὰ ρίξει τὴ σκιά της
σφραγίδα τῆς ὑπόστασης ἀληθινῆ.

Πόσο στερήθηκε ἡ ὄρασή μας
— ἄς εἶναι καὶ θολό, στὸ σούρουπο —
τὸ βλέμμα της, χαμόγελο στὴν πίκρα,
τὴν ἀρετὴ της, ὁμορφιά στὴ ζήση.
Μέσα στὸ χέρσο κάμπο τῆς ἀβεβαιότητος π' ἀνθοῦμε,
ἡ σκέψη πλαῖι στὴ χαρὰ ποτὲ δὲ στάθῃ.

Τούτη ἡ συννεφιά θαρειά,
τὸν οὐρανὸ τῆς σκέψης που σκεπάζει
κι' ἀστράφτει στὸ σκοτάδι τῆς καρδιάς
κι' ὄλα τὰ πάθη τὰ ὀρθώνει ἀντικρὺ μας,
τέρατα μὲς τοὺς ἴσκιους καὶ τὸ φόβο,
καὶ μὲς τῆς ἀστραπῆς τὴ λάμψη.

Τούτη ἡ Γαλήνη π' ἀγαπήσαμε
φοβᾶται τὰ γυμνά της πόδια
στὸ χῶμα μὲ τ' ἀγκάθια που πατοῦμε νὰ πατήσει.

Αὐτὴ τὴν ἀναρθρὴ βραδυά
π' ἀπολιθώθηκε τὸ νόημα τῆς ὑπαρξης σου
μὲσα στὰ βλέμματα ἀρχαίων ἀγαλμάτων
— λογάριασε τὸ κέρδος τοῦ Ὀνείρου
δίχως συμφέροντα,
καὶ μὲ τὴ ζυγαριὰ τῆς Αὐταπάρνησης στὴν Πράξη.

“Ὡς πότε θὰ προσμένουμε,
μὲ χέρια σταυρωμένα
καὶ μὲ τὴ σκέψη μας στὸ βλέμμα της προσηλωμένοι,
ἀπ' τὸ θαθὺν ὕπνο τοῦ ἴσκιου της γιὰ νὰ ξυπνήσει;

Κι' ἴσα μὲ πότε τὸ χαμόγελό της θὰ ριζώσει
μὲς τῆς καρδιάς τὸ πρόσωπο,
σὰν ἓνα θρύλο, ἓνα τραγοῦδι
που λέει γιὰ τὰ κάλλη της καὶ γιὰ τὴν ὁμορφιά της
— ἔτσι ὡς μᾶς λείπει τώρα ἀπ' τὴν καρδιά, που τῆς ταιριάζει,
τὸ βλέμμα της, Τριαντάφυλλο καὶ Κρίνο;

ΜΙΚΗΣ Α. ΜΙΧΑΗΛΙΔΗΣ

ΞΕΝΟΙ ΠΕΡΙΗΓΗΤΑΙ ΕΛΘΟΝΤΕΣ ΕΙΣ ΚΥΠΡΟΝ (*)

Ἀγγουϊλάρας Ἀλοΐσιος. Ἴταλὸς βοτανολόγος καὶ ἰατρός, γεννηθεὶς κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 16ου αἰῶνος καὶ ἀποθανὼν εἰς Φερρράραν τῷ 1570. Ἦτο τέλειος κάτοχος τῶν ἀρχαίων γλωσσῶν, γνωρίζων ἀρκετὸν ἀριθμὸν φυτῶν ἀναφερομένων ὑπὸ τοῦ Διοσκουριδίου, Πλινίου κ.ά. Διὰ τὴν τελειοποίησιν ἔτι καλῦτερον τὴν ἐπιστήμην του, περιηγήθη πολλὰ μέρη, μεταξὺ τῶν ὁποίων συγκαταλέγεται καὶ ἡ Κύπρος, ἡ Κρήτη, ἡ Ἰλλυρία κ.ά.

Ἀμάντι Φραγκίσκος. Χρονογράφος τοῦ 16ου αἰῶνος, ὅστις, περιηγηθεὶς τὴν νῆσον περὶ τῷ 1500, συνέγραψε «Χρονογραφίαν τῆς Κύπρου». Ἀπέθανε τῷ 1556. Τὸ ἔργον του τὸ ἐξέδωσεν ὁ Mas Latrie εἰς Παρισίους τῷ 1891.

Ἀνιέζε Βαπτιστής. Βενετὸς γεωγράφος τοῦ 16ου αἰῶνος, περιηγηθεὶς τὴν Κύπρον. Συνέγραψε δι' αὐτὴν χάρτην Γεωγραφικὴν.

Βάλλε Πέτρος. (1586—1652). Ἴταλὸς περιηγητὴς, ταξιδεύσας ἀνά τοὺς Ἁγίους Τόπους, Ρόδον, Κάπρον, Ἀλεξάνδρειαν κ. ἄ. Τῷ 1623 ἐπταξίδευσεν εἰς τὰς Ἰνδίας. Ἀπὸ τοῦ 1624 καὶ ἐντεῦθεν διέμενεν εἰς τὴν ἔρημον τοῦ Χαλεπίου. Μετὰ ταῦτα ἐπεσκέφθη τὴν Κύπρον, Μάλταν, Σικελίαν. Συνέταξε τὰ ἀπομνημονεύματα τῶν ταξιδίων του εἰς τετράτομον ἔργον.

Βαρβολομαῖος τῶν Σοννέττων. Ἴταλὸς περιηγητὴς, ἐλθὼν εἰς τὸ Αἰγαῖον συνέταξε τὸ ἔργον «Isolario». Μετὰ ἐπεσκέφθη τὰ Κύθηρα καὶ Ἀντικύθηρα. Ἐγραψε περὶ τῆς Ἑλλάδος, ἐξιστορῶν τὰ μέρη ἅτινα ἐπεσκέφθη, συμπεριλαμβανομένης καὶ τῆς Κύπρου. Τὸ «Isolario» του ἐξεδόθη δις τῷ 1478 καὶ 1532.

Βενιαμὶν ὁ ἐκ Τευδέλης. Περιήγητος Ἰουδαῖος περιηγητὴς, ἐκτελέσας μακρὸν ταξίδιον ἀνά τὴν Ἀνατολικὴν Μεσόγειον, ἐπισκεφθεὶς καὶ τὴν Κύπρον. Ἡ περιήγησίς του διήρκεσεν ἀπὸ τοῦ 1160—1172, ὁπότε ἐπέστρεψεν εἰς Ἰσπανίαν, ὅπου καὶ ἀπέθανε τῷ 1178.

Βιλλαρὲ Γουλιέλμος. Μάγιστρος τοῦ τάγματος τοῦ Ἁγ. Ἰωάννου τῶν Ἱεροσολύμων, ὅστις τῷ 1300 μετέβη εἰς Λεμεσόμ, ὅπου ἦτο καὶ ἡ ἔδρα τοῦ Τάγματος του. Εἰς Λεμεσόμ παρεσκεύασεν ἐκστρατεῖαν πρὸς κατάκτησιν τῆς Ρόδου. Ἀπέθανε τῷ 1308, χωρὶς νὰ κατορθώσῃ νὰ ἐπιτύχῃ τοὺς σκοποὺς του.

Βιντάλ Πέτρος. Γάλλος τροβαδουρὸς τοῦ 12ου αἰῶνος, ὅστις ἀφωσιώθη εἰς ταξίδια. Ἐζήσεν εἰς Γένουαν καὶ Παλαιστίνην. Ἡ περιπετειώδης ζωὴ του ἤρχισε νὰ κλονίζῃ τὸ λογικὸν του. Εἰς τὴν Κύπρον ἐνυμφεύθη Ἑλληνίδα, θεωρῶν αὐτὴν ὡς ἀνεψιᾶν Βυζαντινῶν Αυτοκρατόρων. Συνέθεσε περίπου 60 πολεμικὰ καὶ ἐρωτικὰ ἔργα.

Βριέννιος Βάλθερος Β'. Κόμης Ἀλφειοῦ, διαπρέψας εἰς τὴν Ἀνατολὴν χάρις εἰς τὰ ἀνδραγαθήματά του. Συνεζεύχθη μετὰ τῆς Μαρίας Λουζιανῆς

Γκάρντινερ Ἑρνέστος—Ἀρθούρος. Ἄγγλος ἀρχαιολόγος (1862), ἐπισκεφθεὶς μεταξὺ ἄλλων τὰς Ἀθήνας καὶ τὴν Κύπρον (1895). Εἶναι συνεργάτης τῆς «Μεγάλῃς Βρετανικῆς Ἐγκυκλοπαιδείας». Τῷ 1888 ἐδημοσίευσεν εἰς τὸ περιοδικὸν «Journal of Hellenic Studies», τόμος 4ος, ἄρθρον φέρον τὸν τίτλον «Excavations in Cyprus 1887-8».

Γκιλφορντ Φρειδερίκος Νόρθ. Ἄγγλος φιλέλλην γεννηθεὶς εἰς Λονδίον τῷ 1766. Ὡς ἑλληνιστὴς, περιηγήθη πολλὰ μέρη ἐν οἷς καὶ τὴν Κύπρον, Γαλλίαν, Ἴταλίαν, Λευκάδα, Ἁγίον Ὄρος δι' ἀρχαῖα ἑλληνικὰ χειρόγραφα. Ἀπέθανε τὴν 2)10)1867 εἰς Λονδίον.

Ἰκρασέττο Φραγκίσκος. Ἴταλὸς περιηγητὴς, γεννηθεὶς εἰς Logino τῆς περιφερείας Vicenza. Τῷ 1511 ἐπιβίβασθεὶς ἐπὶ τῆς γαλέρας τοῦ Μάρκου Βραγαδίνου, τοῦ πατρὸς τοῦ γνωστοῦ πολεμιστοῦ ἐν Ἀμμοχώστῳ Μαρκαντωνίου Βραγαδίνου, περιηγήθη τὰς ἐν τῇ Μεσογείῳ Βενετικὰς κτήσεις, ἐν αἷς καὶ τὴν Κύπρον, γράψας τὸ ἔργον «Navigation facta per mire Franco Grassetto de Leonico, Vecentino, con una galia bastarda, Sopra comitto ilmagnifico M. Marco Bragantino f. d. m. Zuan Alvise Et questo via jo state per Dalmatia, Gretia, Soria et Puglia, Calabria, Insulae

(*) Παραθέτομεν ἀλφαβητικὸν κατάλογον προσώπων, ἅτινα ἐπεσκέφθησαν κατὰ καιροὺς τὴν Κύπρον. Τὸν κατάλογον τοῦτον θὰ συμπληρώσωμεν ἀργότερον δι' ἄλλης δημοσιεύσεως.

Aeolide tra Scyla et Charibdin, terra de Lavoro, Campania, Partenope, Etruria, Mare Thirenun, Ligustingun, Hispanum et altre cosqle in' tro sicontiene». εἰς τὸ ὅποιον διαπραγματεύεται καὶ περὶ τοῦ θεϊκοῦ σιδήρου τῆς Κύπρου. Ἐγεννήθη κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 16ου αἰῶνος.

Δανδίνι Γκιρολάμο. Ἰησοῦιτης, γεννηθεὶς τῷ 1554 εἰς τὴν Casena, Ἐδίδαξεν εἰς Πάδοβαν, Φερράραν καὶ Μιλάνον. Τῷ 1656 μετέθη εἰς Ἑλλάδα, Κρήτην καὶ Κύπρον. Κατὰ τὸ ἴδιον αὐτὸ ἔτος ἐξέδωκε τὰς ἐντυπώσεις τοῦ ἀπὸ τὸ ταξιδίον του.

Ἐρικ Α'. Βασιλεὺς τῆς Δανίας, ὅστις ἐγεννήθη τῷ 1030. Ἐνῶ μετέβαινε διὰ προσκύνημα εἰς Ἱερουσαλήμ τῷ 1103 ἀπέθανεν εἰς Κύπρον.

Καρλιερ ντέ Πινον. Γάλλος περιηγητὴς, ἀγνωστον πότε ἐγεννήθη. Τὴν 18)5)1579 περιηγήθη τὴν Κέρκυραν καὶ ἐκείθεν μετέθη εἰς Ζάκυνθον. Ἐξέδωκε σύγγραμμα ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἀφηγήσεις ταξιδίου εἰς Ἀνατολήν», εἰς τὸ ὅποιον ἀναφέρει τὰς ἐντυπώσεις του, περιγράφων τὴν Πελοπόννησον, τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου, τὴν Εὐβοίαν καὶ τὴν Λήμνον, ἀπὸ τὴν ὅποιαν διηρθύθη ὕστερον εἰς Κωνσταντινούπολιν, Σινᾶ, Αἴγυπτον, Κύπρον καὶ Ἱερουσαλήμ.

Καστελιόν ντέ Γερελάμο. Ἰταλὸς γεννηθεὶς εἰς Μιλάνον τὸν 15ον αἰῶνα. Ὡς μοναχὸς ἐπεχείρησε ταξιδίον εἰς Ἁγίους Τόπους, ἐπισκεφθεὶς τὴν Ἑλλάδα, Κρήτην, Κύπρον καὶ Ρόδον. Τῷ 1491 περιέγραψε τὰ τοῦ ταξιδίου του.

Κατάνι Δαμιανός. Γενοῦσιος ναύαρχος τοῦ 14ου αἰῶνος, γνωστὸς ἐν Κύπρῳ διὰ τὴν ἐν Ἀμμοχώστῳ δρᾶσιν του κατὰ τῶν Ἐνετῶν τῷ 1373. Κατέλαβε τὴν Πάφον καὶ τὴν Λευκωσίαν, διὰ ἐκδίκησιν τοῦ φόνου Γενοουσιῶν τινῶν ἐν τῇ νήσῳ.

Κισπρουλῆ Νουουμάν πασᾶς. Μέγας βεζύρης καὶ διοικητὴς τῆς Τουρκίας, Εὐβοίας, Κρήτης, Βοσνίας καὶ ἄλλων μερῶν, γεννηθεὶς τῷ 1669. Τῷ 1719 εἰς ἡλικίαν 50 ἐτῶν διώρισθη διοικητὴς Κύπρου.

Κορανιές, Λ.Α.Ο. ντέ. Γάλλος περιηγητὴς, ἐπισκεφθεὶς τὴν Κύπρον τῷ 1809, καὶ γράψας σύγγραμμα περὶ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἔνθα διαπραγματεύεται ἐκτενῶς περὶ Κύπρον. (Βλ. «Κυπριακὰ Χρονικά» τόμ. Α' σελ. 115—8, 150—4 καὶ 186—191).

Κορνηλία. Θυγάτηρ τοῦ Μετέλλου Σκιπιάωνος, καὶ σύζυγος τοῦ Ποπλίου Κράσσου, οὗτινος θανόντος τῷ 54 π.Χ. ἐνυμφεῦθη τὸν Πομπήϊον. Ἠκολούθησε τὸν σύζυγόν της εἰς Αἴγυπτον ὅπουθεν, φονευθέντος αὐτοῦ, ἀφίκετο εἰς Κύπρον, καὶ ἐντέθειν ἐπανήλθεν εἰς Ρώμην.

Κορονέλλι, Μάρκος—Βικινέτιος. Ἐνετὸς γεωγράφος (1650—1718). Ἐξέδωκεν ἀπὸ πολλοὺς χάρτας, μεταξὺ τῶν ὁποίων συμπεριλαμβάνεται καὶ ὁ χάρτης τῆς Κύπρου, Κρήτης, Λευκάδος, Μακεδονίας, Θράκης καὶ πολλῶν ἄλλων μερῶν.

Κορρόντι Ἐρμαν. Ἐλβετὸς ζωγράφος, γεννηθεὶς ἐν Ρώμῃ τῷ 1844 καὶ ἀποθανὼν τῷ 1905. Περιῆλθεν τὴν Ἀνατολήν καὶ ὅλην τὴν Μεσόγειον, ζωγραφίζων διάφορα τοπία, ἐν οἷς καὶ τὰ «Κυπριακὰ τοπία» τῷ 1878, τὰ ὅποια ἐν Λονδίῳ ἐσημείωσαν μεγάλην ἐπιτυχίαν.

Λαόφι Ντομένικο. Ἰταλὸς κληρικὸς, γεννηθεὶς ἐν Βενεπεγκχέττο τῆς Ἰταλίας τῷ 1636. Ὡς νέος ἦτο θεατρικὸς συγγραφεὺς. Μετὰ ἔγινεν κληρικὸς, ἐπιχειρήσας διάφορα ταξίδια ἐν οἷς καὶ ἀποδημίαν εἰς Ἱεροσόλυμα καὶ Κύπρον. Τὰς ἐντυπώσεις του τὰς ἐδημοσίευσεν εἰς Βολωνίαν τῷ 1685.

Μάντζι Κάρλο. Ἐνετὸς, σταλεὶς εἰς Κύπρον τῷ 1570 ὡς κυβερνήτης, ἵνα ἐπιθεωρήσῃ τὰ στρατεύματα τὰ κατὰ τῶν Τούρκων ἔτοιμα ὄντα. Μετέσχε τοῦ πολέμου, ἀλλ' αἰχμαλωτισθεὶς ἐπωλήθη ὡς δοῦλος εἰς τινα Χριστιανόν, ἀπὸ τὸν ὅποιον ἐδραπέτευσε καὶ ἀπηλευθερώθη τῷ 1571. Ἠρέσκετο εἰς ταξίδια. Ἐγραψε τὸ εἰς Κύπρον ταξιδίον του, ὅπερ ἐξετυπώθη εἰς Παρισίους τῷ 1761. Ἦτο σχεδιαστὴς, σχεδιάσας διάφορα διαγράμματα καὶ τοπεῖα τῆς Κύπρου, Κρήτης, Ζακύνθου κ. ἄ.

Μαρτόνι Νικόλαος. Ἐπίσημος συμβολαιογράφος ἰταλικῆς καταγωγῆς. Ἐξετέλεσε διάφορα ταξίδια. Μεταξὺ ἄλλων ἐπεσκέφη τὴν Κόρινθον, τὴν Χαλκίδα καὶ Ἀθήνας. Εἰς καταλειφθεῖσας ἐντυπώσεις του ὀμιλεῖ ἐκτενῶς περὶ Κύ-

πρου καὶ Ρόδου. Τὸ ἔργον τοῦ ἐδημοσιεύθη εἰς τὸ περιοδικὸν «Revue de l'Orient Latin», τόμ. Γ' σελ. 652. Ὁ βίος του ἀνάγεται εἰς τὸν 14ον αἰῶνα.

Μέρσεϋ Β. Ἕλληνας περιηγητὴς τοῦ 20οῦ αἰῶνος. Ἐξέτελεσε πάμπολλα ταξίδια, ὡς λέγει ὁ ἴδιος εἰς τὸ ἔργον του «A picture of Life 1872-1940», ἐκδοθὲν εἰς Λονδίνον τῷ 1941. Ἐπεσκέφη καὶ τὴν Κύπρον τῷ 1934.

Μπέρναντ Ἐ. Ἕλληνας ἰατρός, γεωγράφος, γεωλόγος, μαθηματικός, ἱστορικός καὶ πολιτικός. Περιηγήθη ἀπὸ τοῦ 1682-1686 τὴν Εὐρώπην καὶ Ἄνατολὴν, κυρίως δὲ τὴν Κρήτην καὶ Κύπρον.

Νουαντέλ, μαρκήσιος ντέ, Κάρολος — Μαρία Φρανσουᾶ Ὀλιέρ. Παρισινὸς περιηγητὴς, γεννηθεὶς τῷ 1635 καὶ ἀποθανὼν τῷ 1685. Περιηγήθη τὴν Χίον, Κωνσταντινούπολιν, Δῆλον (1673), Νάξον καὶ Πάρον. Μετὰ κατηυθύνθη εἰς Ἱεροσόλυμα, Ἐπιστρέφων, παρέμεινεν εἰς Κύπρον καὶ μετὰ εἰς Μῆλον. Περιέγραψε τὰ ταξίδια του. Αἱ ἐντυπώσεις του αὐταὶ ἐτυπώθησαν ὑπὸ τῶν Ὁμόντ καὶ Ἀ. Βαντάλ.

Ντ' Ἀνγκλουρ ἑαρώνας, Σιμόν ντέ Σάρεπρετς. Εὐγενὴς Γάλλος, ταξιδεύσας εἰς Ἅγιους Τόπους τῷ 1395. Τῷ 1878 ἐξεδόθη τὸ ἔργον του εἰς Παρισίους ὑπὸ Φρ. Μπουνάρντο καὶ Α. Λόγκνον, περιγράφον τοὺς Ἅγιους Τόπους. Εἰς τὸ ἔργον του δίδει ἐκτενῆ περιγραφὴν τῆς Ρόδου, ἀνηκούσης τότε εἰς τὸ τάγμα τῶν Ἱπποτῶν τῆς Ρόδου. Κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν του ἐξ Ἁγίων Τόπων ἐπεσκέφη τὴν Κύπρον περὶ τῆς ὁποίας ἐπίσης ὁμιλεῖ ἐκτενῶς εἰς τὸ ἔργον του.

Ντέιππερ Ὀλφερτ. Φλαμανδὸς συλλέξας ὅλον τὸ ὕλικόν διαφόρων ἄλλων περιηγητῶν, συνέταξεν ἓν ἐκ τῶν καλυτέρων καὶ πληρεστέρων γεωγραφικῶν ἔργων. Τῷ 1703 ἐξέδωκε γαλλιστὶ τὰς περιηγήσεις του διὰ τὰς νήσους τοῦ Ἀρχιπελάγους μεταξὺ τῶν ὁποίων συμπεριλαμβάνεται καὶ ἡ Κύπρος, Ρόδος Σάμος, Χίος κ.ά.

Παύλιος Φρανσουᾶ. Γάλλος περιηγητὴς τοῦ 16ου αἰῶνος. Κατὰ τῷ 1574 καὶ 1595 ἐπεσκέφη διαφόρους νήσους τῆς Ἑλλάδος ἐν αἷς καὶ τὴν Κύπρον, Ρόδον καὶ Χίον, τῆς ὁποίας ἐθαύμασεν τὰς ὄψεις γυναικάς. Τὸ ἔργον του εἶναι ἀνέκδοτον εἰς τὴν Βιβλιοθήκην τῶν Παρισίων.

Πεγολόττι Φραγκίσκος. Φλωρεντίνος, ἀνήκων εἰς τὸν Τραπεζιτικὸν Οἶκον «Bardi» τῆς Φλωρεντίας. Περιηγήθη διὰ τὰς ἐπιχειρήσεις τοῦ ὡς ἄνω Οἴκου, τὴν Κύπρον ὅπου διέμεινεν ἀπὸ τοῦ 1324—1327 ὡς πρᾶκτορ τῆς Τραπεζῆς. Συνέταξε τὴν «Pratica Mercantile», σπουδαῖον εὐρετήριον πάντων τῶν ἐμπορευμάτων τῶν εὐρισκομένων εἰς τὴν Ἀγορὰν τῆς Κύπρου. Τὸ ἔργον του αὐτὸ ἐδημοσιεύθη εἰς τὸν 3ον τόμον τοῦ συγγράμματος τοῦ Pagnini «Della decime delle altre gravezze delle monete e della mercantura dei Fiorentini fino al secolo XIV» Lucca 1766.

Κατὰ τὴν διαμονὴν του ἐν Κύπρῳ κατάρθρωσε νὰ εἰσαγάγῃ τὸ Φλωρεντινὸν ἐμπόριον, ἐπιτυχῶν διαφόρους διευκολύνσεις εἰσαγωγῆς.

Πιανέντας Φραγκίσκος. Ἰταλὸς γεωγράφος, γράψας τῷ 1688 ἔργον διαπραγματευόμενον καὶ περὶ Κύπρου, Ἰταλιστὶ.

Ποσσὸτ Ντενίς. Γάλλος, γεννηθεὶς κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 16ου αἰῶνος. Τὴν 12)3)1532 ἐπεχειρήσε ταξίδιον εἰς τοὺς Ἅγιους Τόπους. Τὴν 14ην Μαΐου ἐπεβίβασθη τοῦ πλοίου «Sancta Maria», πλέοντος διὰ τὴν Κύπρον. Μετὰ παρέμεινεν εἰς Ζάκυνθον ἐπ' ἄρκετον χρόνον. Κατόπιν προσήγγισε τὴν Κρήτην καὶ Κύπρον, ὅπου καὶ ἀπεβίβασθη. Κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν των ἐξ Ἁγίων Τόπων τὸ πλήρωμα προσεβλήθη ὑπὸ πανώλους καὶ ἄρκετοὶ ἀπέθανον. Ἀσθενήσας καὶ ὁ Ποσσὸτ ἠναγκάσθη νὰ ἀποβίβασθῇ εἰς Κρήτην, ὅπου καὶ ἀπέθανε τὴν 17ην Σεπτεμβρίου. Τὸ χειρόγραφόν του τὸ ἐπῆρην ὁ συνταξιδιώτης του Κάρολος—Φίλιππος ντέ Τσαμπηρόμὸ καὶ συμπληρώσας αὐτὸ τὸ ἐξέδωκε τῷ 1536 εἰς Παρισίους, ὑπὸ τὸν τίτλον «Τὸ ταξίδιον τῶν Ἁγίων Τόπων».

Ρουκιλλαῖος Πιέτρος Παῦλος. Φραγκισκανὸς μοναχὸς, ἐπισκεφθεὶς τὴν Ἑλλάδα, Κρήτην, Κύπρον καὶ Ρόδον ἐνῶ μετέβαινεν εἰς Ἅγιους Τόπους. Τὰς ἐντυπώσεις του τὰς περιέγραψε τῷ 1594 εἰς θιβλίον.

Σάντης Γεώργιος. (1573—1644). Ἕλληνας φιλόλογος καὶ ποιητής. Ἐπε-

χείρησε μακρὸν ταξίδιον τῷ 1610, περιηγηθεὶς τὴν Γαλλίαν, Ἰταλίαν καὶ Ἀνατολὴν. Εἰς τὴν Ἀνατολὴν ἐπεβιβάσθη πλοίου καὶ ἐπεσκέφη τὴν Κέρκυραν, Ἰθάκην, Κεφαλληνίαν, Ζάκυνθον, Χίον, Δῆλον. Διὰ Σμύρνης μετέθη εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἐξ ἧς κατηυθύνθη εἰς Αἴγυπτον, Σινᾶ, Παλαιστίνην, Κύπρον καὶ Κρήτην. Τὰς ἐκ τοῦ μακροῦ τούτου ταξιδίου του ἐντυπώσεις ἐξιστορεῖ εἰς ἔργον ἐκδοθὲν τῷ 1615.

Σεττάλα Μανφρέτο. Ἐγεννήθη εἰς Μιλᾶνον τῷ 1600 καὶ ἀπέθανε τῷ 1680. Περιηγήθη τὴν Κρήτην, Κύπρον, Κωνσταντινούπολιν, Μ. Ἀσίαν περὶ τῷ 1630. Συνέλεξε νομίσματα, ἐπιγραφὰς κλπ., σχηματίσας οὕτω σπουδαῖον Μουσεῖον. Τῷ 1664 ὁ Παῦλος Μαρία Τερζάγκο ἐδημοσίευσεν λατινιστὶ περὶ τοῦ Μουσείου του τούτου.

Τρεβίζανο Παῦλος. Βενετός, μεταβάς εἰς Ἑλλάδα, Συρίαν, Ἀραβίαν, Κύπρον, ὅπου τῷ 1484 ἐνυμφεύθη τὴν Μαργαρίταν, κόρην τοῦ Φραγκίσκου de Banded, χήραν τοῦ ἐκ Κύπρου ἱππότητος Αγγελίου, πλουσίαν καὶ διακεκριμένην φίλην τῆς βασιλείσης τῆς Κύπρου Αἰκατερίνης Κορνάρου. Ἐγραψε περιηγήσεις, μέρος τῶν ὁποίων ἐδημοσίευσεν ὁ Ι. Μορέλλι εἰς τὸν 2ον τόμον τοῦ ἔργου τοῦ «Operette».

Χασσέλκουϊστ Φρειδερίκος. Σουηδὸς ἰατρός καὶ βοτανολόγος, σταλεὶς ὑπὸ τῆς Βασιλικῆς Ἐταιρείας τῆς Στοκχόλμης εἰς Σμύρνην, Μαγνησίαν, Αἴγυπτον καὶ Ἁγίους Τόπους. Ἐπεσκέφη κατόπιν τὴν Κύπρον καὶ Ρόδον. Τὴν 9)2)1752 ἀπεβίωσεν ἐκ φθίσεως, ἣτις ἐμάστιζε τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὡς διηγεῖται ὁ ἴδιος εἰς τὸ ἔργον του «Ταξίδια ἀνά τὴν Ἀνατολὴν κατὰ τὰ ἔτη 1749, 1750, 1751 καὶ 1752», ἐκδοθὲν ὑπὸ τοῦ διασήμου βοτανολόγου Λιναίου, φίλου τοῦ Χασσέλκουϊστ καὶ καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Οὐψάλας, τῷ 1769 εἰς Παρίσιον. Τὸ πρωτότυπον ἐγράφη γερμανιστὶ, μεταφρασθὲν κατὰ τῷ 1769 γαλλιστὶ.

Χιλ Άαρὼν. Ἀγγλος ἀρχαιολόγος καὶ θαθὺς Ἑλληνιστὴς. Τῷ 1701 περιηγήθη τὴν Ὀθωμανικὴν Αὐτοκρατορίαν καὶ τὴν ὑπόδουλον Ἑλλάδα. Μεταξὺ ἄλλων περιηγήθη τοὺς Δελφούς, τὴν Κόρινθον, τὴν Κρήτην, τὴν Ρόδον, τὴν Σάμον, τὴν Λέσβον, τὴν Χίον, τὴν Ἰκαρίαν, τὴν Πάτμον καὶ τὴν Λήμνον, δίδων καὶ περιγραφὴν τοῦ ἐμπορίου καὶ τῶν προϊόντων ἐκάστου μέρους.

ΜΥΡΩΝ Κ. ΧΡΙΣΤΟΦΙΔΗΣ

ΤΟ ΛΙΜΑΝΙ ΤΩΝ ΔΑΚΡΥΩΝ

Στῶν δακρῶν τὸ λιμάνι,
 χρόνια τώρα καθισμένη
 μὴ νεράϊδα ἀρχοντοπούλα
 μ' ἀγωνία περιμένει
 τὴν ὀλόχρυσον θαρκοῦλα
 μὲ τὰ κάτασπρα πανιά,
 ποὺ θὰ φθάσει στὸ λιμάνι,
 ὅταν θᾶναι ἀπανεμιά,
 νὰ τῆς φέρει τὸν καλὸ της,
 ποὺ στὸ πλάνο ὄνειρό της
 εἶχε δεῖ κάποια θραυδιά.
 Μὰ τὰ χρόνια ὡς περνοῦσαν
 τὴν ψυχὴ της ἐκερνοῦσαν
 μὲ τῆς θλίψης τὸ φαρμάκι·
 κι' ἄδικα ρωτᾷ τὸ κύμα
 τίς νεράϊδες. —Τί κρίμα!
 ἢ θαρκοῦλα δὲν ἐφάνη·
 κι' ἔχει τώρα αὐτὴ πεθάνει
 στῶν δακρῶν τὸ λιμάνι.

ΑΝΘΟΣ ΡΟΔΙΝΗΣ

Δ Η Μ Ω Ν Α Σ Σ Α (*)

- ΘΕΜΙΣΤΩ "Ασπλαχνα στέκουν τὰ στήθη σου, μάνα.
Μήτε συμπόνιας ἀνθὸς τὰ ἔμπᾶ,
μήτε στοργῆς καρδιοχτύπι τ' ἀγγίζει,
μήτε ἱκεσίας φωνὲς τὰ λυγίζουν.
"ὦ ! νὰ μπορούσα νὰ λύσω τὴ γλῶσσα...
- ΧΟΡΟΣ Σέβας, παιδί, στὸ γονιό σου νὰ δείχνεις
κι' ἂν ἀμαρτάνει μὲ λόγους ἢ μ' ἔργα.
- ΔΗΜΩΝΑΣΣΑ Σφάλισε, ἀσυλλόγιστη κόρη, τὸ στόμα.
"Ἄλλο κακὸ στὰ κακὰ μὴ προσθέτεις,
Φτάνει πού καίνε τὰ σπλάχνα μου μέσα.
Σιώπα ! ἀγρυπνάει ὁ νόμος κι' ἀκούει.
- ΘΕΜΙΣΤΩ Θᾶσαι γεννήτρα παιδιῶν στερημένη.
Μάταια θὰ σέρνεις τὸ θῆμα στὸν κόσμο.
Τί θὰ ὠφελήσει τῆς πόλης τὸ παίνεμα
μιὰ ἄτεκνη μάνα, ἂν μπορῶ νὰ σὲ κράζω
μ' ὄνομα τέτιο πού σέβας γεννάει ;
Ποιὸς παρασθαίνει ἀπ' τοὺς νόμους σου μ' ἓνα
νόμο τῆς φύσης τ' ἀθέλητο σφάλμα ;
Ποιὸς θελητὰ του μπορεῖ ν' ἀντιστέκει
σ' ἓνα μεγάλο δεσπότη, μιὰ δύναμη
ἂν δὲν τοῦ σπρώχνει τ' ἀδύναμο σώμα ;
"ὦ ! ἔσεῖς Θεοὶ πού τὸ δίκιο κατέχετε,
πέστε τ' ὀρθὸ πὼς οἱ νόμοι τ' ἀνθρώπου
πρέπει στὴ φύση νὰ στέκουνε σύμφωνα
κι' ὄχι νὰ ὀρθώνονται ἀντίμαχοι πάντα.
Νόμος ἀλύγιστος σώζει μὰ σφάζει.
Κι' ἄπονος νόμος δὲν πρέπει στὰ νιάτα
τ' ἄμαθα ἀλλὰ συμβουλή κι' ὀδηγία.
- ΔΗΜΩΝΑΣΣΑ Χίλια παιδιὰ νὰ γεννοῦσα μὲ κίνδυνους,
ἂν δὲν κρατούσαν τὸ σέβας τοῦ νόμου
τέτια ποιηὴ θὰ τοὺς ἔριχνα ἀπόνετα.
Σιώπα, λοιπόν, μὴ θυμώσει τὸ στόμα μου
κι' ἄκριτο πρόσταγμα δώσει καὶ μάθεις
ἄλλη φορὰ νὰ μαζεύεις τὴ γλῶσσα σου,
ἂν θὰ μπορεῖς τὴ μιλιὰ νὰ κατέχεις.
Κι' οὔτε τ' ἀνέχομαι νᾶχω τ' ἀντίλογα
σὲ ὄ,τι προστάζω σωστὰ ἢ λανθασμένα.
"Ὅπου τὰ λόγια κι' ἀντίλογα πέφτουν
πάνε τ' ἀνέμου οἱ στιγμὲς πού φελάνε.
- ΘΕΜΙΣΤΩ Λόγια φοβέρας δὲν πνίγουν τὴ γλῶσσα μου
ἂν γιὰ τὸ δίκιο θὰ δένει τὸν λόγο.
Πάντα θὰ κράζω ν' ἀκούσουν τ' ἀδίκημα
κόσμοι πού ζοῦνε καὶ κόσμοι πού θάρθουν.
Κύττα, ἀδερφέ μου, ἂν μπορεῖς νὰ κυττάξεις
πνίγηκα αὐτὴ προσπαθώντας νὰ πείσω.
Στέκω πιά μαῦρο δεντρί πού μιὰ μέρα
τῶχει ρημάξει βαρὺ ἀστροπελέκι.
- ΔΗΜΩΝΑΣΣΑ Κι' ἔτσι νὰ μένεις κακόγλωσσο πλάσμα.
- ΧΟΡΟΣ Κάτι μαυρίζει στὸ δάσος.
- ΔΗΜΩΝΑΣΣΑ Τὶ νᾶναι ;
- ΧΟΡΟΣ Σᾶμπως πομπὴ νεκρική.

* Συνέχεια ἀπὸ τὸ προηγούμενο.

- ΘΕΜΙΣΤΩ Ἄλλοι μου !
- ΧΟΡΟΣ Βλέπω ξεκάθαρα, βλέπω τοὺς φίλους.
(Μπαίνει ἡ πομπή.)
- ΘΕΜΙΣΤΩ ὦ ! συμφορά μου, ἀδερφέ μου !
- ΔΗΜΩΝΑΣΣΑ Παιδί μου !
- ΧΟΡΟΣ Νέοι μου, σταθεῖτε. Ἀποθέστε τὸν δόλιο.
- ΘΕΜΙΣΤΩ Μαύρη μοῖρα σὲ θρῆκε
καὶ μοῦ θάρυνε πένθος
στὸν ἀνθό σου, καλέ μου,
τὸ σῶμα μου ἀσήκωτο.
ὦϊμέ κι' ὠϊμένα σὲ μένα !
ὄρφανὴ νὰ θαδίζω
κακοπόρευτους δρόμους
χωρὶς ν' ἀποκουμπῶ
σ' ἀδελφὸν ἢ πατέρα.
Οἱ πόρτες θὰ κλείνουν
διπλᾶ στὸ χτύπημά μου,
τὰ παιδιὰ θὰ χλευάζουν
στοὺς δρόμους τὴ φτώχεια μου
κι' οἱ γυναῖκες κακέντρεχα
θ' ἀποστρέφουν τὸ βλέμμα.
Ξένος διαβάτης μονάχα
θὰ μοῦ δείχνει συμπόνια.
ὦϊμέ κι' ὠϊμέ ! ἡ συμπόνια
δὲν κοιμίζει τὸ πνεῦμα
καὶ τὴν πίκρα τοῦ στήθους
δὲν νερώνει, καλέ μου.
ὦϊμέ κι' ὠϊμένα σ' ἐμένα !
- ΔΗΜΩΝΑΣΣΑ Παιδί μου κακόμοιρο,
πού σ' ἀνάθρεφα, δόξα
καὶ φήμη νὰ μοῦ δόσεις
κι' ἄξιος νὰ λὲν θλαστός
ἄξιου γονιοῦ οἱ πολῖτες
ὅταν περνᾶς ὀλόρθος,
ἄλλοι καὶ τρισαλλοὶ μου !
πῶς ἀπόπεσες δέντρο
κομένο ἀπὸ πέλεκυ !
Ἀγάπες, ματάκια μου
καὶ σύνεση ἀνεύρετη
ἀπ' ἀβέλητο σφάλμα
σβυσμένη, πού θ' ἀφήσω
τοῦ γονιοῦ σου τὸ θιός,
τὴ δική σου τὴν κλήρα,
καὶ γαλήνια νὰ κλείσω
στὸ πλευρό σου τὰ μάτια !
Ἄλλοι καὶ τρισαλλοὶ μου !
- ΧΟΡΟΣ Τὶ κακὸ πού κι' ἐμένα
πούδαν τόσα οἱ ματιές μου,
μιὰ φουρτούνα μοῦ στέλλει.
Στὸν λαϊμὸ κομποστέκει
ἓνας θρῆνος ποτάμι,
πού κρατῶ γιατί πρέπει
νᾶμαι ψύχραιμος σὲ ὅλα.
- ΘΕΜΙΣΤΩ Καὶ τὰ ξένα θὰ τρῶνε
τ' ἀνύμφευτά μου νιάτα

καὶ στοὺς καρδισσώμους
 θὰ χαλῶ τὴ ζωὴ μου
 χωρὶς νὰ θλέπω κάπου
 νὰ προβάλλει μιὰ μέρα
 λευκὴ. Κι' ἄτεκνη θάμαι.
 Τρισαλλοὶ στὴ γυναῖκα
 ποὺ σὰν χάσει πατέρα
 κι' ἀδέρφι τῆς μέλλεται
 νὰ μὴ γευτῆ τὸ στρῶμα
 μὲ σύνενο καὶ τέκνα
 μ' αὐτὸν νὰ μὴν γεννήσει.
 Ὠϊμέ κι' ὠϊμένα σ' ἔμένα !
 δίχως φίλους νὰ ζῶ,
 γιατί φεύγουν καὶ οἱ φίλοι
 τὸ στήριγμά σου ὡς χάσεις
 κι' οἱ συγγενεῖς ξεχνᾶνε
 στὶς φλέβες σου πῶς τρέχει
 αἷμα ὅμοιο τοῦ δικοῦ τους
 καὶ μεμιᾶς σ' ἀπαρνιοῦνται.
 Ὠϊμέ κι' ὠϊμένα σ' ἔμένα !

ΔΗΜΩΝΑΣ ΣΑ

Τὸν δικό μου τὸν νόμο
 κακίζω, ποὺ στάθηκε
 σκληρὸς γιὰ τὴ νιότη σου,
 τὴν Τύχη, ποὺ ὀδήγησε
 τίς συμπόνιες κοντά σου
 καὶ σοῦ σπρώξαν τὰ φρένα
 σ' ἀσυλλόγιστες πράξεις
 κι' ἀνόσιες, καταριέμαι.
 Σπλαχνίσου, παιδάκι μου,
 μιὰ μάνα π' ἀθέλητα
 σὲ ξερίζωσε. Δόσε
 ἄφεση, π' ἀρνηθῆκαν
 νὰ σοῦ δόσουν οἱ νόμοι,
 σ' ἔμένα ποὺ θὰ σέρνω
 ἄτεκνη τὸ βῆμα μου,
 γιατί ἄτεκνο λογίζω
 ὅποιο δὲν ἔχει γυιό.
 Ἄλλοι καὶ τρισαλλοὶ μου !

ΧΟΡΟΣ

Ξαλαφρώνει τὸ δάκρυ
 τὴν καρδιά τῆς γυναίκας
 μὰ τὸν ἄντρα σκοτώνει.
 Γιατὶ τοῦτος ὀφείλει
 κάποια λύση νὰ βρεῖ
 ἀπ' τὸν πόνο σπρωγμένος
 γιὰ νὰ σώσει ὅ,τι μένει.

ΘΕΜΙΣΤΩ

ὦ ! νὰ τὸ δώσει ἡ Μοῖρα
 σήμερα σὲ μιὰ ὕδρια
 τὴ στάχτη σου, καλέ μου,
 νὰ δοῦν μὲ τὴ δική μου !
 Δὲν πρέπει ν' ἀπομένει
 γυναῖκα ἀπροστάτευτη
 σ' ἓνα κόσμο κακὸ
 μὰ νὰ παίρνει ξεπίσω
 τῶν δικῶν τῆς τ' ἀχνάρια
 ποὺ θέλημα Θεοῦ
 τοὺς ὀδηγεῖ στὸν Ἄδη.
 Ξεκληρήστηκα, σβύνω.
 Ὠϊμέ κι' ὠϊμέ ! ἡ ὀρφάνια

δὲ βασιτέται. Σάν θάρος
 βαρυσήκωτο μοιάζει.
 Ἄγάπες μου, ἀδερφέ μου,
 πού μ' ἀφήνεις τὴ δόλια
 σάν κλωνάρι σπασμένο ;
 Ὠϊμέ κι' ὠϊμένα σ' ἐμένα !

ΔΗΜΩΝΑΣ ΣΑ

Ἔλα, κόρη μου ἐσύ,
 ὅ,τι μοῦ ἀπόμεινε πιά,
 νά κρατήσεις τ' ἄρρωστο
 τῆς μητέρας σου τὸ σῶμα.
 Κάλιο νά σβοῦσα τότε
 παρά νά ξεριζώσω
 τὸν κορμὸ τοῦ σπιτιοῦ
 ἂν καὶ ἄλλοιῶς δὲν μποροῦσα.
 Γιατὶ μονάχα οἱ ἄντρες
 θεμελιώνουν τὸ σπίτι
 καὶ γεννοῦνε τὸ σέβας
 σὲ δικούς καὶ σὲ ξένους.
 Ποιὲς μαῦρες συμφορὲς
 θὰ μᾶς βροῦν τὸ κεφάλι ;
 Οἱ γυναῖκες τὸν πόθο
 φέρνουν κι' ὄχι τὸ σέβας
 ὅταν λείπουν οἱ ἄντρες
 τοῦ σπιτιοῦ ἀπὸ δίπλα τους.

ΧΟΡΟΣ

Ἔχετε θάρρος, κόρες μου. Οἱ Θεοὶ
 τοὺς ὄρφανούς στὴν προστασία τους παίρνουν,
 κι' οἱ φρόνιμοι ἄνθρωποι διπλᾶ τιμοῦνε
 τοὺς θεῖους καὶ τὸν θυμὸ τους ἀποτρέπουν
 σὰ σέβονται τοὺς κακοπαθημένους,
 πού σφάλλοντας ἀβέλγητα ἀδικήθηκαν.

ΔΗΜΩΝΑΣ ΣΑ

Τὸ σεβαστὸ φορτίο σηκῶστε, φίλοι.
 Μὲς τὰ βαθιὰ τοῦ σπιτικοῦ τὸ θέλω
 νά στηθοχτυπηθῶ μακρυὰ ἀπὸ μάτια
 παρήγορα πού τὸν καῦμὸ μικραίνουν.
 Ἄλλοι καὶ τρισαλλοίμονο σ' ἐμένα !

(Φεύγουν ὄλοι.)

ΧΟΡΟΣ

ᾠ! συμπόνιες καὶ γλῶσσες παρήγορες,
 πού τις πίκρες γλυκαίνετε,
 ἴκετεύω νά τρέξετε ἐπίκουρες
 στὴ Δημόνασσα πρόθυμα
 πού θαρύμοχθος πόνος
 τὴν χτυπᾶ κατακέφαλα.
 Σάν τὸ δέντρο πού στέκει κατάκορφα
 σὲ θουνὸ κυματόδαρτο πάντα
 κι' ἀπ' τὰ τέσσερα ρέμματα τοῦ ἀνεμου,
 ἔτσι στέκει καὶ σειέται ἡ βαρυμόμοιρη
 κι' ἀπ' ὄλουθε τραντάζεται,
 πότε ἐδῶ ἀπὸ βοριάδες κατάψυχρους
 πότε ἐκεῖ ἀπὸ νοτιῆς βροχερές·
 τώρα χάνει τὸ σπλάγχο της,
 χθὲς τὸν ἥλιο τὸν ἄντρα της
 κι' αὔριο — ποιὸς τὸ γνωρίζει —
 τὶ χιονιὲς θὰ τῆς κάψουν
 τὴ θνητὴ της ζωὴ!

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

(Ἡ συνέχεια στὸ ἐπόμενο).

ΖΩΗ ΚΑΙ ΤΕΧΝΗ

ΑΞΙΟΥΜΕ ΤΗΝ ΉΛΕΥΘΕΡΙΑ ΜΑΣ

Σήμερα θα δανειστούμε τή φωνή τών νέων μας, έτσι σεμνή και φλογερή όπως είναι, για να υψώσουμε και μεις μαζί τους μπρός στη συνειδηση τής 'Ανθρωπότητας το μεγάλο καμώ και τήν αδάμαστη απόφαση του μαρτυρικού λαού μας για λευτεριά: «'Εν όνοματι του Θεού και τών υψηλών ιδεωδών τής μεγάλης δημοκρατικής και ελευθέρως χώρας σας, εν όνοματι τών νεκρών σας τών δύο τελευταίων παγκοσμίων πολέμων, χάριν τής καλώς νοουμένης ήθικης τάξεως εν τώ κόσμω, εν όνοματι τών ανά τους αιώνας θυσιών τής ημετέρας μητρός 'Ελλάδος εις τόν βωμόν τής 'Ελευθερίας του κόσμου, σας καλούμεν να ενώσετε μεθ' ημών τήν φωνήν σας εις τήν προς τήν Μ. Βρεττανίαν έκκλησίαν μας, όπως εν αρμονία προς τας φιλελευθέρως της παραδόσεις και τά στοιχειώδη δικαιώματα τών λαών και ατόμων προβή εις άμεισον προς τήν 'Ελλάδα παραχώρησιν τής Κύπρου, μόνου λευκού λαού σήμερον υπό ξένην κατοχήν...» (Από τή διακήρυξη τής «'Ενώσεως Συλλόγων 'Ελλήνων 'Αποφοίτων Κύπρου» προς τους φοιτητάς και τούς νέους τής φιλελευθέρως ανθρωπότητας).

Τήν κρίσιμη αυτή ώρα που ή 'Εθνική Κυπριακή Πρεσβεία ετοιμάζεται να κτυπήσει τις πόρτες τών ισχυρών τής γής για ν' απαιτήσει δικαιοσύνη, οί άπανταχού Έλληνες έχουμε καθήκον ιερό να οργανώσουμε με τέτοιο τρόπο τις δυνάμεις μας ώστε να πείσουμε τους ξένους πως είναι πράγματι άπαραδέκτη ύπόθεση ή διαιώνιση τής δουλείας του Κυπριακού λαού. Χρονοτριβή ή αναβολή δεν δικαιολογείται πιά. 'Ο Κυπριακός άγώνας προσλαμβάνει τώρα χαρακτήρα έντου και αποφασιστικό. Πίσω δεν είναι νοητό να γυρίσουμε. Ούτε και να σταθούμε εδώ που βρισκόμαστε σήμερα. Το Δημοψήφισμα επιβάλλεται να αξιοποιηθ τού ταχύτερον. 'Αλλιώς ό λαός θα προδοθ ή και τού αίτημά μας θα χαθ ή. 'Ο άγώνας προϋποθέτει κινητοποίηση πανεθνική. Και προπαντός επιστράτευση πνευματική. Κι' εδώ και στην 'Ελλάδα. Μιά επιτροπή κυπριακού άγώνα στην 'Αθήνα με έπικεφαλής τους εκεί διασημους θα μπορούσε να αναπτύξει έποικοδομητική δράση και στο έσω-

τερικό και τού έξωτερικό. 'Αλλωστε ό,τι προκαταβολικά πρέπει να έπιτευχθ ή είναι ή τοποθέτηση του Κυπριακού σαν 'Ελληνικού θέματος και σαν ζητήματος δικαιοσύνης μέσα στους κύκλους τών ανθρώπων που αγαπούν τήν 'Ελλάδα και σέβονται τήν αξιοπρέπεια τών ατόμων και τών λαών. Οί φίλοι τής 'Ελλάδας και τής 'Ελευθερίας πρέπει να κερδίσθουν και για τήν Κύπρο.

Τό είπαμε και άλλοτε. Με τό να διεκδικεί κανείς τήν ελευθερία του δεν διαπραττεί έγκλημα. 'Επιτελεί άπλώς τό ευγενέστερο χρέος που έχει τάξει ό Θεός στους ανθρώπους και τού έχει δεχτή σαν ύψιστο αίτημα ή ιστορία του κόσμου. Και λέγω χρέος, γιατί ή ελευθερία υψώνεται πολύ πάνω άπ' ό,τι συνήθως καλούμε δικαίωμα και γίνεται άποχρέωση και σκοπός. 'Η πείρα τών αιώνων διδάσκει πως ή ελευθερία άποτελεί τήν ουσιαστικότερη αίτία και δικαίωση τής ζωής. 'Ο άγώνας για τήν έπίτευξη ή τήν προάσπιση της παραμένει πάντα, στις άξίες συνειδήσεις, έντονος κι' άνειρήνευτος. 'Η άποστολή του ανθρώπου και τό νόημα τής ζωής τού προϋποθέτουν. Κάθε ύποσυνείδητη ή έπυσυνείδητη δύναμη τής ύπαρξης μας τόν άποζητεί και τόν χαίρεται. 'Ολόκληρος ό όίος τής ανθρωπότητας — αυτό μαρτυρεί ή 'Ιστορία — δεν είναι παρά ένα έπικό άγώνισμα για τή διάλυση του ζόφου, για τήν ανάταση, τή λύτρωση και τή λευτεριά. 'Οποιος δε θέλει να ζήσει τήν ύπόθεση τής ελευθερίας σαν δική του, προδίδει τήν αξιοπρέπεια και τήν ανθρωπιά του. 'Οποιος δεν τήν έχει, όφείλει να τήν κατακτήσει, όποιος τήν έχει να τήν προασπίσει, όποιος τήν κατακρατεί για τους άλλους να τήν άποδώσει και όποιος έχει τή δύναμη να συμβάλει στην άποτίναξη του ζυγού τής δουλείας τών μικρών και αδυνάτων να συντρέξει.

'Η διακήρυξη τής Ε.Σ.Ε.Α.Κ. προς τους μορφωμένους νέους του δημοκρατικού κόσμου αυτό τό χρέος ήρθε να θυμίσει. Και θα ήταν ευχής έργο αν όλες οι Κυπριακές πνευματικές οργανώσεις αναλάμβαναν παράλληλες ενέργειες. Τό έργο τής Πρεσβείας μας θα διευκολυνόταν, τότε, πολύ. 'Αλλωστε, είναι καιρός ή φωνή του λαού μας ν' άπλώσει σ' όλο τόν κόσμο και να τόν καλέσει να πάρει θέση σαφή έναντι τής ύποθεσίας μας. Τό αίτημά μας δεν άποτελεί σταγόνα στον ώκεανό. 'Εδώ παραδιάζεται ή ίε-

ρότητα της συνείδησης ενός ολόκληρου λαού, πλήττεται η Ελλάδα, ο πολιτισμός της και τὰ δίκαιά της, περιφρονούνται οι θυσίες του "Εθνους μας, καταπατείται η ιδέα της Έλευθερίας, καταρρακώνεται η διεθνής ήθικη, άθετούνται ύποσχέσεις και ύπογραφές, παραβιάζονται οι ήθικες βάσεις του Ο.Η.Ε. και τής άληθινής Δικαιοσύνης και Ειρήνης, προδίδονται οι ύποθήκες τών μυριάδων μαχητών που έπεσαν στον τελευταίο πόλεμο.

Μπρός τὸ Κυπριακὸ ὁ κόσμος καλεῖται σήμερα νὰ δώσει ἐξετάσεις ἀνθρωπιάς, εὐσυνειδήσιας καὶ ἱστορικῶν εὐθυνῶν. Προπάντως οἱ ἐκπρόσωποι τῆς διανόησης τῶν πολιτισμῶν χωρῶν. Ἀπ' αὐτοὺς ἔχουμε τὴν ἀπαίτηση νὰ μᾶς ἀκούσουν καὶ νὰ μᾶς βοηθήσουν. Γιατὶ ἡ δουλεῖα, ἂν γιὰ μᾶς ἀποτελεῖ κατάρρακι ἀγῶνα, γι' αὐτοὺς καταντᾷ ὄνειδος. Ἐπιαναλαμβάνουμε: Ἀπάνω στὸ ζήτημά μας πρόκειται νὰ δοκιμασθῆ ἂντοχη καὶ τὸ περιεχόμενο τοῦ σύγχρονου πολιτισμοῦ, ἡ ἀξιοπρέπεια τοῦ πνεύματος, ἡ δημοκρατικὴ ἠθικὴ.

Φ. Π. ΒΡΑΧΑΣ

ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ

Peter W. Topping : Feudal Institutions as revealed in the Assizes of Romania, the Law Code of Frankish Greece. Philadelphia, University of Pennsylvania Press, 1949. Pp. X+192+one Map.

Ὁ τόμος αὐτὸς ἀνήκει στὴ σειρά τῶν μεταφράσεων καὶ ἀνατύπων ἀπὸ τὶς ἀρχικὲς πηγὲς τῆς ἱστορίας τοῦ δημοσιεύει τὸ τμήμα ἱστορίας τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Πενσυλβανίας, καὶ περιλαμβάνει ἀγγλικὴ μετάφραση τοῦ κειμένου τῶν «Ἀσιζῶν τῆς Ρωμανίας» (ὅπως λέγονται οἱ φράγκικες νομοθετικὲς διατάξεις τῆς Πελοποννήσου) ἀπὸ τὸ γαλλικὸ πρωτότυπο καὶ ἐκτεταμένο ὑπόμνημα γιὰ τοὺς φεουδαλικοὺς θεσμοὺς στὴν Ἑλλάδα καὶ στὴ μεσαιωνικὴ Εὐρώπη. Ὁ κ. P. W. Topping, ἑλληνικῆς καταγωγῆς καθηγητῆς τῆς ἱστορίας στὸ Πανεπιστήμιο Καλλιφορνίας, μ' ἀγάπη καὶ ἐνθουσιασμό γιὰ τὸ θέμα του, τὸ φώτισε μὲ τὶς πληροφορίες ποὺ παρέχουν τὰ ἴδια τὰ κείμενα καὶ τὰ ἄλλα δεδομένα τῆς σύγχρονης ἐπιστημονικῆς ἔρευνας γιὰ τὸ φεουδαλισμό, ποὺ τὸν παρουσίασε σὲ μιὰν ἀναλυτικὴν εἰκόνα ἐγκυρῆ καὶ πειστικῆ. Ὅπως γράφει ὁ καθηγητῆς John L. LaMonte, ποὺ προλογίζει τὸ βιβλίο, τὸ ἔργο αὐτὸ «δὲν εἶναι μόνο μετάφραση

ἐνὸς σπουδαίου μεσαιωνικοῦ ντοκουμέντου, ἀλλὰ καὶ μιὰ γενικὴ μελέτη τῶν φεουδαλικῶν θεσμῶν σ' ὅλη τὴ μεσαιωνικὴ Εὐρώπη μὲ εἰδικὴ ἀναφορά στὸ φράγκικο σταυροφορικὸ κράτος τοῦ Μορέως. Οἱ Ἀσιζὲς τῆς Ρωμανίας δὲν εἶναι ὁ μεγαλύτερος κώδικας φεουδαλικοῦ δικαίου ποὺ σώζεται σήμερα, εἶναι ὁ μὲν ἓνα πολὺ ἀντιπροσωπευτικὸ συμπῆλημα τῶν φεουδαλικῶν ἐθίμων ἀπὸ τὸν ὑστερότερο μεσαίωνα, καὶ εἶναι εἰδικὰ πλήρεις σὲ ζητήματα ἰδιωτικοῦ δικαίου».

Ἐπειτα ἀπὸ τὸν πρόλογο τοῦ LaMonte καὶ λίγα λόγια προλογικὰ τοῦ συγγραφέα κ' ἓνα Χάρτη τῆς φραγκοκρατούμενης Ἑλλάδας κατὰ τὸν 13ο αἰ., ὁ κ. Topping δίνει μιὰ γενικὴ Εἰσαγωγὴ (σ. 1-14) στὴν Πριγκηπάτο τοῦ Μορέως, τὸ Χρονικὸ τοῦ Μορέως, τὶς Ἀσιζὲς τῆς Ρωμανίας καὶ γεωλογικὸ πῖνακα τῶν Πριγκηπῶν τοῦ Μορέως (1205-1383). Στὴν Εἰσαγωγὴ αὐτὴ ἐξιστοροῦνται πολὺ σύντομα τὰ σχετικὰ θέματα, μόνο γιὰ νὰ καταποιστεῖ ὁ ἀναγνώστης στὴν ἱστορία τῆς ἐποχῆς σὲ γενικὲς γραμμές, μ' ὅλο ποὺ μερικὲς γνώμες θάπρεπε ἴσως νὰ ἐνισχύονταν μὲ περισσότερα ἀποδεικτικὰ ἐπιχειρήματα. Δὲν ὑπάρχει π.χ. ἀμφιβολία πὼς οἱ τρεῖς πρώτοι Βιλλεαρδουῖνοι, Γοδεφρείδος I καὶ II καὶ προπάντων ὁ Γουλιέλμος ἀνύψωσαν τὸ Πριγκηπάτο τοῦ Μορέως στὴν ὕψιστὴ ἀκμὴ του καὶ τὸ ἔκαναν ὑπόδειγμα ἰσχυροῦ φεουδαλικοῦ κράτους, ὅμως φαίνεται κάπως συζητήσιμο τὸ δεύτερο μέρος τῆς ἐπόμενης ἀποψῆς (σ. 8) : «μολαταῦτα κάτω ἀπὸ τὴ σοφὴ κυβέρνηση τῶν ἀρρένων Βιλλεαρδουίνων εἶχε ἐπιτευχθεῖ ἓνας μᾶλλον ὑψηλὸς βαθμὸς συνεργασίας καὶ ἀμοιβαίας ἀνοχῆς τῶν φυλῶν, ποὺ ἦταν μιὰ ἀναμφισβήτητη πρόοδος ἀπὸ τὴ Βυζαντινὴ διοίκηση στὶς παραμονὲς τῆς φράγκικης κατάρτησης.» (ἡ ὑπογράμμιση δική μου). Ἀποδείξεις ἀπὸ τὴν ἱστορικὴ πραγματικότητα, ἂν ὑπάρχουν θετικές, θὰ ἐνίσχυαν τὴ γνώμη αὐτὴ, ἀλλὰ ἔτσι ὅπως παρουσιάζεται ἐδῶ μὲν εἶναι ἀναποδείχτη. Σίγουρα ὅμως ἡ γενικὴ συντομία τῆς Εἰσαγωγῆς δὲν ἐπέτρεπε στὸ συγγραφέα νὰ μπεῖ σὲ λεπτομερικὴ ἀνάλυση καὶ συζήτησης. Ἄλλωστε θάβγαине ἀπὸ τὸν κύριο του σκοπὸ, ποὺ βέβαια δὲν εἶναι ἡ ἱστορία τῆς μεσαιωνικῆς Ἑλλάδας, ἀλλὰ τὸ φεουδαλικὸ σύστημα σὰν ἐφαρμοσμένος διοικητικὸς θεσμός.

Ἐνδιαφέρουσα εἶναι ἡ παρατήρηση

του κ. Torring πώς, μολονότι σά λογοτεχνικό έργο το Χρονικό του Μορέως δέν έχει καμιάν άξία, όπως όλοι βέβαια τό παραδέχονται, «όμως τό παράδοξο αυτό δημιούργημα τής μειχτής φραγκοελληνικής κοινωνίας είναι ή έμπνευση πηγή έμπνευσης ένός έπεισοδίου σ' ένα από τά άριστουργήματα τής παγκόσμιας λογοτεχνίας», έννοώντας τήν 'Ελένη του δεύτερου «Φάουστ» του Γκαίτε. (σ. 11). Τό Χρονικό κι' άλλα μεσαιωνικά λαϊκά δημιουργήματά μας άποτελούν δυναμική πηγή πλούσιας έμπνευσης για τό δημιουργικό λογοτέχνη, προπάντων τό Νεοέλληνα, άν έχει τή δύναμη ν' άντλήσει θέματα άπ' αυτά και νά τους δώσει ζωή και καλλιτεχνική μορφή. Στή νεοελληνική λογοτεχνία κι' άλλοι πρωτύτερα χρησιμοποιήσαν τό χρονικό, τελευταία όμως ή άναμφισβήτητα καλύτερα άπ' όλους ο "Αγγελος Τερζάκης στό μεγάλο και δυνατό μυθιστόρημά του «Η Πριγκηπέσσα 'Ιζαμπά».

Στις σ. 15—99 περιλαμβάνεται ή άγγλική μετάφραση τών 'Ασιζών τής Ρωμανίας με λίγες ύποσέλιδες παρατηρήσεις σε μερικά σημεία.

Τό σπουδαιότερο μέρος του έργου είναι τό 'Υπόμνημα (σ. 103—175), πού είναι διαιρεμένο σε κεφάλαια για τους ειδικούς θεσμούς του φεουδαλισμού: για τή νομική θέση του ήγεμόνα και τών κατώτερων τιμαριούχων και για τις νομικές σχέσεις ανάμεσό τους, τόσο στή δημόσια όσο και στήν ιδιωτική ζωή. Τά κεφάλαια αυτά είναι: 'Υποταγή και άφοσίωση, Διορισμός, Κατοχή και παράνομη άποστέρηση, τό Φέουδο, Στρατιωτική ύπηρεσία, ή Φεουδαλική ήραρχία και οι μεγάλοι άξιωματούχοι, τό Φεουδαλικό Συμβόλαιο (με τις έπόμενες ύποδιαίρέσεις: Ξαλάφρωμα, άκληρία, άπώλεια δικαιώματος, άνθρωποκτονία και προδοσία, κηδεμονία, γάμος, διάρρηξη φεουδαλικού συμβολαίου), Σύσταση, Κληρονομία τιμαριών, 'Απαλλοτρίωση τιμαριού, Φεουδαλική προίκα, (έλεύθερη) Προίκα, Διαθήκη, τό 'Αδιάθετο, Δικαιοσύνη, Οικονομικά τών ήγεμόνων.

Δέ θα μπώ στή λεπτομερειακή άνάλυση τών κεφαλαίων αυτών, γιατί χρειάζονται ειδικές γνώσεις νομικές και συσταγματικές για ένα τέτοιο έγχείρημα, πού βέβαια δέν τις έχω. 'Αλλά σαν άπλος άναγνώστης, πού ένδιαφέρεται για τήν ιστορία, τής πατρίδας του ιδιαίτερα, μπορώ νά πώ πόσο ώφελήθηκα από τή διαφωτιστική έκθεση του κ. Torring για

όλα τά σχετικά προβλήματα τής φεουδαλικής ήραρχίας και τών φεουδαλικών θεσμών γενικά. Οι όρθες έρμηνείες πού δίνει σ' όλες, ιδιαίτερα στις διαφορούμενες ή συγκρουόμενες άσίζες, ή όργανική σύνδεση και ιστορική άνέλιξη τών νόμων (πού στήν πραγματικότητα δέν ήταν νόμοι όριστικοί παρά «τά συνήθια» τής κάθε έποχής), ή σύγκριση κι' ό παραλληλισμός του φεουδαλικού δικαίου του Μορέως με τις άνάλογες περιπτώσεις στις διάφορες χώρες τής μεσαιωνικής Εύρώπης, ή συστηματική κατάταξη τών θεσμών, πρώτα όσοι άφορούν στις δημόσιες σχέσεις του ήγεμόνα και τών μικρότερων τιμαριούχων κ' έπειτα όσοι άφορούν στις ιδιωτικές τών σχέσεις, — δίνουν στο όλο 'Υπόμνημα τήν πληρότητα μιάς άρτιας και διαφωτιστικής μελέτης για τό φεουδαλικό σύστημα γενικά. 'Η όξύτατη παρατηρητικότητα, τό λιτό αλλά καθαρό επιστημονικό ύφος, ή άκρίβεια στήν ειδική όρολογία, οι πλούσιες σημειώσεις και ή τέλεια ένμέρωση στο θέμα με τήν πλήρη γνώση τής σχετικής βιβλιογραφίας, είναι σημαντικά χαρακτηριστικά προτερήματα του έργου, πού εύκολα τά διαπιστώνει ο άναγνώστης και πού αύξάνουν τή σοβαρότητα και άξία του βιβλίου αυτού.

Μιά πλούσια βιβλιογραφία (σ. 179—186) κ' ένας πολυ βοηθητικός πίνακας προσώπων και πραγμάτων συμπληρώνουν τό σπουδαίο αυτό έργο, πού είναι χρήσιμο για κάθε μορφωμένο κι ασφαλώς άπαραίτητο για τους μελετητές τής μεσαιωνικής ιστορίας μας και ειδικότερα για τους μελετητές του φεουδαλισμού.

'Αλλά πριν κλείσω τό πληροφοριακό αυτό σημείωμα, θα ήθελα νά θυμίσω πώς άνάλογη επιστημονική έπεξεργασία σαν αυτή πού έκανε ο κ. Torring για τις «'Ασίζες τής Ρωμανίας», περιμένουμε άκόμη νά γίνει για τις Κυπριακές 'Ασίζες και για τους 'Ελληνικούς Νόμους τής Κύπρου, πού δημοσίεψε ο χαλκέντερος Κ. Ν. Σάθας στον έχτο τόμο τής «Μεσαιωνικής Βιβλιοθήκης» του. Κι' όπως είναι πιό πλούσιο και έχτεταμένο τό υλικό εδώ, άπαιτεί πολλαπλή έρευνα, πού δυστυχώς δέν έγινε άκόμη. 'Ο ιστορικός, ο νομικός, ο οικονομολόγος, ο γλωσσολόγος, ο λαογράφος θα βρουν άνεξαντλητο θησαυρό για νά δουλέψουν καθένas γόνιμα στο ειδικό πεδίο του και νά δώσουν — και νά κερδίσουν — πλούσιους καρπούς επιστημονικούς. Βέβαια

χρειάζεται πρώτα μιὰ κριτική ἐπανεκδο-
ση τῶν Κυπριακῶν Ἀσιζῶν καὶ Νόμων,
βασισμένη πάνω σ' ὅλα τὰ χειρόγραφα
κ' ἐκδόσεις, καὶ συγκριτική μελέτη τους
μὲ τὰ ξενόγλωσσα ἀνάλογα ἔργα. Ὁ-
μως κ' ἔτσι ὅπως εἶναι στὴν πρώτη ἐκ-
δοση δυὸ χειρογράφων ἀπὸ τὸ Σάθα
καὶ στὴν τμηματική ἐκδοση τοῦ Ἀθω-
νιτικοῦ χειρογράφου ἀπὸ τὸ Ζαχαρία
Λίγγενθαλ, ὅλοι οἱ εἰδικοί μελετητὲς
μποροῦν νὰ στηρίξουν τὶς μελέτες των
στὶς γενικές των γραμμὲς καὶ ν' ἀρχί-
σουν νὰ δημοσιεύουν προκαταρχτικές
τουλάχιστο μικρὲς ἐργασίες, ποὺ θὰ
προπαρασκευάσουν καὶ τὴν κριτική ἐκ-
δοση καὶ τὶς μεγάλες καὶ ὀριστικές εἰ-
δικές μελέτες. (Ἀξιόπαινο παράδειγμα
εἶναι ἡ μικρὴ ἐργασία τοῦ Κ. Χρυσάνθη
«Εὐθύνης καὶ ποινὲς ἰατρῶν κατὰ τὶς Ἀ-
σίζες τῆς Κύπρου», Κυπριακὰ ἰ
Σ π ο υ δ α ἰ Ἰ Β' (1948), σ. 175—
184). Πρὶ χρόνια ἡ Ἐπιτροπὴ τοῦ Φι-
λολογικοῦ Διαγωνισμοῦ Κυρίλλου εἴ-
χε προκρῦξει διαγωνισμό μὲ θέμα γιὰ
τὶς Ἀσίζες, ἀλλὰ ὁ διαγωνισμὸς ἐκεῖ-
νος δὲν ἐτελεσφόρησε, ὅσο ξαίρω. Εἶναι
ὅμως πιά καιρὸς οἱ Κύπριοι εἰδικοί ἐπι-
στήμονες νὰ ἐνδιαφεροῦν γιὰ τὴ μελέ-
τη τῶν πολυτίμων αὐτῶν κυπριακῶν κει-
μένων. Ἡ ἐξαιρετική μελέτη τοῦ κ.
Torring, εἰδικὴ σ' ἓνα τομέα, τοὺς δί-
νει τὸ πρότυπο τοῦ τρόπου ἐργασίας
καὶ τοῦ πλοῦτου τῶν συμπερασμάτων
στὰ ὁποῖα μποροῦν νὰ φτάσουν.

ΚΩΣΤΑΣ ΠΡΟΥΣΗΣ

ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ

Ὁ Ρῶσος περιηγητὴς

Λάτσης, 11 Μαΐου 1950.

Ἀγαπητὲ κ. Κρασιδιώτη,

Ἀνεγνώσαμεν μετ' ἐνδιαφέροντος τὴν
ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἀγνωστος περιηγητὴς»
ἐπιστολὴν τοῦ κ. Λοῖζου Φιλίππου εἰς
τὸ τεύχος Μαΐου τῶν «Κυπριακῶν Γραμ-
μάτων» καὶ παρακαλοῦμεν ὅπως μᾶς ἐ-
πιτραπῆ νὰ παρατηρήσωμεν εὐσεβάστως
τὰ ἔξης: Ὁ Ρῶσος οὗτος περιηγητὴς
τοῦ 18ου αἰῶνος εἶναι γνωστὸς ἐκ τῶν
διαφόρων σημειωμάτων του, τὰ ὁποῖα ἄ-
φησεν εἰς τοὺς Κυπριακοὺς ναοὺς καὶ
τὰ ὁποῖα ὑπογράφει ὡς «Βασίλειος Μο-
σκοβορρόθως (ἄλλου Μοσκοβορρώσ-
σος) Κιεβοπολίτης». Ἀντιθέτως πρὸς
τὸν χαρακτηρισμὸν τοῦ κ. Φιλίππου οὐ-
δαμοῦ τὴν περὶ τοῦ Ἁγίου Νικολάου
τῆς στέγης μελετῶν μας δύναται νὰ εἰ-
κασθῆ ὅτι ἡμεῖς φέρομεν τοῦτον ὡς «ἄ-
γνωστον».

Φαίνεται ὅτι ὁ κ. Λοῖζος Φιλίππου δὲν
θὰ ἔχη ὑπ' ὄφιν του τὴν ἐκτενὴ μελέτην
ἡμῶν περὶ τοῦ Ἁγίου Νικολάου τῆς Στέ-
γης εἰς τὰς «Κυπριακὰς Σπουδὰς» τομ.
I', ὅπου ὑπεσημειώσαμεν καὶ τὸ ἐν τῇ
Βρετανικῇ Ἀρχαιολογικῇ Σχολῇ τῶν
Ἀθηνῶν «Ὀδοιπορικὸν» ἀμέσως μετὰ
τὴν παράγραφον: «Ὁ Ρῶσος οὗτος
Μοναχὸς φαίνεται νὰ ἦτο ἀρκετὰ μορφω-
μένος, ἐκ τῆς διατυπώσεως δὲ τῶν ἀνω-
τέρω σημειωμάτων αὐτοῦ δέον νὰ συμ-
περάνωμεν ὅτι ἐκρατοῦσεν ἡμερολόγιον
τῶν περιηγήσεών του κλπ.». Πέραν τῆς
ἀνωτέρω ὕψεως δὲν ἤμεθα εἰς θέσιν νὰ
προχωρήσωμεν, διότι αἱ περὶ αὐτοῦ πλη-
ροφορίαι μας ἦσαν ἀνεπαρκεῖς.

Προτὸ λοιπὸν ταυτίσωμεν τὸν μονα-
χὸν Βασίλειον Μοσκοβορρόθων, τὸν ἀ-
φήσαντα σημειώματα εἰς διαφόρους να-
οὺς τῆς Κύπρου κατὰ τὸ 1735, μὲ τὸν
Batski τοῦ ἐν λόγῳ «Ὀδοιπορικοῦ» καὶ
καταστήσωμεν ὡτ' αὐτὸν περισσότερον
γνωστὸν (ἐφ' ὅσον οὗτος εἶναι ἤδη γνω-
στός), δέον νὰ ἀποδειξώμεν τοῦτο πέραν
πάσης ἀμφιβολίας δι' ἐπιστημονικῆς ἐ-
ρεῦνης.

Ἰμέτερος

A. ΣΤΥΛΙΑΝΟΥ

ΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΘΗΝΑ

Ἡ Ἔκθεση τῶν μαθητῶν

τοῦ Παγκυπρίου Γυμνασίου

Ἡ ἔκθεση τῶν ἔργων τῶν μαθητῶν
καὶ μαθητριῶν τοῦ Παγκυπρίου Γυμνα-
σίου, ποὺ διοργάνωσε ὁ καθηγητὴς τῶν
Τεχνικῶν μαθημάτων κ. Ἄ. Διαμαντῆς,
μὲ τὴν προστασία τοῦ Ὑπουργείου Παι-
δείας καὶ τὴν αἰγίδα τοῦ Ἐθνικοῦ Ἰ-
δρυάματος, ἦταν μιὰ πραγματικὴ ἐκπλη-
ξη γιὰ τοὺς Ἀθηναίους φιλοτέχνους ποὺ
πλημμύρισαν τὶς μεγάλες αἰθούσες τοῦ
Ζοσιπείου.

Ἀλήθεια, δὲν ξέρει κανένας τί νὰ πρω-
τοθαυμάσει στὴν ἔκθεση αὐτή. Τὴ με-
θοδικὴ διδασκαλία τοῦ ἀκούραστου κα-
θηγητῆ, ποὺ γιὰ 25 τῶρα χρόνια, ἐγ-
καταλείποντας τὴ δική του δημιουργικὴ
δουλειά, χαρίζει ὅλο τὸν καλλιτεχνικὸ
ἐνθουσιασμὸν τὸν στοὺς μικροὺς μαθητὲς
του καὶ μεταγγίζει στὶς παιδιαστικὲς
καρδιὲς ὅλη τὴ φλόγα καὶ τὴν ἀγάπη
τῆς ψυχῆς του γιὰ τὸ ὄρασι; Ἡ νὰ θαυ-
μάσει τὴν χάρη καὶ τὴν ἀφέλεια τῶν παι-
δικῶν πρὶμιτιβισμῶν καὶ τὴν αἴσθησιν
τοῦ χρώματος καὶ τοῦ τόνου, ποὺ τόσο
ἀρμονικὰ δένονται, στὸ παιδικὸ ἔργο;
Γιὰ τὸ κ. Διαμαντῆ — καὶ ἐκεῖ ἔγκει-

ται δηλ ή επίτυχία τής διδασκαλίας του — χωρίς να κλείσει τους μαθητές του σε καλούπια και σχολές, χωρίς να τους υποχρεώσει να έπιδοθούν σε στείρους άκαδημαϊσμούς ή σε μοντέρνους έξωφρενισμούς, τους έμαθε να δλέπουν με τὰ δικά τους καθένας μάτια τὸ τοπίο ή τὸ ἀντικείμενο πὸ ἃ ζωγραφίσουν. Ἔτσι ἔχουμε τοὺς ποικίλους έκφραστικούς τρόπους πὸν καθένας ξεχωριστὰ ἀκολουθεῖ σύμφωνα με τὴ δική του ψυχσοσύλληψη.

Κάποτε τοὺς διεγείρει λίγο τὴ φαντασία διηγώντας τους ἕνα παραμῦθι καὶ τοὺς ἀφίνει ἔπειτα νὰ δοῦν ἐκεῖνοι μὸνὰχοι πλαστικά καὶ χρωματικά, σὲ συνεχόμενες σκηνές, ζωντανεμένο τὸ μῦθο. Ἔτσι μπορούμε νὰ παρακολουθήσουμε τὴν ἀντίδραση κάθε παιδιοῦ στὴ σύλληψη τοῦ θέματος με τὶς πρωτογονικές του έκτελέσεις, πὸν ἔχουν ἐκεῖνη τὴν ἀπλότητα καὶ τὴ χάρη πὸν μόνο ἕνα παιδι μπόρει τόσο πηγαῖα κί' έκφραστικά ν' ἀποδώσει.

Ἐκεῖνο ὅμως πὸν εἶναι ἀκόμα ἐκπληκτικώτερο εἶναι οἱ διαφορές συνθέσεις τους. Ἡ ἀρχιτεκτονική τοποθέτηση τῶν προσώπων στὸν πίνακα εἶναι θαυμαστή, ἡ ἀρμονία τῶν χρωμάτων, πὸν με τὸ ἀλάνθαστο ἐνστικτὸ τους βάζουν στὰ ἔργα τους εἶναι τέτοια, πὸν προκαλεῖ κατὰπληξη. Τέτοια παραδείγματα εἶναι πολλά. Ἐναφέρω τὸ «Πανηγύρι» τῆς Ἡρῶς Παπαχαλαράμους καὶ τὸ θαυμάσιο ἔργο τῆς Ἡθης Μακρίδου «Πὼς βγαίνουμε ἀπὸ τὴν τάξη ὅταν πρόκειται νὰ πάμε στὸ σινεμά», ὅπου τὸ πλῆθος τῶν κορισιῶν με τὶς γαλάζιες μαθητικές ποδιές εἶναι τόσο σοφὰ τοποθετημένο καὶ ἡ διάταξη κάθε φιγούρας πάνω στὴ σκᾶλα τόσο καλή, πὸν δείχνει τὸ τρέξιμο καὶ τὴ φούρια τους καὶ νομίζεις πὼς ἀκούς τὰ γέλοια τους ὅπως κατρακυλοῦν τὴ σκᾶλα βιαστικά. Οἱ διαφοροί τόνοι τοῦ γαλάζιου εἶναι τόσο ποικίλοι καὶ ἀρμονικοί πὸν ἃ τὸ ζήλευε ὅποιοσδήποτε ζωγράφος.

Ἡ πρόθεσή μου δὲν εἶναι νὰ ξεχωρίσω τὰ καλύτερα ἔργα μέσα σὲ μιά τέτοια μαθητική έκθεση, πὸν πρέπει νὰ κρίνεται στὸ σύνολό της. Οὐτε πρέπει νὰ ξεχωρίσει κανεὶς ταλέντα. Μὰ ὁ θαυμασμός μου δὲ μ' ἀφίνει νὰ μὴν ἀναφέρω τὰ ἔργα τοῦ Χρυσόχοῦ καὶ ἰδιαίτερα ἕνα τοπίο του «σπιτία ἀπὸ τὴ Μηλιά», ὅπου οἱ ὄγκοι τῶν σπιτιῶν με τὶς πλίνθινες στέγες, καμωμένες με ὄχρα, πλέονται με τὴ μα ἰὰ σιλουέτα τοῦ βουνοῦ στὸ βάθος με κατανόηση τῆς χρωματολογίας, πὸν ἀσφαλῶς ἃ ἔγινε ἀπὸ διαίσθηση καὶ καλὸ γούστο κί' ὄχι ἀ-

πὸ ἐπιστημονική γνώση τῶν συμπληρωματικῶν χρωμάτων.

Μεγάλο θαυμασμό προκαλοῦν ἀκόμα τὰ διάφορα σχέδια λαϊκῶν Κυπριακῶν μοτιῶν, ὅπου ἡ φαντασία τῶν παιδιῶν ὀργιάζει σὲ πλούσιους χρωματικούς συνδυασμούς καὶ ἀφάνταστη ποικιλία σχεδιῶν. Ἔπρεπε αὐτὰ νὰ μελετηθοῦν ξεχωρὰ ἀπὸ τοὺς ταπητουργικούς ὀργανισμούς καὶ τὶς διαφορές ἀγγειοπλαστικές ἑταιρίες, πὸν ἡ φαντασία τους ἔχει στέρψει στὴν ἀνανέωση τῶν σχεδιῶν καὶ ἀδιάκοπα ἐπαναλαμβάνονται σὲ μιά τρῶμερὰ μουσειακή ἀποκρυστάλλωση τοῦ ἰδιοῦ θέματος.

Γενικά ἡ έκθεση ἔχει προκαλέσει πολὺ μεγάλο ἐνδιαφέρον καὶ οἱ κριτικοὶ τέχνης σὲ ἄρθρα τους καὶ ραδιοφωνικές ὁμιλίες ἀμιλλῶνται σὲ κολακευτικά σχόλια γιὰ τὰ ἔργα καὶ τὸν ἐμφυλωτὴ τῆς προσπάθειας αὐτῆς. Δὲν εἶναι λίγοι ἐκεῖνοι πὸν χαρακτηρίσαν τὴν έκθεση σὰν τὸ μεγαλύτερο καλλιτεχνικὸ γεγονός τῆς χρονιάς.

Τί πρέπει ἄραγε νὰ πεί κανένας γιὰ τὸν μεγάλο δημιουργὸ καὶ διοργανωτὴ τῆς έκθεσης, τὸν ἐνθουσιῶδη καθηγητὴ, τὴν ψυχὴ ὅλης αὐτῆς τῆς καλλιτεχνικῆς κίνησης; Συγχαρητήρια καὶ κοινοὺς ἐπαίνους; Εἶναι τόσο μετριόφρονες καὶ σεμνὸς πὸν δὲ ἃ τὰ δεχότανε. Εὐγνωμοσύνη λοιπὸν τοῦ ὀφείλουμε, πὸν μᾶς ἔκαμε νὰ νοιώσουμε μιά τόσο σπάνια καλλιτεχνικὴ ἀπόλαυση καὶ νὰ περιφανευτοῦμε πὸν μαθαίνομε ὅτι ἐκεῖ κάτω στὸν μεγάλο Ἄκρίτα τοῦ νότου γίνεται τέτοια ἑλληνική δουλειὰ στὸ Παγκύπριο Γυμνάσιο.

Ἡ Ἐκθεση τῆς Ὁμάδος «Ζωγράφοι καὶ Γλύπται».

Σ' ἄλλες αἰθουσες τοῦ Ζαππεῖου ἐκθέτει μιά ὀμάδα ζωγράφων καὶ γλυπτῶν, πὸν ὅμως δὲν τοὺς συνδέει κανένας ἑσωτερικὸ ὀργανικὸ στοιχείο, ἡ τάση γιὰ ὠρισμένο τρόπο έκφρασης. Ὑπάρχουν διαφορές τάσεις καὶ ροπές ἐντελῶς ἀνόμοιες. Ἄς δοῦμε ὅμως μερικά ἔργα.

Ὁ Ἄ. Ἀπάρτης, πὸν εἶναι ἕνας ἀπὸ τοὺς δυναμικότερους Ἑλληνες γλύπτες, ἐκθέτει πολλὰ ἔργα τῆς τελευταίας του παραγωγῆς με λιτές γραμμές. Τέτοια εἶναι ἡ «Ἀττική» καὶ τὸ «Χαμόγελο τῆς Ἀθῆνας», ἔργα με δωρικές ἀναλογίες, ἀπλές πτυχώσεις καὶ χωρίς κουραστικές λεπτομέρειες. Ἀπὸ τὰ ἀνάγλυφα του ξεχωρίζω τὸ «Θῦμ» γιὰ τὶς ὀραίες ἀναλογίες τοῦ ἐφηβικοῦ κορμοῦ. Ὁ γυμνὸς «Τσοπάνος», ἀκουμπημένος στὴν ἀγκλίτσα του, ἃ ἦταν ἴσως τὸ ὀραιότε-

ρό του κομμάτι, ἄν δὲν μὲ πείραζε κάποια δυσμορφία τοῦ ἐνὸς μηροῦ. Πολὺ τολμηρὸ καὶ ρεαλιστικὸ ἢ «Ἀνοιξη», ὅπου ἓνα πλαγιασμένον ζευγάρι, εἶς ἓνα καθαρὰ σεξουαλικὸ σύμπλεγμα, δίνει τὸ ἐρωτικὸ φίλημα μὲ πρωτοφανῆ ἐνταση.

Ὁ Βασιλικιώτης ἐκθέτει 15 λάδια τοῦ μὲ τῆ ρωμαλιότητα τοῦ τὸν διακρίνει (εἶχα μιλήσει γι' αὐτὸν ὅταν πρὸ μηνῶν ἔκαμε τὴν ἀτομικὴ τοῦ ἔκθεσης). Ὁ ζωγράφος παίρνει τὰ θέματα τοῦ κυρίως ἀπὸ τὰ πάρκα τῆς Ἀθήνας. Βρίσκω ὅμως πολὺ πικρὰ τὰ πράσινά του.

Ἀπὸ τὸν Ἰολδάση, μὲ τὴν τόσο προσωπικὴ σφραγίδα, ἐπερίμενα περισσότερα. Ἡ καλὴ ποιότητα τοῦ ὑλικοῦ τοῦ στρώματος ἐξακολουθεῖ νὰ μένει ἡ ἴδια πάντα. Ἡ «γκάμα» τοῦ ὅμως ἐξέπεσε σὲ μονότονη ἐπανάληψη τοῦ ροζ ἄγγυλαὶ καὶ τοῦ ροζ, πὺ κουράζει ὅταν τὸ βλέπεις νὰ ἐπαναλαμβάνεται σ' ὅλα τὰ ἔργα του, εἴτε πρόκειται γιὰ τὸν Πηνειό, εἴτε γιὰ σπιτία, δρόμους καὶ γεφύρια.

Ὁ Ἄλκης Κεραμίδης ἐκθέτει 9 ἔργα τοῦ μὲ ἀνανεωμένο κάθε φορὰ τρόπο ἐκφρασης. Ἡ «Εὐβοιά» τοῦ μὲ τὶς πελώριες λεῦκες τὶς γεμάτες ἓνα θαυμαστὸ φῶς, ἔχει μιὰ ποιητικώτατη συμφωνικὴ ποικιλία στὸ πράσινο, ἀπὸ τὸ πιὸ ἀνοιχτὸ ὡς τὸ πιὸ σκούρο καὶ μὲ τὴν ὥραια τοποθέτηση τῶν κόκκινων σπιτιῶν στὸ βάθος, πὺ ζεσταίνουν τὸ κρῦθ χρῶμα τῆς λεύκας. Ἡ «Αὐλή μου» μὲ τὸν καινούργιο γιὰ τὸν Κεραμίδα τρόπο τῆς πριμιτιβιστικῆς ζωγραφικῆς, εἶναι χάρμα στὰ μάτια μὲ τὸ καθαρό τῆς χρῶμα πὺ λὲς κ' ἀποπνέει πάστρα καὶ στοργικὴ φροντίδα. Τὰ ἔργα τοῦ Κεραμίδα εἶναι τὰ καλύτερα στὴν ἔκθεση.

Ἡ Ἰ. Μανούση, παρ' ὅλον ὅτι ἐπούλησε ἴσως τὰ περισσότερα ἔργα τῆς, δὲν μάς κινεῖ διόλου τὸ ἐνδιαφέρον.

Ἐνα-δυὸ τοπία τῆς Πηνελ. Οἰκονομίδη εἶναι κάπως ἐνδιαφέροντα, καθὼς καὶ ὁ «Ταχυδρόμος» τῆς, πὺ δείχνει ἓνα νῦο προσανατολισμὸ τῆς στὶς σύγχρονες γαλλικὲς τάσεις στὴν ἀντίληψη τῆς τέχνης.

Ὁ Ἀ. Πολυκανδριώτης φαίνεται ἀνανεωμένος κυρίως στὶς ἀκουαρέλλες τοῦ ἀπὸ τὴν Καλλιθέα καὶ τὸ Τουρκολίμανο. Καὶ χαίρομαι πὺ μπορῶ νὰ διαπιστώσω ὅτι τώρα πιά δὲ δουλεῖ τὴν ἀκουαρέλλα τοῦ σὰ λάδι, ὅπως ἔκανε στὴν περσινὴ τοῦ ἀτομικὴ ἔκθεση στὸ «Ρόμβο».

Ὁ Π. Ρέγκος μὲ λύπη μου βλέπω ὅτι παρουσιάζεται αὐτὴ τῆ φορὰ κατώτερος ἑαυτοῦ. Ἐλπίζω νὰ μὴ ἀναγκα-

σθῶ στὸ μέλλον νὰ πάρω πίσω τὰ πολὺ κολακευτικὰ λόγια πὺ εἶπα γι' αὐτὸν ὅταν ἔκαμε στὸν «Παρίσσου» τὴν ἀτομικὴν τοῦ ἔκθεσης πέρου.

Ἡ Στύλου—Διαμαντοπούλου δὲν μ' ἔπεισε καθόλου γιὰ τὴν εἰλικρινεία τῆς.

Ὁ νέος γλύπτης Φ. Τλούπας παρουσιάζεται μὲ πολλὰς ὑποσχέσεις. Ἐνα ἔγχρωμο κεφάλι τοῦ εἶναι πολὺ ἐκφραστικὸ.

Ἐνδιαφέρον παρουσιάζουν ὅλα γενικὰ τὰ ἔργα τῆς Φλώρου—Πολυκανδριώτου μὲ τὰ τολμηρὰ γαιώδη χρώματα πὺ χρησιμοποιοῖ στὶς νεκρὰς φύσεις τῆς. Ἡ σύνθεσή τῆς μὲ τὴν πλαγιασμένη φιγούρα ἄξια πολλῆς προσοχῆς. Πάρα πολὺ καλὴ ἢ ἀκουαρέλλα τῆς.

Οἱ τερρακότες τῆς Χρυσοχοῦδου θαυμαστὰ στὴν ἀπλότητά τους καὶ τὶς ποικίλες στάσεις τους. Ξεχωρίζω τὸ «Γυμνόν», τὸν «Ἐφθασ» καὶ τὴν «Ἀνάπαυση».

Τ. Μ. Φ.

ΕΙΔΗΣΕΙΣ

Στὶς 27 Ἀπριλίου καὶ στὶς 4 Μαΐου ὁ κ. Ν. Βοσταντζής μίλησε στὴ σειρά τῶν διαλέξεων τοῦ Ἑλληνικοῦ Πνευματικοῦ Ὁμίλου Κύπρου μὲ θέμα: «Ἡ ἀναγέννησις τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας ἐπὶ Τουρκοκρατίας».

Ἡ Πνευματικὴ Ἀδελφότης Ἑλληνίδων Κύπρου γιόρτασε στὶς 30 Ἀπριλίου τὴν εικοσιπενταετηρίδα τῆς. Ἡ πρόεδρος κ. Ἀλεξάνδρα Ἰακωβίδου ἐξέθεσε τὴν ἱστορία τοῦ Σωματείου καὶ ὁ κ. Γεώργιος Μαρκίδης μίλησε γιὰ τὴ συμβολὴ γενικὰ τῆς γυναικας στὴν πρόοδο καὶ τὸν πολιτισμὸ. Ἡ ἔορτι περιελάμβανε καὶ καλλιτεχνικὸ πρόγραμμα.

Στὶς 12 Μαΐου ἔδωσε στὸ Θέατρο Παπαδοπούλου ρεσιτὰλ πιάνου ἢ Ἑλληνικὴ καλλιτέχνις Τζίνα Μπαχάουερ.

Τὸ δεύτερο δεκαπενθήμερο τοῦ Μαΐου ἐπεσκέφθη τὴν Κύπρον ὁ μουσουργὸς Μανώλης Καλομοίρης.

ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ

Π. Σαββίδην Κρητικόν, Κρήτου Μαρτότου: Ὁ «Μάης» θὰ δημοσιευθῆ.— Κ. Ἀσημακόπουλον, Ἀθήνας: Εὐχαριστοῦμε γιὰ τὰ καλὰ σας λόγια. Τὸ ποιημὰ σας θὰ δημοσιευθῆ.— Κ. Γ. Κωνσταντινίδην, Γίργα: Σὰς στείλαμε τὰ τεύχη. Εὐχαριστοῦμε.— Φ. Φωκαίδην, Ροδεσία: Σὰς συχαίρομε γιὰ τὴ δράση σας καὶ σὰς εὐχαριστοῦμε θερμὰ γιὰ τὸ ἐνδιαφέρον σας. Ἐδόθησαν ὀδηγία νὰ σας στέλλεται ἀνελλιπῶς ἢ «Ἑλληνικὴ Κύπρος». Ἐνεγράψαμε συνδρομητὰς στὰ «Κυπριακὰ Γράμματα» τοὺς κ. κ. Γ. Σελλίαν καὶ Α. Καράλην, καὶ στὴν «Ἑλληνικὴν Κύπρον» τὸν κ. Κ. Κομνηνόν.— Μ. Κουμηνίδην, Λάρνακα: Τὸ διήγημὰ σας εἶναι ἀδύνατο στὴ σύνθεσιν καὶ τὸ λόγο. Χρειάζεσθε ἀκόμη μελέτη καὶ ἀσκήσιν.— Γ. Κ. Εὐστρατίου, Λάρνακα: Στὶς «Ἀναμνήσεις» σας ὑπάρχει πολλὴ διάθεσις. Ὑστερὸν ὅμως ἀπὸ τεχνικῆς πλευρᾶς.